FRÅN SVERIGES STORHETSTID

FRANSKE LEGATIONSSEKRETERAREN CHARLES OGIERS DAGBOK UNDER AMBASSADEN I SVERIGE 1634—1635

STOCKHOLM :: P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

Pris 2 kr. 90 öre

SIGURD HALLBERG

FRÅN SVERIGES STORHETSTID

CHARLES OGIERS DAGBOK UNDER AMBASSADEN I SVERIGE
1634—1635

FRÅN SVERIGES STORHETSTID

FRANSKE LEGATIONSSSEKRETERAREN CHARLES OGIERS DAGBOK UNDER AMBASSADEN I SVERIGE 1634—1635

FRÅN LATINET MED INLEDNING OCH NOTER

UTGIVEN

AV

SIGURD HALLBERG

STOCKHOLM
P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

brief 0012337
DL

PAPPER FRÅN LESSEBO

STOCKHOLM
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1914
[142296]

INNEHÅLL.

Inledning.

Hösten 1634 var en av de mest kritiska tidpunkterna i Sveriges historia. Den stolta framryckningen i Tyskland hade gått i baklås genom GUSTAF II ADOLFS död och förlamades alldeles genom nederlaget vid Nördlingen den 27 aug. (6 sept.), som kostade svenskarna deras välde i Syd-Tyskland och vapenbrödraskapet med Sachsen och andra riksständer. Samtidigt hotades Sverige, som för att få fria händer i Tyskland den $^{16}/_{26}$ sept. 1629 i Altmark hade ingått ett sexårigt stillestånd med Polen, av ett nytt krig med trätobrodern på andra sidan Östersjön och rustade sig redan vintern 1634—35 till denna ödeläggande kamp, som man nästan tog för en avgjord sak. Den gamla fienden i söder var ej att lita på, utan kunde när som helst väntas hugga den skandinaviske brodern i hälen.[1] Sverige var, trots de stora naturliga rikedomarna och trots den uppblomstrande industrien, som dock till stor del var i utlänningars händer, ännu alltjämt ett fattigt land; det var krångel både med kopparhandeln och subsidiemedlen; ofta hade man svårt att skaffa utvägar till de allra nödvändigaste utgifter.

Genom Frankrikes och Englands bemedling hade vapenvilan i Altmark kommit till stånd, och den ledande franske statsmannen kardinal RICHELIEU kunde under den nu hotande politiska situationen ej lugnt åse, att Sverige ånyo kastades in i en strid, som han kunde förutse måste leda till att landet förr eller senare nöd-

[1] Svenska riksrådets protokoll, V, sid. 71 (2 juni 1635), riksdrotsens yttrande om, hur orådligt och farligt det vore att förskicka alla högre officerare ur riket: »där Gudh förbjude någon oförmodeligh fiendskap oss påkummo ifrån Juten och landet då på alla sådanne officerare förblottat vore».

gades draga sig ur kriget i Tyskland och tysk-romerske kejsaren därigenom återvunne sin förra maktställning i Europa.

Det var då han utsände den stora ambassad till Danmark, Sverige och Polen, vars ändamål var att söka upprätta fredliga förhållanden i Norden och som med tillhjälp av den engelske gesanten vid polska hovet lyckades stämma de stridslystna makterna till fred. Ambassaden gick först till Köpenhamn, där den med sin närvaro skulle hedra förmälningen mellan kronprins KRISTIAN (»V», d. 1647) och den saxiska prinsessan MAGDALENA SIBYLLA, begav sig den 3/13 nov. 1634 på väg till Stockholm, stannade i Sverige fulla sex månader och avreste den 1/11 maj 1635 till Preussen, där vapenvilan slöts den 2/12 sept.

Till ledare av ambassaden utsåg RICHELIEU en av sina smidigaste och mest begåvade elever, CLAUDE DE MESMES, greve d'AVAUX (f. 1595, d. 1650). Son av en stor fransk godsägare, JEAN JACQUES DE MESMES, sieur DE ROISSY (d. 1642), som själv fått en utmärkt uppfostran av sin litterärt begåvade far, HENRI DE MESMES, vars memoarer ännu äro läsvärda,[1] fick han den sorgfälligaste utbildning, ägnade sig åt statsmannakallet och steg till conseiller d'état 1623. RICHELIEU hade god användning för den rike och begåvade unge mannen och sände honom 1627 till Venedig, där han var fransk resident till år 1632. Efter genomförandet av sin stora mission i Norden 1634—35 sändes han till Hamburg för att därifrån bevaka Frankrikes intressen i norra Tyskland och Norden. Han avslöt med SALVIUS de båda förbunden mellan Sverige och Frankrike 1638 och 1641 och undertecknade i dec. 1641 preliminärerna till westfaliska freden. 1642 återvände han till Frankrike, men sändes i slutet av påföljande år åter till Tyskland för att jämte greve SERVIEN representera Frankrike på westfaliska fredskongressen. Den kunskap han vunnit om ställningar och förhållanden i Sverige och Tyskland begagnade han här på ett verksamt sätt, fanatisk katolik som han var, till att så vitt möjligt beröva Sverige och protestanterna de dyrköpta segrarnas frukter. Endast rivaliteten med SERVIEN, som blivit hans bittre fiende, motvägde något hans inflytande. Ett halft år

[1] Mémoires inédits de Henri de Mesmes, publiés par E. Frémy, 1886.

innan freden slöts återkallades han plötsligt från Münster av MAZARIN genom ett onådigt kungligt brev och förvisades till sina gods. Hans framstående finansiella förmåga togs dock snart i anspråk, och han återkallades i statens tjänst år 1649 som surintendant des finances. Hans finansförvaltning förvärvade honom den omutliga redbarhetens rykte.

För att ytterligare höja ambassadens diplomatiska pondus gav RICHELIEU honom till medhjälpare en annan av sina lärjungar, CHARLES DE BRETAGNO-DUBOIS, baron d'AVAUGOUR (f. omkr. 1600, d. 1657). Han hade börjat sin diplomatiska bana som fransk gesant i nedersaxiska kretsen och därunder sett den svenska krigföringen i Tyskland på närmare håll. Efter väl förrättat värv i Danmark, Sverige och Preussen stannade han 1635 som ministerresident i Danzig, var vid den polska riksdagen 1643 ambassadör hos Polens konung och sändes s. å. som gesant till TORSTENSSONS armé i Tyskland, varvid han förde underhandlingarna mellan den svenske fältherren och MAZARIN. 1646 sändes han i samma egenskap till fältmarskalken CARL GUSTAF WRANGEL och utnämndes efter westfaliska freden till ledamot av exekutionskommittén i Nürnberg. 1654 blev han CHANUTS efterträdare som fransk ambassadör i Sverige och Danmark samt åtföljde CARL X GUSTAF på hans polska fälttåg. En öppnare och ridderligare natur än d'AVAUX, önskade han uppriktigt sluta Sverige och Frankrike närmare samman i en fast allians, men misslyckades i dessa sina strävanden.

Själv medtog greve d'AVAUX på sin expedition till Norden en jämnåring bland samtidens humanister, CHARLES OGIER[1] (f. 1695, d. 1654). Han ägnade sig slutligen åt juridiska studier, tog examen vid universitetet i Valence och försökte sig som advokat i Paris, men fick avsmak för denna bana och medföljde som legationssekreterare den franska ambassaden till de nordiska länderna. På denna långvariga resa var det han förde den dagbok, som är en så oskattbar källa till kunskap om nordiska personligheter och förhållanden på 1630-talet. Denna dagbok, som han i dess nuvarande skick redigerade först efter hemkomsten, ger en tydlig

[1] Uttalas: åsché.

bild av författaren själv. En äkta fransman var han, sprittande livlig, nervös, stundom hysterisk; intelligent iakttagare, med ett förvånansvärt skarpt och klart minne, intressant berättare och opartisk framställare i den mån hans nitiska katolicism tillåtit honom. Han tålde ej den besvärliga resans ansträngningar; en dagboksanteckning för den 13 dec. 1634 visar symtom på, att hans ena lunga blivit angripen redan på vägen till Stockholm, och han återvände från färden med en bruten hälsa, som aldrig mera återställdes. Ett hårt slag var det ock för honom, att greve d'AVAUX förbjöd honom att utgiva den dagbok, varpå han nedlagt så mycken möda. Svärmiskt religiös som han var, sökte han tillflykt i ett kartusiankloster, det stränga levnadssättet där förvärrade naturligtvis hans sjukliga tillstånd, och han dog av lungsot den 11 augusti 1654 i sitt föräldrahem, ömt vårdad av bror och syster. I bokens privilegium kallas han conseiller et historiographe de sa majesté. Hans vänner gåvo honom efter den nordiska resan skämtsamt öknamnet Ogier le Danois (Holger danske).

Det var en stor expedition, som utrustats för det diplomatiska värvet i Norden — OGIER nämner, att ambassaden behövde över 200 hästar om dagen för landresan mellan Kalmar och Stockholm —, men av dess övriga medlemmar namngivas blott få. Med särskild värma omtalar OGIER både i Svenska och Polska resan en tysk från Pfalz vid namn GERNAND eller GERNANDT; ambassadens präst nämner han icke vid namn, men vi veta genom ett brev från d'AVAUX till hans far,[1] att det var en DE FLEURI, vid vilken ambassadören var mycket fäst; flera sidor ägnar OGIER åt en varmhjärtad skildring av den unge JEAN BAPTISTE GROUSSYS, gesantens andre handsekreterares, död och begravning i Stockholm.

I Sverige var man föga trakterad av denna franska visit, som blev lagom fransysk. Den beundran vi svenskar alltifrån barndomen hysa för GUSTAF II ADOLFS modiga, statskloka och energiska förtroendemän och som ökas för varje sida vi läsa av OGIERS bok, bör icke minst ägnas det förtänksamma sätt, varpå den fran-

[1] Correspondance inédite du comte d'AVAUX avec son père, publiée par A. Boppe, 1887, sid. 74 och 76.

ske ambassadören behandlas i Sverige. Man är icke ett ögonblick i tvekan om, att det är en opålitlig, måhända farlig man som här kommer under vänskapens mask till den avlägsna Norden. GABRIEL OXENSTIERNA skriver[1] strax till sin bror rikskansleren, att dennes nedsättande omdömen om gesanten äro riktiga och att man på allt sätt söker bli honom kvitt. Redan vid audiensen hos den unga drottningen den 19 dec. 1634 ger SALVIUS i sitt svarstal den franske gesanten en den tydligaste vink om att så fort som möjligt packa sig ur landet igen; den ädelmodige franske konungen, säger han, har sänt denna ambassad till Sverige för att frambära hans majestäts hälsningar och därefter omedelbart (*continuo*) begiva sig till Preussen för att . . . erbjuda den medling, som hans allerkristligaste majestät åtagit sig. Riksrådsprotokollen och GABRIEL OXENSTIERNAS brev avspegla den oro man känt över att hava de franska diplomaterna inom Stockholms murar och visa de försök som gjorts att bli av med dem (se not [166], riksrådsprotokollet för den 5 jan. 1635).

Låt vara att man i Sverige ängslades för, att de franska diplomaterna skulle utspana, på vilka finansförvaltningens lerfötter den svenska stormaktskolossen vilade. Låt vara, att man i Stockholm oroade sig för omkostnaderna med den stora ambassadens »tractement«, som bundsförvanten märkvärdigt nog skulle betala. Man hade ju svårt nog att bestrida utgifterna för det egna hovets hushållning (riksrådsprotokollet för 5 jan. 1635). Låt vara, att den katolska gudstjänst ambassadören lät hålla i sitt kvarter var de för sin tro stridande protestanterna en styggelse. Det förklarar dock ej fullt den iver, varmed man sökte köra grefve d'AVAUX och hans sällskap på porten. Andra ambassader, som anlände till Sverige, hade ju samma rättigheter. Den danske gesanten, som samtidigt med fransmännen ankom till Stockholm och som hade varit ambassadör i Paris, således redan stod i kontakt med fransmännen och kunde lämna dem alla önskliga upplysningar om ställningar och förhållanden i Sverige, ja, enligt OGIER

---

[1] Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling, II, 3, n:r 219 (28 dec. 1634).

också delvis gjorde det, stannade oantastad i landet i tio år eller ända till kriget med Danmark 1643.

Å andra sidan, varför envisas den franske gesanten att stanna i detta för honom så främmande land, där allt är honom emot, religionen, kylan, den dåliga maten, dryckessederna, det usla kvarter han har o. s. v.? Varför stannar han trots de direkta uppmaningar han får att resa? Han stannar, den vid lyx och överflöd vane ädlingen, oaktat han mestadels får sitta hemma på sitt rum, som samtidigt är hans sängkammare, hans läs- och skrivrum, hans matsal och hans mottagningsrum, »så obekvämt bodde han». Han stannar, *illustrissimus legatus*, som OGIER skildrar så stolt och förnäm. Varför uppreser sig icke hans stolthet emot att påtruga svenskarna sin person? Resans besvärligheter äro icke förklaring nog, oaktat de kunde vara rätt så svåra den tiden. Sjövägen till Danzig, som han påföljande vår väljer, kunde väl icke vara så frestande efter den erfarenhet han redan hade av Östersjön. Förgäves söker riksrådet förmå honom att taga landvägen tillbaka till Kalmar, då farvattnen i skärgården frysa till. Själv får han senare bevittna, hur en svensk ämbetsman — med sin hustru — gladligen far över det tillfrusna Bottenhavet till sitt guvernement Livland. OGIER säger om sin ambassadör, att han var nog så tapper och härdad som de gamla romarna och de samtida svenskarna. Varför vågade han då icke vad en svensk dam kunde våga och tog denna bekväma genväg till Polen?

Det ser efter OGIERS dagboksanteckningar — mest där de tala i förtäckta ordalag — och de svenska riksrådsprotokollen ut, som om den store Eros även här i den höga politiken haft ett litet finger med i spelet. D'AVAUX har tydligen i början själv haft för avsikt att snart »förresa». Han för stor taffel och uppträder som den grandseigneur han är. Men plötsligt slår han om och beslutar sig för att stanna en längre tid; han anmodar för detta ändamål svenska riksrådet att få leva på smal kost, inskränker sig till ett enda rum, sängkammaren, i den våning man ställt till hans förfogande och vänder dövörat till för alla riksrådets föreställningar. Mellan dessa hans beslut ligger audiensen hos GUSTAF ADOLFS sköna gemål, änkedrottning MARIA ELEONORA. Den

hänförda skildring OGIER ger av denna vackra dam är märkbart färgad av hans herres och väns entusiasm för henne. Denne är tydligen betagen från första anblicken. Han avlägger täta besök hos henne, åker ut med henne, följer med henne hem. Och han börjar lära sig tyska! Hon kan ej franska, och han är förtvivlad över att behöva använda tolk. — Drottning MARIA ELEONORA kunde icke vara alldeles likgiltig för den ståtlige, älskvärde fransmannens hyllning. Hon har i två år levat som i en gravkammare, icke unnat sig ens de oskyldigaste nöjen, säger OGIER. Den franske ädlingens älskvärda person bildar ett avbrott i det dystra liv hon för, uppfylld av sorgen över sin förlorade lycka. Hon tar gärna emot honom, hon delger honom sina byggnadsplaner, hon far ut med honom i sin vagn, anordnar ett slags picknick för honom, tar honom med sig hem, spelar kort med honom o. s. v.

De svenska riksråden voro alltför kloka och världserfarna män för att icke strax lukta luntan. Och vad de icke sågo, det iakttogo säkerligen deras fruntimmer. Man bör läsa vad riksdrotsen — innan råden begiva sig ut på sin årliga ämbetsresa — säger i rådet den 5 jan.: »Effter han [d'AVAUX] haffver begynt att visitera H:nes Kongl. Maij:tt och Fruentimberet, dy skulle man disponera H:nes Kongl. Maij:tt der till, att hon låter seija honom, thet han här effter har der medh fördrag och håller sigh stilla i sitt qvarter; eller där H:nes Maij:tt thet intedt gjöra vill, då måste thet aff Regeringen skee, effter thet ingalunda tjena och sigh skicka vill, att han uthi Regeringens absentia Hennes Kongl. Maij:tt visitera skall.» Som man ser af OGIERS dagbok, tog hvarken drottningen eller d'AVAUX — som OGIER liknar vid drottning DIDO och hennes älskare ÆNEAS! — hänsyn till dessa välmenta föreställningar om det passande, men hon blev säkerligen troget vaktad; man ser det av anteckningen för den 4 maj, där ambassadören på lämpligt sätt blir utkörd av drottningens uppvaktning, då han fördröjer sig hos henne.

Med vilken otålighet denna bevakning upptogs av den manliga parten visa ett par mystiska ord av OGIER i dagboksanteckningen för den 1 febr., hemlighetsfulla som ett rebus: »Jag tillbragte dagen med att läsa och skriva och författa franska verser,

i vilka jag gav luft åt sinnets bitterhet mot vissa akrisianska vaktare (*poesimque Gallicam, quæ mentis amaritudinem saperet, in Acrisianos quosdam satellites effudi*). Vad menar OGIER med »akrisianska vaktare»? Något adj. *Acrisianus* finnes ej i latinet. Varpå syftar då förf. med detta uppdiktade ord?

Klaven till denna gåta har jag funnit i HORATIUS' ode III, 16.[1] Det är den gamla sagan om konungadottern DANAE, som vaktas av sin fader AKRISIOS och hans drabanter mot ZEUS' kärlek. De närmare omständigheter, som givit anledning till OGIERS utbrott av förargelse, bli beständigt fördolda för oss. Men meningen är i alla fall tydlig nog. DANAE, det är drottning MARIA ELEONORA, AKRISIOS' drabanter äro svenska riksförmyndarna och hovet, och den förälskade ZEUS — är naturligtvis den franske ambassadören CLAUDE DE MESMES, greve d'AVAUX. I ett brev till sin far skriver han den 7 april 1635: C'est un estrange pais que celuy cy, et si j'ay eu du mal à y entrer, je n'en auray guere moins à en sortir.[2] I ett avseende hade han nog också svårt att slita sig lös från det land, som var honom så mycket emot och där han stannade alltför länge.

[1] Inclusam Danaen turris aenea
robustaeque fores et vigilum canum
tristes excubiae munierant satis
  nocturnis ab adulteris,
si non *Acrisium*, virginis abditae
custodem pavidum, Iuppiter et Venus
risissent: fore enim tutum iter et patens
  converso in pretium deo.
Aurum per medios ire *satellites*
et perrumpere amat saxa potentius
ictu fulmineo . . .

Tornet byggt av metall, väldiga portars vall
och i natten på vakt hundarnas gälla skall
varit instängda mön, Danae, nog ett skärm
  mot förförarnas djärva svärm,
om ej Venus och Zeus vunnit besegrarns lön,
gäckat kungen, som rädd vaktade dolda mön.
För en gud, som till mynt låtit förvandla sig,
  ligger öppen och trygg var stig.
Genom vaktarnas skydd segrande guldet går,
mera starkt än den blixt himmelen sänt det slår
själva stenmuren ner . . .

[2] Correspondance inédite, sid. 70.

Den galante fransmannen brände sina kol förgäves, men man förstår nu bättre, att det icke kunde vara honom kärt att se OGIERS dagbok i tryck; den innehåller intet yttrande av honom om Sverige och svenskarna, som det för en man i hans ställning kunde vara oangenämt att se offentliggjort, men han motstod obarmhärtigt OGIERS böner i det rörande brev, som den sjuke författaren med döden för ögonen i detta syfte skrev till honom och som bifogats hans *Ephemerides*.

CHARLES OGIERS dagbok utgafs 1656, två år efter författarens död, under titeln CAROLI OGERII *Ephemerides, sive Iter Danicum, Suecicum, Polonicum, cum esset in comitatu illustriss.* CLAUDII MEMMI *comitis Avauxii, ad septentrionis reges extraordinarii legati.* Utgivaren var hans bror priorn FRANÇOIS OGIER (f. 1600, d. 1670), känd som predikant, polemisk författare och latinsk poet. Den utgivna dagboken sträcker sig ej längre än till 1 jan. 1635; resten av förf:s handskrift förvaras i British museum. Det är endast *Iter suecicum* som här framlägges i svensk dräkt;[1] *Iter Danicum*, som innehåller mycket av kulturhistoriskt intresse, och *Iter Polonicum sive Borussicum*, som huvudsakligen rör sig om Sverige och underhandlingarna rörande vapenvilan och som därför även är av stort intresse för oss svenskar, föreligga ännu icke i svensk översättning. I denna upplaga äro icke medtagna de latinska poem som ambassadören och förf. växlade med varann på resan och som äro utan allt intresse för moderna

[1] Ett utdrag ur *Iter suecicum*, tryckt i Stockholms Magazin 1780, avtryckt i bokform 1828, är allt vad vi hittills ägt på vårt språk av OGIERS skildringar från vår storhetstid. På denna gamla översättning kan den bekanta korpralsrapporten tillämpas: »Höet är så uselt, så höet kan inte vara uslare, så uselt är höet.» De allra enklaste saker återger översättaren esomoftast galet, stundom raka motsatsen mot originalets mening o. s. v. Blott ett exempel ur högen: översättaren låter svenskarnas bröd »bakas med en dålig blanning af gäst och agnar», när OGIER skriver att det »var tillsatt med vört och fänkol» (*cervisia et feniculo condiunt*). Icke förty har denna eländiga översättning i över hundra år varit nordiska historieskrivares källa; även en vetenskapsman av TROELS-LUNDS rang har i våra dagar, oaktat han väl haft tillgång till det latinska originalet i Köpenhamns båda offentliga bibliotek, använt den gamla svenska översättningen och givit dess fria fantasier över OGIERS text vidsträckt spridning. — Till och med författarens namn förfalskar översättaren av 1780; det finnes intet *de* däri, men alltifrån hans tid kallas här i Norden CHARLES OGIER beständigt d'OGIER.

läsare; andra uteslutningar äro endast på ett par ställen sjukligt sentimentala utgjutelser, som förefalla vår tid alltför osmakliga och som ej röra Sverige. I noterna till OGIERS skrift är så vitt möjligt allt medtaget, som kan tjäna till belysning av denna tidsmålning, för de i vårt lands historia mindre bevandrade även biografiska notiser om storhetstidens kända män, med begagnande av det material OGIER skänkt oss.

Det är icke CÆSARS och CICEROS språk OGIER skriver. Han blandar samman ord hämtade från de romerska lustspelsförfattarna med horatianska uttryck, han använder vulgärlatinska ord (som *manducare* = *cibum capere*, fr. *manger*) och latiniserade franska ord (*colonellus* = *chiliarchus*). Hans framställning är alltid livfull; i den tunga romerska rustningen lyser ständigt fransmannen igenom, och man minnes GEORG BRANDES' ord från 1878, att ingen i Europa kunde mäta sig med fransmännen i konsten att måla, liksom ren länge ingen kunde skriva som de. Till och med då de skrevo latin, målade de.

Då man slår igen OGIERS bok, stå kvar i minnet en rad rörande eller dramatiska tavlor och scener: Biskopen i Kalmar som icke vill tro att det finns någonting bättre i världen än i Sverige — ynglingarna och flickorna, som glada och belåtna fara fram på sina små hästar, hur raskt fransmännen än rida, eller som vänliga och nöjda timtals vänta med slädarna vid korsvägen i den iskalla vinternatten — de oansenliga stugorna, som inomhus äro varma och hemtrevliga, målade i brokiga färger — det idoga verkstadsarbetet, den svenska industriens morgongryning — GUSTAF ADOLFS sorgtyngda drottning i sin svartklädda kammare, strålande av ungdom och skönhet — de katolska fransmännens svårmod inför den stores kista — ständernas måttlösa sorg vid det officiella meddelandet om konungens död — bonden som icke vill hylla drottningen, förrän han i barnets ansikte rörd igenkänt faderns drag — den vilsekomnes mottagande i den gästvänliga prästgården — böndernas kyrkfärd i Stora Tuna, alla varmt och ordentligt klädda, ty i detta land finnes ingen trasig person — varför skall Sverige vara barmhärtigare och lyckligare lottat än Frankrike? — livet och rörelsen och färgspelet i Falu gruva

— AXEL OXENSTIERNAS skarpladdade svar till den polske kanslern i Altmark — ERIC LARSSON VON DER LINDES överdådiga hus och lantgård och JACOB DE LA GARDIES och EBBA BRAHES enkla hem på landet, prytt med porträttet av hans tappraste fiende — flottans varv på Blasieholmen med de lysande raderna av erövrade kanoner — och först och sist de många dragen av svenska stormäns skarpsinne, dådkraft och fosterlandskärlek. Man sluter ögonen en stund för de onda och alltför berättigade orden om tidens grymma tukt och svenskens omåttliga dryckenskap, man minnes blott de många ljusa penseldragen i fransmannens målning, och det tyckes en, som hade OGIER, var han gått fram över landet, strött rosor på den frusna svenska jorden.

I.

I storm på Östersjön.

13 nov. 1634 inskeppade vi oss i Köpenhamn på ett annat fartyg, som var bekvämare än det förra, fastän det hade 14 stycken grova kanoner om bord. Detsamma gjorde den polske ambassadören, som lättade ankar halvannan timme före oss för att segla till Danzig. Denna dag foro vi utmed skånska kusten och tillryggalade sex mil.

14 nov. Så snart vi kommo in i Östersjön, uppstod om natten en svår storm, som kom vårt fartyg att kränga starkt.

15 nov. Stormen höll i, och vi måste därför länsa undan sex mil tillbaka till ön Bornholm, där vi kastade ankar i närheten av fästet. Ön tillhör danske konungen, som satt en ROSENKRANTZ till ståthållare över den. De flesta av vårt sällskap gingo i land och stego upp till fästet. Vi andra, som stannade kvar ombord, hade en otrevlig dag. Själv hade jag hela dagen kämpat mot sjösjukan; nu dukade jag äntligen under och offrade min tribut åt Neptunus.

16 nov. Våra kamrater återvände till fästet för att deltaga i ett föregående dag avtalat gille. Häröver harmades ambassadören, som hade stannat kvar ombord, ty medan de voro borta, slog vinden om och blev gynnsam för vår avfärd; men själva kaptenen hade blivit förledd av våra kamrater till att ljuga för ambassadören och säga, att de måste ge sig i land för att köpa ljus (*candelæ*), varför några kvickhuvuden bland oss döpte denna ö till *Insula Candelarum*. Äntligen återvände de välförplägade med mat och dryck klockan tre på eftermiddagen. Då var nästan hela

dagen spilld, men vi lättade ankar under salut från såväl våra som fästningens kanoner. Vår hovmästare köpte här av fiskare för halvannan daler två laxar, som skulle ha kostat femton gyllen stycket på köttorget i Paris. Även tillhandlade vi oss för en halv daler 70 st. ganska små torskar, som skulle räcka till för 70 st. hungriga magar.

17 nov. På vår vänstra sida hade vi staden Kristianopel [1], som anlagts av den nuvarande konungen KRISTIAN IV. Den ligger på gränsen mellan Blekinge, som tillhör Danmark, och Småland, som tillhör Sverige; den består endast av några få byggnader. På vår högra sida fingo vi kort därefter Öland, som uppgives vara en ganska bördig ö, tillhörande Svenska riket; den är aderton mil lång och två mil bred, och där ligger, på långt håll synligt, Borgholms fäste, som är beläget fyra mil från Kalmar.

18 nov. landade vi i Kalmar, som är den första staden å denna del av svenska kusten. Den är starkt befäst efter alla konstens regler; fästet behärskar havet, och de förbiseglande fartygen sänka flaggen för det. I närheten ligger på något avstånd en fyrkantig skans, som på alla sidor är omgiven av sjön. Vi hälsade fästet med tre kanonskott, och det svarade oss med två. Då vi landstego, sände ambassadören några av vårt sällskap till ståthållaren på fästningen för att underrätta honom om vår ankomst och anmoda honom om en lots, som kunde föra vårt fartyg ända till Stockholm eller åtminstone till Älvsnabben [2], då främmande sjömän till följd av de många grunden och skären i detta farvatten och de i synnerhet under denna årstid rådande stormarna icke utan att utsätta sig för den största fara kunna taga sig fram här. Vi fingo också en styrman, men fast han gjorde intryck av att vara förfaren, lärde vi snart känna honom som en mycket oerfaren lots eller i alla händelser en lots med otur. Medan vi väntade på honom, gingo jag och ambassadören inkognito i kyrkan, där en jordfästning just ägde rum och där prästen stod framför altaret i kappa och handskar och sjöng, allt emellanåt vändande sig till församlingen. Ambassadören tillsade mig att efteråt tala med honom på latin. Det visade sig vara själva stiftets biskop [3], som jag nu utfrågade om varjehanda

förhållanden i hans land; i sin ordning frågade han mig, om vi voro krigare eller köpmän. Jag svarade, att vi voro bådadera och att slumpen hade fört oss samman. Då frågade ambassadören — som om han vore spannmålshandlare — den lika skrytsamme som fattige mannen, om man fick goda skördar i Sverige.

— Bättre säd, svarade biskopen, — än den I själva haven, varifrån I än månden vara.

Detta svar harmade oss mycket; somliga blevo onda, och andra skrattade, då de hörde en svensk, som icke känner bättre bröd än det som bakas av råg och korn, jämföra sin veteproduktion med herrens till Roissy, som på sin egendom skördar den bästa säd i hela världen. I alla händelser producerar landet en del spannmål, men brödet här smakade oss alla mycket illa, emedan det var tillsatt med vört och fänkol. I Tyskland mal man mjölet och kryddar brödet på samma sätt som här, men där har man mycket bättre vete, och vete i mängd.

Söndagen den 19 nov. lämnade vi Kalmar strax efter soluppgången. Vi hade nu på vänstra sidan svenska fastlandet, på den högra Öland. I det vackraste väder seglade vi sex mil och passerade nu ett berg eller en klippa vid namn Jungfrun [4], som på alla sidor spolas av havet. Man sade oss, att på toppen av denna klippa finnes en sjö med svart vatten och svarta fiskar, som ingen kan äta utan att bli sjuk därav. Troligen har denna sägen uppstått därigenom, att ingen kunnat klättra ditupp, ty så hög, brant och otillgänglig är denna klippa, varför den också fått namnet Jungfrun. En annan gammal sägen vet berätta, att en gång en jungfru, som blivit våldtagen av stråtrövare och ville dölja sin skam för människorna, låtit sätta sig över till denna klippa, dit ingen kom; ensam och övergiven på den torra klippan, där det varken fanns örter eller rötter, som hon kunde livnära sig av, störtade hon sig i sjön, vars vatten då fick sin mörka färg till vittnesbörd om den svartaste förtvivlan. Vilket dåraktigt tidevarv! känner man sig frestad att utropa; hur sällsynta äro icke i våra dagar flickor, som på detta sätt skulle vilja sona en skamfläck de själva ådragit sig eller som påtvingats dem.

Hela denna dag var ytterst angenäm för oss; luften var så klar,

vinden den bästa. Jag promenerade uppspelt omkring på däck med MOULAIN och tänkte på, att i morgon skulle idrottshallen i Paris öppnas; jag berättade för honom, att då jag sista gången var samman med mina kamrater bland advokaterna vid stoden i basilikan i Paris, voro de mycket oroliga för, hur det skulle gå mig på den långväga resan, och frågade varandra, hos vilket folkslag och i vilket land jag vid denna tidpunkt månde vara. De anade ej, att jag just då skulle göra denna härliga resa på Östersjön. Hur sorglöst och slött är icke livet i staden, sade jag till honom. Hur förnedrande och ovärdigt en tapper man, som är skapad att härska över jorden! Vilka rika och omväxlande rön gör ej den som reser! Hur härlig kan icke en sjöresa vara! Hur många vi än äro om bord, nog föras både vi och vårt gods oskadda till målet. Och hur rörligt och välbyggt är icke ett sådant fartyg! Sannerligen, om vinden fortfar att blåsa från denna kant, så äro vi i morgon bittida i Stockholm.

Allt detta sade jag intet ont anande till min kamrat, och han höll med mig. Om kvällen började det emellertid blåsa upp, och fartyget gungade, varför de flesta gingo tidigt till kojs. Jag åt kvällsvard ensam med ambassadören, som nästan alltid bjöd mig till sitt bord. Vid åttatiden kom VARENNE, som i ynglingaåren varit till sjöss, in i ambassadörens kajuta och varskodde, att vi ännu hade minst tio mil igen av öppna sjön och att vi därefter, styrande kurs åt vänster till Älvsnabben, måste slingra oss fram mellan skär, vilket icke lämpligen kunde ske annat än på ljusa dagen; med det föga gynnsamma, ganska häftiga blåsande vi nu hade ansåg han därför att vi borde ta ner eller åtminstone reva de större seglen, på det att vi ej måtte segla förbi det ställe, där vi skulle vända för att komma in i skärgården.

Detta var mycket förståndigt sagt, men vi voro förblindade, och somliga av vårt sällskap motsatte sig hans förslag. Följden härav blev, att då vinden tilltog i styrka och det mitt i natten blev en förfärlig storm, skakades vi våldsamt och kastades av och an på vågorna. Vid midnattstiden kom en fruktansvärd by över oss; en väldig våg slog över däcken, och på ett ögonblick fylldes våra kojer av vatten. Denna svallvåg skrämde plötsligt

upp alla, vår trumpetare skrek gällt och förtvivlat, att vi alla ginge till botten, de andra jämrade sig och stönade, åkallade Gud och helgonen och klagade över det olycksöde som fört dem hit. Vår präst kom ut ur sin koj och begav sig till ambassadören, som han gav absolution; därefter ägnade han sig tåligt åt oss andra; alla biktade sig, och vi omfamnade varandra och bådo varandra om förlåtelse för möjliga oförrätter.

Det var emellertid icke blott våra synder som kväljde oss; vi voro förskräckligt sjösjuka och kastade så våldsamt upp, att vi till sist kräkte blod, krälande på däck som fyrfotingar. Fartyget krängde så starkt, att icke ens besättningskarlarna kunde hålla jämvikten, och de voro alla så förvirrade och bestörta, att de alldeles icke visste, vilken kurs de skulle hålla. Själva fartyget skakade och darrade liksom en människa som ligger i dödsryckningarna, ty utom det att förstäven och bakstammen ömsom höjde och sänkte sig, liksom en häst guppar med huvudet och länderna, då han galopperar, vilket är den naturliga rörelsen för ett seglande fartyg, så tillkom här en rullande sidorörelse, vilken liksom motvägde de förstnämnda rörelserna, och under den våldsamma ansträngningen att bevara jämvikten darrade hela skeppet så häftigt, att vi tyckte plankorna måste lossna ur sina fogar. Under tiden sprungo besättningskarlarna omkring för att sköta sina sysslor, somliga för att reva seglen, andra för att surra kanonerna bättre och andra återigen för att se efter läckor och täta dem; därvid törnade de emot varandra, föllo ikull och stötte till våra bäddar med båtshakarna, läto spelen gnissla och skrämde oss alltmera med sina för oss obegripliga, besynnerliga rop.

Stormen tog emellertid åter till i styrka, det ven i tackel och tåg, havet reste sig i raseri, och när sjöarna slogo mot stäven, tyckte vi det blixtrade och blänkte i den kolmörka, månlösa natten, som om flintor sloge emot varann. Vågorna gingo allt emellanåt över de högsta däcken, men besättningen kämpade tappert mot storm och sjö, om än sjömännen icke gåvo oss hopp, såvida dagen icke snart inbröt.

Det enda vi andra kunde göra var att med böner, löften och veklagan söka medverka till allas vår räddning. För min del

avgav jag det löftet, att så snart jag komme tillbaka till Paris, skulle jag gå till den heliga GENOVEVA[5], och i hennes helgedom, som är alla parisares tillflyktsort, låta hålla en mässa till helgonets ära; även skulle jag begiva mig till den helige FRANCISCUS av Paula[6], som den allsmäktige Gud en gång tillät att oskadd beträda och vandra över havet. Alltjämt upprepade jag Psaltarens ord: *Du som stillar havens brusande, deras böljors brusande, förbarma dig över oss.*[7]

20 nov. kom, men stormen lade sig ej, och det var fortfarande så skumt, att vi icke kunde se en halv mil framför oss. Vid middagstiden fingo vi veta av sjömännen, att vi hade drivit aderton mil ur kursen till Stockholm och att vi nu möjligen styrde kosan åt Danzig till — så långt hade vi kommit bort från det svenska landet. Man trodde, att vi under denna storm hade tillryggalagt en hundra tyska mil och kommit ända in i Bottniska viken. Den natt som följde var den rysliga dagen lik och nästan lika svår som föregående natt. Ingen hade varit i stånd att förtära det minsta på dagen, ingen hade fått en blund i ögonen om natten. I känslolös bedövning eller rättare sagt slö likgiltighet lågo vi på vårt läger vältrande oss bland smuts och uppkastningar, allt slags orenlighet. Vem kan i ord skildra denna och den föregående nattens fasor och dystra funderingar, medan vi förskrämda lågo och lyssnade till rodrets rörelser? Timmarna tycktes oss långsamt smyga sig fram, och vi längtade efter dagens ljus; ty i detta av undervattensskär uppfyllda hav har man föga hjälp av kompassen.

21 nov. Äntligen dagades det, men vinden bedarrade ej. Om morgonen varskodde sjömännen ön Gottland, men man tvekade, om vi skulle lägga till där. Den tillhör danske konungen[8]. Men eftersom vi hade dagen för oss, beslöto vi att vända och styra kurs på Öland, emedan vinden var gynnsammare för denna. En sådan förvirring hade emellertid bemäktigat sig besättningen, att man vid middagstiden trodde sig hava kommit helt och hållet ur kurs, vilket gjorde oss andra alldeles utom oss, då vi redan börjat hoppas på vår räddning. Klockan tre gick jag in i ambassadö-

3—142296. *Hallberg, Från Sveriges storhetstid.*

rens hytt. Jag hade icke sett honom på två dagar, och jag fann honom nu visserligen matt och medtagen av sjösjuka men oförskräckt och övertygad om att allt skulle gå lyckligt och väl. Dock trodde han, att vi även den följande natten måste hålla oss i rum sjö, ty vi kunde endast undvika skären medan det var dag. Medan vi ännu talade härom, hade en av manskapet, som skulle hålla utkik, fått land i sikte; strax skyndade styrmän, matroser och själva kaptenen till, och de funno snart, att vi på vänstra sidan hade Öland, på högra klippön Jungfrun. Då var blott halvannan timme kvar av dagen, och vi hade tre mil till land, men vinden kom från det svenska landet, och så kunde vi för bidevind segla mitt igenom det mycket trånga sundet mellan Jungfrun och Öland; för att vi icke skulle på ena sidan törna emot klippan eller på den andra sätta på grund vid ön, höllo matroserna och styrmännen i fören den skarpaste utkik. Till all lycka gick solen just ner bortom den jungfruliga klippön, så att vi länge sågo henne omgiven av en strålgloria höja sig ur sjön; äntligen passerade vi vid sjutiden utan missöden denna klippa i havet, som eljest är beryktad för de skeppsbrott som där äga rum, men som vi lyckligt och väl sluppo förbi. Glada och belåtna över det lugn som inträtt gingo vi att äta kvällsvard och lägga oss att sova, och vid midnattstiden kastade vi ankar vid öländska kusten i närheten av Borgholms slott.

22 nov. Antingen det nu verkligen var fara på färde eller det blott var skrämsel, så upptäckte vi i natt, att vi lågo för ankar mitt ibland undervattensskär; det förnekades likväl av några bland besättningen, men sinnena voro nu en gång så förskrämda genom den ohyggliga färden på Östersjön, att vi alltjämt trodde oss se faror omkring oss. Vid middagstiden landstego vi i Kalmar. Ambassadören stannade dock om bord, emedan han där hade en bekvämare och hans ställning mera motsvarande bostad än i land.

Flera av oss gingo strax från bord; det var ett obeskrivligt nöje att åter känna fasta marken under fötterna. Själv hade jag icke varit ur kläderna på aderton dagar, och på tre eller fyra dagar hade jag icke smakat mat. Så fullständigt tappar

man humöret i farans stund, och så grundligt bringar sjösjukan magen i olag. Vi fingo nu njuta en måltid och en slummer som i själva Muhammeds paradis; vi åto kvällsvard och sovo i ett mycket varmt rum, där ingenting: värden och hans hustru, drängar och pigor, ett barn i vaggan, som gnällde och skrek hela natten, och fyra knektar, som ömsom drucko öl och rökte tobak ända till ljusa morgonen, kunde störa min djupa sömn.

23 nov. gick jag till barberaren och lät klippa mitt hår, som grånat och rest sig av skräck under stormdagarna. Vid middagstiden kom ambassadören till staden. Kopparkanonerna gåvo salut, och det uppstod någon folkskockning; det var alltid så, när han gick om bord eller från bord. Vi åto alla middag tillsammans med honom; även sjökaptenen var inbjuden till vårt bord, och ambassadören överlämnade därvid åt honom en silverskål samt skänkte den övriga besättningen hundra daler. Och vid slutet av måltiden utbragte han enligt landsens sed den danske konungens skål, vilken vi alla drucko stående och med blottat huvud.

24 nov. höllo vi katolsk gudstjänst i ambassadörens kvarter, vilket kanske icke hade förekommit i Sverige sedan SIGISMUND lämnat landet. I detta rike är nämligen den lutherska tron allenahärskande; alla andra bekännelser äro uteslutna. De flesta av oss stadfäste nu genom att gå till nattvarden de löften vi gjort för allas vår räddning under stormen, och dagen därpå gjorde ambassadören detsamma. Till ståthållaren på slottet sändes allas våra namn skriftligen, emedan han hade begärt detta; antingen skedde det därför att han skulle draga försorg om vår fortskaffning, eller kanske också av andra orsaker, till exempel för att förhindra, att någon bedragare falskligen kunde uppge sig tillhöra franska sändebudets sällskap. Det var konstigt, att dessa kommendanter, både i Danmark och i Sverige, alltid voro sjuka, när vår ambassadör ville besöka dem. Varför? Jag tror att de antingen blygdes över sina torftiga omständigheter eller också skydde att visa, hur illa utrustade både fästet och besättningen voro.

II.

Landvägen till Stockholm.

25 nov. Vi förskaffade oss i Kalmar sadeltäcken, tyglar och vad vi eljest behövde för vår landresa, ty de hästar som genom myndigheternas försorg ställdes till vårt förfogande voro utan mundering. Det är såväl borgarnas som böndernas skyldighet att hålla hästar i beredskap för allmänna behov, och vem som helst, som utverkat ett kungligt brev därpå, kan utan kostnad genomresa hela Sverige i alla riktningar[9]. Hästarna äro små men kraftiga och pigga; de äro icke skodda och hava varken sadlar eller tyglar. De flesta av oss voro emellertid så förtänksamma, att vi skaffade oss tyglar och sadeltäcken i Kalmar; vi fingo hela munderingen för fyra daler. De som sparat denna utgift fingo under hela resan sitta på bara hästryggen eller åtminstone blott i klövsadel och voro till åtlöje för de andra. Vi tillryggalade omkring fem mil om dagen och bytte emellanåt utan dröjsmål om hästar; blott kvällar och morgnar intogo vi våra måltider, ty på grund av den korta dagen måste vi inställa middagen. De som skulle sörja för våra behov vid rasterna redo alltid i förväg, ty de svenska gästgiverierna äro icke i stånd att mottaga så stora sällskap, och jag vill icke råda någon främling, som medför större familj, att företaga någon resa till Sverige utan att i tid hava underrättat drottningen och svenska regeringen om sin ankomst. För vårt sällskap sörjde man med den största förtänksamhet och omsorg och efter bästa förmåga; man hade anskaffat spanskt, franskt och rhenskt vin åt oss, och öl står att få här och där i städerna och byarna.

Dagligen behövde vi för oss och vårt resgods mer än två hundra hästar; de åtföljdes av bonddrängar och bondflickor, som höllo jämna steg med oss, hur fort vi än redo. De tycktes ej ovilligt göra oss denna tjänst; kanske äro de i stället befriade från andra utlagor. För övrigt voro dessa bönder varken obekvämt eller torftigt klädda; jag erinrar mig icke i hela Sverige ha sett en naken eller trasig människa. Liksom de rika här icke hava överflöd på detta livets goda, så förgås ej heller de fattiga i elände. Även de fattigaste bönder äro icke klädda i linne och hampa som vanligen hos oss, utan i kläder av svart ull, ty denna färg hava de svenska fåren [10]. På fötterna hava de läderkängor och icke träskor, på huvudet nattmössor och på händerna ullvantar; på så sätt äro de väl rustade att uthärda den stränga köld som hemsöker detta land. Även de omätliga skogarna, som täcka nästan hela Sverige, bidraga i hög grad till att motstå kylan. Omkring byarna, som ligga mycket spridda, äro endast mindre tegar besådda med vete. Jag betvivlar på det högsta, att skörden är tillräcklig för jordbrukarnas behov, så få äro dessa åkerlappar och så översållade äro de med stenar och törnbuskar. Om svenskarna icke själva försäkrade, att deras rike är mycket gammalt, skulle man tro, att landet först för några år sedan börjat uppodlas, ty ännu kvarstå stubbarna av de fällda och brända träden. Emellertid måste man verkligen beundra invånarnas idoghet och jordens bördighet. De svedja nämligen skogen och strö utsädet i den med myllan blandade askan; utan plöjning, utan harvning och gödsling kommer säden upp, visserligen icke det närmast följande året, men året därpå.

Endast den skörden förnöjer vår alltid begärlige lantman,
som två gånger är utsatt för sol, två gånger för kyla[11].

Vem skulle tro att någonting kunde växa upp ur den torra, ofruktbara askan, om icke *Georgicas* välförfarne författare av egen erfarenhet hade lärt oss det? Men att detta kunde åstadkommas utan arbete med plog och hacka, därom drömde han nog aldrig.

Då vi redo ut från Kalmar, låg framför oss ett bedrövligt land fullt av stenblock och snår. Efter tre mils ritt bytte vi om

hästar, och i solnedgången kommo vi till en by eller socken som kallas Ålem [12]. Kyrkoherden i församlingen kom emot ambassadören, och vi togo in hos honom. Prästgårdarna på landet äro i Sverige gästgivargårdar, och de upplåtas just på detta villkor av konungarna åt sina innehavare. Före den välsignade reformationen utgjorde detta en av kyrkans rättigheter; men det nya evangeliets hushållsaktiga och förtänksamma förvaltare delade sinsemellan vinsten och avkastningen sålunda, att furstarna lade beslag på kyrkans egendomar och fonder, prästerskapet tog för sin del personalen, d. v. s. munkarna, änkorna och jungfrurna, och lekmännen fingo på sin lott befrielsen från den tryckande bikten och de försakelser som alla fastorna pålade dem.

Vad nu prästerna angår, så finner man bland dem aldrig någon ogift eller barnlös person, ty det ligger i deras eget intresse att genom en talrik avkomma sköta och bestyra den egendom och de så att säga feodala rättigheter de innehava. Till och med konungen och drottningen gästa dem, då de äro stadda på resa. Deras boställen äro med väggar, golv och tak uppförda av långa furustockar, och taken äro täckta med grästorv för snöns skull; de äro låga och likna utvändigt gås- eller svinstior, men invändigt syntes de oss visst icke vara otrevliga bostäder. Väggarna och taken strålade överallt av brokiga målningar, om än just icke av flamska eller italienska mästare. Här var en förträfflig kvällsvard anrättad åt oss, varvid feta gäss icke saknades; de försvunno i våra hungriga strupar i kraft av ordspråket om 'prästens gäss' — ingenting kunde nämligen smaka oss bättre.

I denna socken bor riksrådet friherre SKYTTE, vars son — en duktig och högt bildad yngling — vi ovan hava omtalat [13].

27 nov. tillryggalade vi åter fem mil och anlände till byn Högsby [14], där vi togo in hos en annan gästgivarpräst.

28 nov. kommo vi efter ytterligare fem mils ritt till byn Åby [15], där vi icke fingo bättre nattläger än på skeppen, utom det att vi här voro trygga för sjö och stormar.

29 nov. tillryggalade vi ånyo fem mil. Vägen gick fram mellan skogens höga och raka stammar. Gröna voro dessa träd,

ty varken vindarna eller vintern skaka av deras blad: det var granar och tallar, riktiga skogsjättar, så underbart sköna, att jag hädanefter ej undrade på XERXES' kärlek till platanerna [16].

Fastän vi här i mellersta Sverige färdades i höga norden, hade vi för övrigt ända till denna dag det allra mildaste väder, utan kyla, damm och regn. Det försatte oss i så gott humör, att flera av oss på vägen roade sig med tornerspel, varvid de begagnade störar som lansar och sålunda tävlade med varandra. Denna dag kommo vi till staden Vimmerby.

30. nov., som var S:t Andreas' dag, stannade vi i nämnda stad. Därunder hölls mässa i ambassadörens kvarter, men jag var icke med, ty jag roade mig i stället med att skriva ett epigram, som jag strax sände gesanten. Ingen gjorde narr av mig för det, och innan han lade sig att sova, skickade ambassadören, som jag trodde vara upptagen av allvarligare ting, mig genom en av kammartjänarna ett versifierat svar, som mycket gladde mig, i synnerhet därför att det kom från en man, som under så många år sysslat med allvarligare göromål och därför med rätta kunnat glömma bort, för att icke säga ringakta, litterära förströelser.

Resten av dagen tillbragte några av oss med att göra en fotvandring i de villsamma skogarna kring staden, och föga fattades att natten hade överraskat oss under vårt kringströvande.

1 dec. avreste vi från denna lilla stad, medan det började snöa, och lämnade Småland, vilket namn betyder 'litet land'; hela landet är nämligen betäckt av skogar, bland vilka endast här och var små åkerland breda sig. Vi kommo nu in i Östergötland, som är något bördigare, och stannade över natten i byn Gistad [17], där konungen har ett rastställe, som är öppet för alla vindar, varför vi föredrogo att taga in i bondgårdarna.

2 dec. Mitt i köket, där jag efter ett stort föredöme hade sovit tillsammans med hundra drängar, som lågo på golvet, skrev jag, innan dagen grydde, några verser och sände dem till ambassadören.

Härifrån kommo vi till slottet Brokind [18], som är omgivet av vatten, och sedan vi tre gånger bytt om hästar, anlände vi till Linköping.

3 dec., som var söndag, stannade vi i Linköping, där det finns en lärdomsskola med få lärjungar. Här finnes en av landets präktigaste kyrkor, lång och bred och med flera kor, vilkas altare man har nedrivit för att inrätta gravkor och resa gravvårdar. Det yppersta av dem är BIELKESKA familjegraven, vilken ätt är en av de förnämsta i riket. Vi sågo prästen officiera i mässkjorta eller, såsom vi kalla det, *in albis*. Domkyrkan har två särskilda orgelverk, ett kors och flera helgonbilder.

Här sågo vi ett bedrövligt exempel på den svenska kyrkotukten. En tydligen mycket olycklig flicka, som hade syndat mot sjätte budet, hade anbragts på en pall vid ingången till kyrkan, synlig för hela församlingen, på det att hennes blygsamhet riktigt måtte såras av allas blickar, och fick ligga där ända från morgonstunden till middagstiden. Ambassadören, som försmådde att besöka kättarnas tempel, gick för att ha något att göra till kungliga slottet, som är byggt efter landets sed och smak. Efter kvällsvarden sjöngo skolgossarna i den kalla kvällen utanför ambassadörens fönster, och han lät utdela några slantar bland dem.

4 dec. bytte vi tre gånger om hästar och kommo slutligen till Norrköping.

5 dec. På grund av denna stads betydenhet — den anses vara en av de förnämsta i riket — ville ambassadören stanna här en dag. Att, när man är stadd på resa, likgiltigt förbigå saker och ting som äro värda uppmärksamhet, är nu också, ifall det sker av ringaktning, övermod, om det beror på vårdslöshet, slöhet. Det böra främmande makters representanter på sina resor icke förglömma; ingenting är nämligen lättare och mera ägnat att smickra furstarna och staterna än om främlingar förstå att värdesätta deras besittningar och välden samt beundra invånarnas insikter, yrkesskicklighet och duglighet. Och det är också, enligt min åsikt åtminstone, den bästa vinst man har av att resa, att man drager nytta och nöje av allt vad man ser; därigenom samla de, som kallas till statens styresmän, ett förråd av kunskaper och erfarenhetsrön, och de andra, vilkas lott blir att leva i skymundan, finna en tröst i minnena av vad de hava upplevat.

Norrköping är en av Sveriges mest betydande städer såväl

vad inbyggarantalet angår som med avseende på hantverk och industri; denna är av skilda slag. Genom staden flyter en forsande ström, som kommer från en sjö ej långt därifrån [19] och på en slingrande och stenig flodbädd under starkt brus mellan klippblock störtar sig ner i djupet. Detta har givit upphov till flera kraftanläggningar i Norrköping [20].

Sevärt är i synnerhet kopparverket, där kopparn gjutes i smältugnar, renas och formas till plåtar eller massiva föremål av varjehanda slag samt putsas. Det är häpnadsväckande att se de stora hamrarna, som drivas med vattenkraft, uthamra och uttänja kopparplåtarna under ett så förfärligt larm, att själva Jupiter tonans i sin himmel icke skulle kunna höra däruppå, eller se arbetare lägga dessa plåtar på städet och bearbeta dem med hammare eller med stålsaxar klippa dem i långa remsor, som de bära till en annan verkstad, där de genom att svängas runt av hastigt roterande hjul utav andra arbetare vridas, tills de framkomma som de trådar vi kalla *fil d'archal* eller *fil de richal* (mässingstråd). Och detta sker under ett så förfärligt, så intensivt, så öronslitande gnisslande, att man tycker till och med döva, om de komme hit, måste kunna höra det. De som lyssna därpå bliva alldeles bedövade, om de icke strax avlägsna sig.

Vi sågo vidare, hur järnrör och karbiner [21] utborras och poleras in- och utvändigt; vi sågo tunna metallplåtar, som man skulle tro vara av guld, poleras och buktas; av dem gjorde man skedar och slevar.

Underbart var också att skåda vattenströmmen vid ingången till alla fabrikerna. Den var instängd på alla sidor, och runt omkring hängde de frusna vattendropparna ner som isnålar och istappar. Strömmen störtade skummande ner mellan stenar och vattenhjul liksom rasande över de bommar och skrankor som här och var hindrade dess framfart. Det var intressant att se, hur människorna äga förmågan att kuva och tämja de vilda elementen och leda och använda dem för sina ändamål.

Även papper och mycket annat tillverkas här.

Här och var i dessa verkstäder funnos många utlänningar, i synnerhet valloner och flamländare, som tala franska. Ambassa-

dören gjorde sig noga underrättad om allt detta, medan han besåg de industriella anläggningarna i sällskap med stadens borgmästare. Han spatserade därefter längs flodstranden, där fartyg byggas, som hava en mängd grova kanoner om bord, vilka skola sändas till Holland. Här finnes en massa svarta kaniner, som äro nästan tama. Jag fick ej veta, om de förändra färg om vintern och bliva vita, liksom hararna som bekant först gråna och sedan bliva vita vid vinterns inbrott för att vid vårens ankomst återfå sin egentliga harfärg.

6 dec. kommo vi till en by kallad Östra Husby[22], och där fingo vi i brist på sängar ligga på halmkärvar på golvet.

7 dec. Tidigt på morgonen redo tio man i förväg för att gå över den havsvik, i vilken Motala ström utfaller, emedan de farkoster, med vilka vi skulle gå över, icke kunde taga hela sällskapet på en gång. Denna vik kallas Bråviken och skiljer Östergötland, varifrån vi kommo, från Södermanland, dit vi nu färdades; den är en halv mil bred. De sista av vårt sällskap kommo först över vid middagstiden, och den färden var ej alldeles utan fara; åtminstone blevo de ganska rädda, efter vad de själva bekände efteråt. På sörmländska sidan ligger en liten kyrka på en utskjutande berghäll liksom en snäcka på en klippa; det var en förtjusande plats värdig en skalds penna och en målares pensel[23]. Härifrån kommo vi till byn Tuna[24] och togo in hos kyrkoherden i församlingen.

8 dec. För jungfru Marie avlelses fest stannade vi över här, och det var säkerligen en styggelse för den lutherske kyrkoherden, att vår präst höll katolsk mässa i hans hus. I denna deltogo med mycken andakt två kvinnor, av vilka den ena sade sig för tre år sedan för sin tros skull hava måst flytta till Amsterdam och alltsedan den tiden icke blivit delaktig av det heliga sakramentet. Det skulle vara till stor nytta och tröst för hemliga katoliker, om man sände hit fromma präster; kostnaden skulle vara ringa i förhållande till de stora hjälpmedel, över vilka vår kyrka förfogar, men frukterna därav skulle icke vara ringa . . .

I tidiga morgonstunden passerade konungens kurir denna by och avlämnade en stor bunt brev till gesanten. Bland dem voro

sju till mig, av vilka de senast skrivna voro daterade den 7 sept.; de hade således varit tre månader på väg. Det heliga sjutalet var mig en symbol på de minas beprövade tillgivenhet. Samma morgon lämnade jag ambassadören ännu några verser, med vilka jag avslöt den poetiska brevväxling jag inlett med honom.

En sevärdhet i närheten av denna by [25] är ett styckebruk, där grova järnkanoner tillverkas, och vi sågo här även, hur stora järnkulor gjutas; likaledes fingo vi se den maskin, med vilken de utborras. Medan vi voro här, kommo två från drottningen utsända förtroendemän, nämligen FRANS KRUSE [26] och LORENTZ VON DER LINDE [27] för att bringa gesanten drottningens hälsning och beledsaga honom till Stockholm.

9 dec. ankommo vi till Nyköping.

10 dec. var söndag, och ambassadören befallde, att mässa skulle hållas i hans kvarter, där det fanns en sal rymlig nog för en stor högtidlighet.

Nyköpings fäste är icke obetydligt. Här finnes även ett mynthus. Halva staden hade för några år sedan härjats av vådeld [28], vilket ej är att undra på, ty nästan alla hus här äro av trä, så att man mera måste förundra sig över att icke dagligen eldsvådor förekomma, då gnistorna överallt av vinden spridas från skorstenarna, som icke äro höga nog.

11 dec. Om eftermiddagen mötte vi på vägen riksrådet friherre SKYTTE, fadern till den yngling, varom vi ovan talat [29], en lärd och klok man, som förr haft många viktiga uppdrag och missioner; han sändes sålunda till Danmark för att underhandla om biskopsdömet Bremen, och han skickades sedan till England. Vår gesant hade ett samtal på halvannan timme med honom mellan fyra ögon och smorde honom om munnen så gott han kunde, ty han var, såsom jag redan nämnt, en av landets yppersta män. Det är ej heller någon obetydlig ställning att vara rådsherre i dessa länder (jag menar Danmark, Sverige och Polen), ty de känna till, dryfta och avgöra de viktigaste ärenden.

Vi anlände nu till en by vid namn Åby [30] och togo in hos länsmannen, d. v. s. socknens eller byns överhetsperson. Länsmännen och prästerna hava nämligen delat gästgivar- och värds-

husrättigheterna sig emellan, vilket utgör en stor trygghet för de resande, då de sålunda bo hos de förnämsta på varje ort.

12 dec. kommo vi till staden Telge, vilket uttalas Tälje [31]. Denna stad förstördes helt och hållet för tre år sedan av vådeld [32], fastän man hade riklig tillgång på vatten; staden är nämligen belägen mitt ibland vattendrag, som sträcka sig ända ut till havet, om än mångenstädes avbrutna och instängda av skär och smala näs; härigenom står den i förbindelse med andra i denna trakt belägna städer.

13 dec. Vi stannade här en dag. Medan vi åto middag, kände jag en kyla i vänstra axeln och armen, vilket tvang mig att lämna bordet och gå och lägga mig; efter några timmars lätt feber blev jag åter kry. Jag hade dagen förut stått alltför länge på kyrkogården och dechiffrerat en gravskrift med gotiska bokstäver och ådrog mig kanske då denna förkylning.

Det regnade hela dagen. Ambassadören bodde i kungliga huset, som innehöll ganska många rum men var av trä och utan all utsmyckning.

III.

I Sveriges huvudstad.

14 dec. Då vi äntligen nalkades Sveriges huvudstad Stockholm, mottogs gesanten på vägen av AXEL BANÉR [33], bror till den dådkraftige fältmarskalken BANÉR, och GUSTAF HORN [34], en släkting till den tappre fältherren; mitt i snöyran höll han till ambassadören, som var angelägen om att snart komma till Stockholm, ett icke alltför kort tal. På grund av sin höga ställning talade hovmarskalken på svenska, och med mycken älskvärdhet översatte HORN det på franska; han var oss under hela vår vistelse i Stockholm en förtrogen och tjänstaktig vän. Vi foro in i den för oss nya staden i utmärkta vagnar, sådana vi ha dem hemma; jag tror ock, att de voro tillverkade i Frankrike, ty JOHAN OXENSTIERNA [35] hade under den tid han var sändebud i Frankrike och England fått smak för engelsk och fransk lyx och ståt och med de hjälpmedel hans fader ställt till hans förfogande infört en del sådana i Sverige. Jag betvivlar emellertid högligen, och säkert med rätta, att de överensstämma med svenskarnas gamla stränga seder. I alla händelser medgiva Stockholms läge och de ojämna vägarna icke riktigt användningen av sådana där ståtliga åkdon. Staden är nämligen uppbyggd bland berg och klippor, och såsom svenskarna själva veta berätta, har detta icke kommit sig av invånarnas fria val, utan varit en tillfällighet, vari de fogat sig. De berätta, att då deras huvudstad gång efter annan blivit förstörd av brand eller av andra orsaker och åter uppförd, fattade deras förfäder det beslutet att uppföra en annan stad på ett ställe, som slumpen skulle avgöra. De kastade en

stock i strömmen och beslöto att slå sig ner på det ställe, där den flöt i land. Stocken strandade på dessa av havet kringflutna, bergiga holmar, och här anlade de då sin stad; därmed ursäkta de stadens ogynnsamma belägenhet.

Man måste dock säga, att saknar staden bekväma landförhållanden, så giver havet så mycket större fördel och nytta; det finnes näppeligen någonstädes en säkrare och tryggare hamn. De största, mest djupgående fartyg gå så nära intill staden, att de nästan snudda vid husen, och ligga utan ankare eller förtöjningar fullständigt trygga i denna hamn. Detta kommer sig därav, att Stockholm ligger aderton mil eller mera från öppna sjön; genom slingrande sund och fjärdar, som äro uppfyllda av otaliga öar och skär, komma fartygen dit in. Allt vad staden behöver av livsförnödenheter måste därför tillföras henne om sommaren, och likaledes måste all utförsel av landets produkter äga rum under denna årstid.

Staden är stor och har ganska många invånare, men jag såg likväl aldrig mycket folk på gatorna och vägarna, ty den köld, som rådde under den tid vi voro där, kom alla att stänga sig in i de varma rummen. Också skulle det icke vara tänkbart att hantverkare och köpmän om vintern arbetade och köpsloge i öppna verkstäder och bodar eller stånd. Sällan gå kvinnorna ut; de visa sig knappast utom då de gå i kyrkan.

Jag tillskriver den ogynnsamma årstiden, att vi så föga kommo i förbindelse med Stockholms stads invånare, ty under de fem månader vi vistades här rådde den starkaste köld, sjöarna lade sig, strömdragen fröso till, havet fylldes av is; allt täcktes av snön, som utplånade landskapets konturer, hela naturen stelnade liksom i en djup dvala. Tövädret kom emellertid på en gång, men ännu när vi reste till Preussen, hade snön icke fullständigt smält bort.

Ett föga bekvämt logi hade anvisats ambassadören, men det fanns intet bättre i hela staden. Vi andra, som inkvarterats i privata hem här och var i staden, hade det mycket bekvämare än han, och våra värdar visste icke vad gott de ville göra oss; ingenstädes har jag tillbragt en så behaglig vinter, varken då

jag rest för mitt nöjes skull eller på tjänstens vägnar med sällskap. För övrigt hade vi en sådan massa ved till vårt förfogande, att det var synnerligen lätt att hålla landets kyla stången. Jag minnes, att d'AVAUGOUR, som är slösaktig av naturen, aldrig kom in i den sal, där vi åto, utan att kasta ännu en famn ved in i den brinnande brasan.

15 dec. Hertigen av Zweibrücken och pfalzgreven vid Rhen, som är förmäld med GUSTAF ADOLFS syster [36] och uppehåller sig i Stockholm, kom först att hälsa på gesanten. Denne räckte honom högra handen och bjöd honom att stiga in i sängkammaren, och när han sedan gick, följde han honom ända ut till vagnen.

Om denne herres begåvning och tapperhet vill jag icke yttra mig, men jag måste säga, att furstar, som icke äga någon förmögenhet, hava föga gagn av sin höga ställning. Hertigen av Zweibrücken är, trots sin höga börd och sin släktskap med drottningen, icke medlem av svenska rådet [37]. Hans son och dotter äro dock verkliga prydnader för detta hov, vackra representanter för det uppväxande släktet inom högadeln. Dottern, som är giftasvuxen och mycket söt, är särdeles väl anskriven hos änkedrottningen; sonen är yngre men likväl några år äldre än drottningen. De svenska stormännen kunna icke beskylla mig för majestätsbrott, då jag gör denna jämförelse mellan de båda ungas ålder och därigenom liksom förutsätter ett parti emellan dem; jag konstaterar endast faktum, själva inse de bäst vad som är tjänligast för staten och deras egna intressen.

I dag kommo riksråden MATTIAS SOOP [38] och PER SPARRE [39], vilken senare var gesant vid bröllopet i Köpenhamn, och hälsade på vår ambassadör.

16 dec. gjorde PER SPARRE åter besök hos ambassadören tillsammans med JOHAN SALVIUS [40], som ej är riksråd, fastän de riksviktigaste uppdrag anförtrotts åt honom. Denne man, som talar alla möjliga språk och har grundlig vetenskaplig bildning, var konung GUSTAFS sekreterare. Nu spelar han en framstående roll vid de högligen viktiga underhandlingarna i Tyskland.

17 dec. var söndag, och vi höllo mässa i ambassadörens kam-

mare; detta rum var nämligen på en gång hans sängkammare, matsal och kyrksal — så obekvämt bodde han. I övre våningen fanns visserligen ett ganska stort rum, vars elva höga fönster vätte åt sjön; där åto vi andra, och där lät även gesanten duka bordet, då han höll stor taffel. Ty fastän ambassadören, som icke tyckte om främmande rätter, gärna ville både tjäna sina egna intressen och vara riket till den största nytta, önskade han, såsom han öppet tillstod, eftersom han beredde sig på att stanna en längre tid i staden, icke föra en så stor och dyrbar stat; man hade nämligen ställt en femton—tjugo svenska ädlingar till hans tjänst, som attachéer, vilkas underhåll alltid måste bliva mycket kostsamt, emedan våra måltider då måste bliva riktiga gästabud. Därför förundrade de svenska stormännen sig icke över ambassadörens beslut att äta för sig själv [166], så mycket mera som han gav det den artiga formen, att det var bekvämare och hälsosammare för honom att låta sina egna tjänare laga maten åt sig efter det franska köket. Dock höll han för att icke väcka anstöt de första dagarna stor taffel. I dag åt rikskanslerens son JOHAN OXENSTIERNA [35] middag med honom, och jag lade märke till, att då ambassadören vid måltidens slut räckte honom handduken till att avtorka händerna, ville han icke tvätta händerna först, utan lät för att visa gesanten heder denne först göra det.

18 dec. studerade jag tyska för LÜTZOW, en tysk yngling, som varit page hos danske kronprinsen och anförtrotts åt vår ambassadör; i utbyte lärde jag honom franska.

19 dec. I dag kommo två riksråd hem till vår ambassadör och förde honom till audiens hos den unga drottningen. Många andra svenska ädlingar följde med, av vilka en stor del till fots skredo före våra vagnar. Samma sed har jag iakttagit i Polen, nämligen att när en av stormännen färdas ute, gå hans följeslagare, även om de äro adelsmän, till fots före bärstolen eller vagnen; tjänarna följa efter. Kungliga slottet är ett ganska ståtligt palats; det är en gammal och mycket rymlig byggnad med många rum. På den väg gesanten skulle gå upp hade man ej försummat att breda ut mycket dyrbara mattor. Han inträdde äntligen i drottningens rum [46], där hon satt ensam på en upphöjning under

en tronhimmel. Vi gingo före ambassadören, och vid vårt inträde reste hon sig upp och hälsade var och en av oss med en nigning. Till höger om henne stodo riksförmyndarna och -råden, till vänster hovfruarna och hovfröknarna; närmast drottningen stod hennes kusin, pfalzgrevens, hertigens av Zweibrücken dotter [36].

Ambassadören gjorde de övliga tre bugningarna och steg fram till tronen, kysste drottningen på handen och höll ungefär följande tal på latin:

Ju större en konungs välde är, desto större plikter har han mot sitt folk, och de tillåta honom ej att avlägsna sig från sina besittningar; men hennes majestät Sveriges drottning borde icke se hans allerkristligaste majestät [41] som en fördunklad bild i ambassadörens person, utan skåda honom själv i hela den storhet och glans som omgiver honom. Ty hans allerkristligaste majestät hade icke någon högre önskan än att personligen kunna betyga den store GUSTAFS högt älskade dotter sin tillgivenhet. Vad han var i stånd att göra, det gjorde han nu, då han sände honom, ambassadören, att erbjuda henne vänskap, hjälp och allt det understöd han förmådde. Hans allerkristligaste majestät ville hålla fast vid det förbund, som han ingått med konung GUSTAF, salig i åminnelse; men denna ambassad hade han icke utrustat för sin egen fördels skull, såsom konungar mestadels göra, utan för att gagna drottningen. På en tid, då Sveriges intressen krävde det, hade han utsänt denna utomordentliga ambassad, som allvarligt skulle ägna sig åt att befordra nämnda intressen. Det hövdes den rättrådigaste bland konungar att fasthålla vid detta förbund, som både manifesterat sig genom historiens vittnesbörd och i nyaste tid ytterligare stadfästs, nämligen av CARL IX. Det hövdes ock den store GUSTAFS minne, som, om han ock undanryckts våra ögon genom en förtidig död, dock fortfarande var lika levande i allas hjärtan. Det hövdes äntligen den unga drottningen, ännu ett barn, som så väl behövde faderliga vänners tjänster. Hans konung skulle alltid vara beredd att bistå hennes majestät drottningen och svenska staten och därigenom ock verka för hela Europas bästa, för vilket GUSTAF hittills med så mycken fram-

gång arbetat. Han hade varit den ende i detta tidevarv, som, i känslan av att vara de gamla goternas arvtagare, förmått bjuda det fordom romerska riket spetsen, detta rike, som var en fara för sina grannar och hotade de andra europeiska folken. [42] Han hade offrat sitt liv för att sätta en bom för den tygellösa härsklystnad som gripit dem, vilka med samma medel strävade efter samma herravälde och som hotade de fria staterna. Samma förbund som hans allerkristligaste majestät konung LUDVIG redan för länge sedan hade ingått med GUSTAF, ville han nu fullfölja med hennes majestät drottningen, hans dotter, och ej allenast i detta avseende, utan även i alla andra, som tjänade henne till gagn, ville han med största nöje erbjuda sin tjänst, enkannerligen under den tvist, som bestod mellan Sverige och Polen; i vad mån han kunde medla i denna strid, skulle han rättrådigt och trofast utföra sitt värv. Detta var i huvudsak vad hans allerkristligaste majestät skulle velat säga hennes majestät drottningen, om han personligen kunnat vara närvarande och själv kunnat, såsom han önskat, säga drottningen, hur kär hon var hans hjärta. Gärna skulle han hava trätt i sin ambassadörs ställe, men gesanten skulle allenast åt sin konung velat avstå äran att njuta av drottningens närvaro och samtal. Också ville han nu frimodigt tillstå, att när han nyligen trott sig skola lida skeppsbrott, hade han mitt i sin olycka känt det bittert, att han därigenom skulle gå miste om att skåda en så intagande och så berömd drottning.

Medan ambassadören med mycken värdighet och elegans framförde detta tal, såg den åttaåriga drottningen oavlåtligen på honom, som om hon förstode honom.

JOHAN SALVIUS steg nu fram till hennes tron och svarade på svenska riksrådets vägnar och uppdrag:

Hennes majestät Sveriges drottning hyste den allra största tacksamhet mot hans allerkristligaste majestät för den tillgivenhet han ägnade henne och det stöd han gav Sveriges sak. Det gamla förbundet mellan svenska och franska kronan hade tid efter annan blivit förnyat samt bekräftat och stadfäst genom många betydelsefulla vänskapsbevis. En värdig ättling av stora förfäder, hade konung LUDVIG både förmedlat ett stillestånd mellan Sverige och

Polen och troget bistått högtsalig konung GUSTAF i de krig han påbörjat för det allmänna bästa. Konung GUSTAFS förtidiga död hade emellertid avbrutit det av honom påbörjade och fortsatta verket, och därför hövdes det nu den allerkristligaste konungen, som förfogade över en sådan härmakt och så rika tillgångar, att fullföra det stora verket: Tysklands befrielse från den gemensamme fienden. Den hedern borde i synnerhet tillkomma den allerkristligaste konungen att i Sveriges stora sorg och olycka samvetsgrant bevisa GUSTAFS späda dotter samma vänskap som han ägnat konungen i livet. Det var ett lysande bevis på den allerkristligaste konungens storsinthet, att han handlade ej för egna fördelars skull, utan för att göra sina vänner nytta och så beslutsamt skyndade att erbjuda sin hjälp för att avvända de olyckor som träffade dem. Konungens vänskap och välvilja var hela Sverige och drottningarna till stor tröst i deras omätliga sorg och ingav dem förhoppningar, som de visste icke skulle svikas, då de redan fått röna så många bevis på den allerkristligaste konungens stöd både utom och inom riket. Ej nöjd med denna verksamma hjälp hade den ädelmodige konungen, för att inför hela världen uppenbara sina avsikter, utrustat denna lysande ambassad, satt i spetsen för den en högt förtjänt man, som redan med ära utfört många viktiga diplomatiska uppdrag, och sänt den till Sverige för att frambära hans majestäts hälsningar och därefter omedelbart begiva sig till Preussen för att slita den allvarliga tvisten mellan svenskarna och polackerna och erbjuda den medling, som hans allerkristligaste majestät åtagit sig. Också betygade drottningen och svenska staten ambassadören sin stora tacksamhet för att han under denna vanskliga årstid företagit en så långvarig och besvärlig resa.

Sedan SALVIUS slutat sitt svarstal, överräckte gesanten sin konungs brev till drottningen och anhöll, att legationens medlemmar skulle få hälsa hennes majestät. Vi framträdde i tur och ordning och kysste hennes hand. De personer, som hade fört ambassadören till drottningen, beledsagade honom nu tillbaka till hans kvarter och åto middag tillsammans med honom.

20 dec. hade gesanten audiens hos änkedrottningen. Han

beledsagades av riksråden MATTIAS SOOP [37] och JACOB DE LA GARDIE [43] samt av BENGT OXENSTIERNA [44], som utfört många beskickningar, bland annat till persiske konungens hov, och för några år sedan var svensk gesant hos vår konung. Han har ett samtidigt mycket värdigt och vänligt uppträdande, och han är också hemmastadd i italienska språket, vilket är ganska sällsynt i Sverige. Även rikskanslerens son, JOHAN OXENSTIERNA, och GUSTAF HORN voro närvarande. Vi kommo in i en mycket stor sal, där riksdagarna pläga hållas och där alla landskapsvapnen äro målade runt omkring taket [45]. Många adelsmän voro här församlade, men endast få insläpptes i drottningens kammare. Alltsedan sin högt älskade gemåls död hade hon hittills skytt allas sällskap, ja till och med anblicken av människor och blott låtit betjäna sig av sina hovdamer. Självmant hade hon berövat sig solens ljus och helt hängivit sig åt sin vilda sorg i denna mörka, instängda kammare, endast upplyst av gravljusens sparsamma, dystra sken; först för några dagar sedan hade dagsljuset något litet insläppts.

Vi hade därför väntat att finna en förtvivlad, av sorgen vanställd änka, och till vår häpnad stodo vi här inför den skönaste, mest strålande kvinna vi någonsin hade skådat. Vi voro fullständigt bländade av hennes skönhet; intet kan giva en föreställning om ansiktets ljuva uttryck och den kungliga gestalten. Hon stod i ett fyrkantigt, ganska stort rum [46] (dock utan säng, ty i sängkammaren mottagas icke män), vars väggar, tak och golv voro täckta av svart kläde; på sin högra sida hade hon hovdamerna, på sin vänstra några av riksråden. Vi inträdde en och en och hälsade henne, och hon hälsade igen.

Ambassadören, som även själv blev fullständigt slagen med häpnad över hennes strålande skönhet, bugade sig upprepade gånger för henne, och hon besvarade hans hälsning på samma sätt. Sedan han kysst henne på handen, höll han ett ytterst älskvärt och elegant tal till henne på franska; vi andra hörde emellertid knappast på vad han sade — vi kunde icke taga ögonen från drottningen. Så mycket lade vi dock märke till, att han icke med ett ord omnämnde den hädangångne

konungen; han ville tydligen ej i onödan väcka den slumrande sorgen.

Den fromma drottningen viskade till SALVIUS, och han svarade på hennes vägnar på latin, och då gesanten hade överräckt drottningen hans allerkristligaste majestäts brev och hon på det mest älskvärda sätt hade emottagit det, lät hon säga ambassadören, hur ont det gjorde henne, att hon icke kunde tala franska med honom; hon ville nämligen gärna fråga en hel del om franska konungen och drottningen.

Gesanten svarade strax, att han hade blivit förekommen av hennes majestät drottningen, som uttalat just vad han velat säga; det förtröt honom på det högsta, att han icke kunde tala tyska, och han ville önska, att han kunde utbyta alla de språk han lärt under sina studier och på sina resor mot det enda: tyskan, för att kunna få njuta av ett samtal med drottningen. Han bad därefter, att vi andra måtte få kyssa hennes hand, vilket vi ock gjorde.

Ambassadören fördes därefter till en annan del av slottet, där riksrådet väntade honom. Alla gingo emot honom vid dörren till salen, och vi andra inträdde tillsammans med honom, men gingo strax ut igen, sedan han fått plats i högsätet med riksråden på bägge sidor om sig. De förnämsta bland dem utgöra förmyndarregeringen eller riksförmyndarna; före härnadståget till Tyskland insatte GUSTAF ADOLF dem som rikets styresmän, och riksdagen stadfäste efter konungens död denna deras makt och myndighet. Den främste bland dem är riksdrotsen GABRIEL OXENSTIERNA [47], som är ordförande i rådet och i högsta domstolen; den andre är riksmarsken JACOB DE LA GARDIE, överbefälhavare över hären; den tredje är CARL IX:s naturlige son, riksamiralen CARL CARLSSON [48], högste befälhavare över flottan; den fjärde rikskansleren AXEL OXENSTIERNA och den femte en annan OXENSTIERNA [49], riksskattmästare. Kanslern var vid denna tid borta; han skötte angelägenheterna i Tyskland. Med de andra riksråden talade gesanten nu — i ordningsföljd efter åldern — en timmes tid.

Efter middagen kom JACOB DE LA GARDIE, som jag hädan-

efter blott kallar riksmarsken, och hälsade på ambassadören, som han tillade titeln excellens och med vilken han talade i flera timmar på franska.

21 dec. kom riksdrotsen GABRIEL OXENSTIERNA och hälsade på ambassadören, som tog emot honom i förmaket och bjöd honom stiga in. Riksdrotsen envisades emellertid att låta gesanten gå före. Sålunda bevisade man både i Sverige och Danmark vår ambassadör samma heder som tillkom honom hemma. I flera timmar samtalade de bägge herrarna på latin, ty riksdrotsen kunde icke franska.

Samma dags afton firades med mycken högtidlighet trolovningen mellan kanslerns son, JOHAN OXENSTIERNA [35], och en dotter [50] till grevinnan STURE, som är en nära anförvant till drottningen. Ambassadören var inbjuden till denna fest och fick hedersplatsen samt utmärktes på alla sätt.

Medan trolovningsakten försiggår, stå herrarna på ena sidan, damerna på den andra och titta på varandra, och tal hållas av de förnämsta släktingarna och anförvanterna, som ömsesidigt anbefalla fästmön åt fästmannen och fästmannen åt fästmön — alldeles som jag förut omtalat seden vara i Köpenhamn. Fästmön får därefter av fästmannen i fästegåva ett armband eller en halskedja eller något dylikt, och han får en present av fästmön. Därefter rusa de inbjudna med ens på varandra under allehanda skämt. Vi åto och drucko i hela tre timmar, och under tiden utförde en orkester ganska god musik. Under halvannan timmes tid utbragtes skålar för hans allerkristligaste majestät och Sveriges drottningar och druckos på vederbörligt sätt stående och med blottat huvud vid alla borden, ty man skålar oupphörligt med varandra, och innan man dricker, håller man långa, förbindliga tal till varandra.

När sinnena blivit upphettade och upptända av vinet, började man över lag angripa och smäda kejsaren och konungen av Spanien. Den arsenal, varur man hämtade vapnen till denna kampanj, var ett ofantligt skänkbord belastat med stora bägare och väldiga bålar, som placerats mitt i salen och var omgärdat med en oändlig mängd tjänare, vilka outtröttligt fyllde glasen åt

både sig själva och sina herrar, för att man icke skulle tro att trosskuskarna och fältkockarna vore trögare till att dricka än soldaterna och befälet.

När måltiden äntligen var slut, började dansen. Då jag åstundade att åse denna, fick jag, som redan var ganska beskänkt efter allt detta pokulerande, ett utmärkt tillfälle att draga mig tillbaka. Gesanten måste för sin ställnings skull bevista detta vedervärdiga skådespel ända till klockan fem på morgonen.

22 dec. skrev jag brev till CORFITZ ULFELDT och PEDER VIBE [51] i Danmark.

23 dec. I sällskap med vår präst besökte jag några kyrkor, och vi fingo därvid se en luthersk präst i vanlig dräkt och ornat men med benskenor och sporrar åt ett tjugotal män och kvinnor meddela syndernas förlåtelse. De ångerfulla församlingsborna lågo på knä i en krets omkring honom, och efter vad jag kunde förstå, uppmanade han dem till ett dygdigt leverne. Han frågade dem, om de bekände sig vara syndare inför Herren. De skriftade sig. Vidare, om de ångrade sina synder. Det försäkrade de. Äntligen, om de trodde, att han, Guds och ordets tjänare, ägde makt att förlåta synder. Det medgåvo de. Då förklarade han, att alla deras synder voro dem förlåtna, varefter han och hans församlingsbor omfamnade varandra. I Tyska kyrkan, dit vi därefter begåvo oss, sågo vi församlingsborna en efter annan viskande bikta sig för prästen. På vilka skriftställen denna olikhet grundar sig, må de själva avgöra.

Då jag kom hem, sände ambassadören mig till riksdrotsen, hos vilken han lät ursäkta sig, att han icke kunde besöka honom på grund av julen, som nu stundade för oss katoliker, medan lutheranerna först fira den tio dagar senare [52]. Han tog mycket älskvärt emot mig. Jag skickades alltid till dem, som talade latin.

24 dec., julafton, var en söndag. Vi läste alla om kvällen högt vesperbönerna, och vår präst förberedde oss med en kort betraktelse för den kommande julhögtiden, varefter vi med honom läste morgonbönerna.

25 dec. firade vi med så mycken fromhet och vördnad vi kunde Jesu Kristi, vår Frälsares, födelse och anammade alla Her-

rens lekamen. Om kvällen läste vi åter vesperbönerna. Knappt kunde i de mest katolska städer denna dag högtidlighållas med större andakt och ödmjukhet i sinnet än här av oss.

26 dec. avlade gesanten besök hos riksdrotsen, som mottog honom utanför sitt hus' tröskel. Därifrån gick han till fältmarskalken DE LA GARDIE. Hos var och en av dessa herrar stannade han halvannan timmes tid. I dag avreste och återvände till Kalmar en bra karl, CLAUDIUS, holländare till börden, som hade beledsagat ambassadören på resan och haft omsorgen om provianten och allt annat; en sådan man kallas här *prestav*, kanske därför att han alltid är 'till hands' (*præsto*) [53]. Troligen motsvarar denna syssla tjausjernas, vilka turkarna tilldela ambassadörerna som attachéer, dels för att de skola bistå dem och dels för att de under förevändning av att bistå dem skola utspionera allt vad de säga och göra och underrätta styrelsen därom. Vid CLAUDIUS' avresa överlämnade gesanten åt honom ett ganska dyrbart guldur. Hans efterträdare som prestav blev THURE LILLJESPARRE [54], en ganska sträv herre, som åt tillsammans med oss och alltid var till hands, då ambassadören ville gå ut.

27 dec. ägnades åt andaktsövningar och brevskrivning.

28 dec. lät ambassadören mig helt älskvärt läsa det välskrivna brev han hade emottagit från NICOLAS BOURBON [55] — framstående både som romersk vältalare och latinsk skald — och sände honom också ett lika välskrivet svar.

29 och *30 dec.* tillbragtes med att skriva brev till Paris.

31 dec. På månadens och årets sista dag gingo vi till den kyrka, som fordom varit franciskanernas [56]; här ligger den ryktbare GUSTAF ADOLF begraven. I kyrkan är ett kapell till- och inbyggt, varunder ett valv uppförts, i vilket den store döde vilar. Ännu finnas här varken bilder eller inskrifter. Det var icke utan vördnad och sorg jag trädde fram till stoftet av den store mannen — nej, kanske icke ens stoftet, utan den i förvandling stadda kroppen av den hjälte, som för få månader sedan kommit hela Europa att darra. Mitt hjärta sammanpressades av medömkan med människosläktets tröstlösa öde, och jag kände detta så mycket djupare som just i samma stund i samma kyrka en vanlig be-

gravning ägde rum, som kom mig och mina kamrater att gå vår väg utan något lovtal eller någon gravskrift alls. Utanpå koret står emellertid längs takfoten dessa ord med stora bokstäver:

Ära vare den högste, de sinas tillflykt.

Och undertill:

Här vilar den stormäktigste fursten Gustaf den store, av Guds nåde Svea rikens oförliknelige konung, som tillträdde regeringen medan riket på alla håll var omvärvt av fiender, som tvang danskarna att sluta fred, kuvade ryssarna och polackerna, utvidgade riket, regerade med den största klokhet och slutligen, sedan han besegrat kejsaren och befriat tyskarna från påvens irrläror [57], *led hjältedöden som segrare i slaget vid Lützen den 6 nov.*

Och längre ner:

Han tillträdde regeringen under svåra trångmål, han älskade fromheten, han nederslog sina fiender, han utvidgade riket, han upphöjde svenskarna, han befriade de förtryckta, han segrade i döden [58].

Då vår ambassadör en gång läste denna stolta och storslagna inskrift, blev han mycket ond över orden: *befriat tyskarna från påvens irrläror* och beslöt att klaga däröver hos svenska drottningen och rådet, ty han kände sig överallt manad att vara såväl kyrkans som fäderneslandets nitiske försvarare. Och det råder ej heller tvivel om, att ifall han hade besvärat sig över detta dumma skryt, skulle allt vad landet äger av framstående och hederliga män velat frånlägga sig all andel i denna inskrift, ty det är ej sed, att furstar och ädlingar, som i regeln fått en god uppfostran, utmana andra furstar med smädelser och tillvitelser. Men detta ord var naturligtvis ett verk av enfaldiga skolmästare, som vilja ställa sig in hos folket och bemöda sig om att vinna ett gott namn samt — vilket för dem är viktigare än ett gott namn — feta prästgäll, ty ju häftigare de angripa och ju mera de smäda påven i Rom, desto bättre anses de sköta sin syssla. Därmed vill jag emellertid icke hava sagt, att det ej inom andra bekän-

nelser än min egen finnes lärare, som tala och skriva med aktning, vördnad och allvar och som förtjäna det högsta beröm. Jag känner flera sådana, och jag har själv alltid bemödat mig om att framställa rena sanningen.

1 jan. 1635. Det nya året började vi på bästa sätt i Stockholm; vi firade nämligen hos gesanten våra helgons fest och mottogo de bästa önskningar för allas vår välgång men i synnerhet för vår ambassadörs. På eftermiddagen läste jag tyska och franska tillsammans med LÜTZOW ända till klockan tre, men vid denna tid måste vi varje dag sluta vår läsning, ty en kvart därefter kunde jag varken se att läsa eller skriva utan att tända ljus, fastän jag hade ett rum med stora fönster, som vätte åt sjön och bergen. Jag beräknade därför, att mörkret föll på en hel timme tidigare i Stockholm än i Paris och dagen inbröt en halv timme senare eller klockan halv sju; varav detta kommer sig, överlämnar jag åt andra att avgöra. Säkert är, att förrän klockan slagit åtta, kunde jag icke läsa ens vid fönstret. I skymningen gjorde jag med min rumskamrat MOLÉE en promenad längs hamnen och en del av staden och läste därefter före kvällsvarden, som var satt till klockan sex, två timmar i GROTIUS' *De jure belli et pacis* [59].

2 jan. avlade ambassadören ett privat besök hos änkedrottningen och satt och talade med henne i halvannan timme. Tolk under samtalet var fältmarskalken DE LA GARDIE. Jag låg till sängs på grund av en förkylning med huvudvärk, som emellanåt kom på mig under denna tid.

3 jan. var den heliga Genovevas dag [5], och innan jag gick hemifrån, skrev jag på latin några verser till hennes ära. Efter middagen fick jag besök av PEDER VIBE [51], som av konungen i Danmark blivit sänd till svenska hovet och som bragte mig många hälsningar från goda män i Danmark, vilka jag sätter stort värde på. Dagen förut hade han avlagt besök hos vår ambassadör.

4 jan. Lutheranerna, som följa den gamla tideräkningen [52], firade i dag Jesu födelses fest (juldagen), och för att skåda deras gudstjänst på närmare håll gingo vi till Storkyrkan, där vi fingo plats i de förnämligare stolarna bakom rikets stormän. Två präster

trädde fram för altaret, av vilka den äldste, som mässade, var iklädd korkåpa[60], medan den andre, som biträdde honom, blott hade mässhake[61]; till denna prästerliga dräkt buro de båda ringkrage[62], vilket tog sig ganska löjligt ut. Mässordningen var tämligen lik vår; dock förekommer ej syndabekännelsen eller ingången (*introitus*), utan kören och orgeln börja strax 'Herre, förbarma dig över oss' (*Kyrie, eleison*), varefter prästen sjunger 'Ära vare Gud i höjden' (*Gloria in excelsis Deo*) på landets språk, och kören och hela församlingen infalla i sången, icke alternerande som hos oss. Denna sång är ganska vacker, och församlingen håller tonen väl. Efter psalmens slut sjunger prästen kollekten, och vänd emot församlingen, med ryggen stödjande sig mot altaret, uppläser hjälpprästen episteln i stället för att evangeliet här läses i katolska kyrkor. Därefter sjunger kören psalmen (*tractus*) 'Guds ord är nu vordet kött' (*Verbum caro factum*)[63], först på latin, sedan på svenska. Följer nu en uppläsning, varvid den heliga jungfrun omnämnes med vördnad, ty helgonen ringaktas ej, även om man icke beder till dem. Den biträdande prästen läser därpå evangeliet, i samma ställning som nyss episteln, och nu vänder sig även kyrkoherden mot församlingen och börjar sjunga Trosbekännelsen (*Credo*), varvid hela församlingen faller in[64]. Orgeln och kören intonera nu offertoriet, och kyrkoherden bestiger predikstolen, medan hela församlingen står upp och ser på honom, samt gör med sänkt röst en inledning och tar upp en koral (icke 'Änglahälsningen', utan en annan psalm), som hela församlingen sjunger — om jag icke missminner mig — liggande på knä. Han uppläser sedan evangeliet och utlägger det. Då buga sig männen på ena sidan gången, kvinnorna på den andra för varandra och sätta sig. När prästen har slutat sin predikan, buga sig kvinnorna. Till sist uppläser prästen för församlingen påbud och kungörelser från såväl den kyrkliga som den världsliga överheten, varefter han återvänder till altaret och sjunger inledningen till nattvardsmässan (*præfatio*) och invigningen (*consecratio*), varvid han varken lyfter upp hostian eller kalken. Därefter utdela båda prästerna brödet och vinet åt församlingen.

Det var besynnerligt att altarljusen icke voro tända under

denna högtidlighet, oaktat jag sett många sådana brinna på altaret före nattvardsgången. Man tycks här hava ljus i kyrkorna blott för att skingra mörkret, ej för att giva gudstjänsten en festligare prägel.

På eftermiddagen återvände jag till kyrkan. Återigen hölls gudstjänst av samma eller av en annan präst; det var aftonsång med kör, instrumental- och orgelmusik, och den varade till sena kvällen. På altaret stod ett silverkrucifix, och hela kyrkans utseende var fullständigt katolskt. Det är om Tyska kyrkan jag talar; på förmiddagen hade jag varit i den svenska. Jag åt sedan kvällsvard med ambassadören på hans rum, ty han ville att jag skulle berätta för honom vad jag hade sett och hört denna dag. Han visade mig å sin sida samma älskvärdhet som han själv rönt under samtalet med änkedrottningen och som var ett angenämt minne för honom.

5 jan. regnade det, och jag tillbragte hela dagen med att på ambassadörens rum renskriva ett långt och viktigt brev, som han på ypperligt latin hade skrivit till konung WLADISLAW IV i Polen och som han skulle sända honom med franske konsuln i Danzig HENRI CANAZILHES. Ambassadören bjöd mig att glömma dess innehåll — jag varken minns det eller återger det.

6 jan. firade vi Kristi uppenbarelses fest [65], och resten av dagen ägnade jag tillsammans med ambassadören åt litterära sysslor.

7 jan. arbetade jag tillsammans med gesanten, som upprullade och studerade kartor. Just i dessa dagar gick nämligen ett obestämt rykte, att vår konung hade av holländarna förvärvat fyra av Hollands starkast befästa städer, med vilka han var i stånd att innesluta Belgien och avstänga det för spanjorerna, nämligen Maastricht, Roermond, Venlo och Rheinberg. Det är tydligen en rövarhistoria, men jag har aldrig spunnit ihop dylika historier och skulle heller aldrig vilja göra det; jag återger endast vad ryktet vet berätta.

Drottningen har däremot mottagit en mycket allvarlig underrättelse, och den är sann: de kejserliga hava intagit Augsburg, som svenskarna höllo besatt. Hon befallde att ambassadören

strax skulle underrättas därom för att dela denna sorg med honom eller åtminstone begagna tillfället att sända honom en hälsning.

8 jan. gingo jag och MOULAIN till kapten HUBERTS hus, en fransman från staden Meaux; det var hans gamle far som förde oss dit, ty själv hade sonen rest till Frankrike i sällskap med friherre SKYTTE. Denne stackars gubbe hade för att undgå fängelse måst fly till Sverige och bodde nu här med sin svärdotter, som han ej kunde tala ett ord med; de kunde blott göra sig förstådda för varandra medelst teckenspråket. Jag försökte övertala honom att, så snart det blev öppet vatten, återvända till Frankrike, där han både kunde tala med människor och dyrka sin Gud enligt sin bekännelse.

9 jan. HENRI CANAZILHES anträdde i dag landvägen resan till Kalmar, varifrån han far först till Danzig och därefter till Warszawa för att överräcka polske konungen ambassadörens brev och budskap.

10 jan. Jag satt hela dagen och skrev och läste på mitt rum. Min obekantskap med landets språk och förhållanden, den starka kölden ute och den behagligt varma temperaturen i mitt rum var skäl nog att i ro och mak sitta och studera.

11 jan. Då det i dag var lutheranernas nyårsdag, begav jag mig till Tyska kyrkan. Där sjöng man *Gloria in excelsis Deo* på latin, men hela den övriga gudstjänsten försiggick på tyska, och episteln och evangeliet läste prästen vänd mot församlingen och sjöng ej. Han tog därefter av sig sin mässkrud och besteg predikstolen samt predikade på samma sätt som jag förut iakttagit i den svenska kyrkan. Här bar prästen huvudbonad under gudstjänsten; eljest såg jag alltid de officierande prästerna med blottat huvud. Han sade, att Kristi blod är själarnas läkedom; trenne äro denna läkedoms verkningar: den förebygger och botar det onda, och den stärker de svaga. Detta utlade han vidare, så vitt jag kunde förstå eller gissa mig till, ty mina kunskaper i språket äro ännu ganska klena. Han uppläste därefter kungörelserna, förmanade och varnade och slutade det hela med korstecknet, liksom våra präster göra. Sedan han tagit på sig mässkruden igen, trädde han åter fram för altaret och flyttade två

kalkar fulla med vin från evangeliesidan till epistelsidan, ty boken är anbragt mitt på altaret. Han invigde nu flera hostior, som lågo i skålar, varvid han höll händerna utbredda över dem. Lekmännen anammade därefter knäböjande både brödet och vinet och torkade sig sedan om munnen med sina näsdukar, vilket föreföll mig ganska opassande. Få stannade i kyrkan till mässans slut.

12 jan. hade ambassadören enskild audiens hos båda drottningarna, och PEDER VIBE, danske konungens gesant, erhöll företräde samma dag.

13 jan. sände jag brev till Paris.

14 jan. Tre man högt företogo vi i den stränga kölden en promenad utom staden. Ingenstädes i världen kan det finnas jämnare och slätare promenadvägar än i Sverige, ty var finns det någonting slätare och jämnare än en isbelagd sjö? Icke ens spegelytor äro glattare och blankare än den. Även på de mest välskötta trädgårdsgångar kännas både släta och vassa småstenar under ömtåliga fotsulor; på isen finnes ingenting skrovligt eller skarpt, och den snö som lagt sig på isytan är som en mjuk yllematta under vandrarnas fjät.

15 jan. När jag vid tiotiden på kvällen återvände hem tillsammans med svensken LORENTZ VON DER LINDE, sågo vi på himmeln ett märkvärdigt irrsken liksom lysande moln, vilket fenomen säges uppstå genom antiperistas [66] av stark köld.

16 jan., då lutheranerna firade sin trettondedag, åhörde jag predikan i Tyska kyrkan.

17 jan. besökte ambassadören riksdrotsen, som berättade åtskilligt för honom rörande svenska staten, varav han godhetsfullt återgav det mesta för mig vid kvällsvarden. Bland det mest anmärkningsvärda var följande.

Så snart underrättelse ingick om konungens död, sammankallades riksdagen till möte i Stockholm. Den består av de fyra standen: adel, prästerskap, borgerskap och allmoge. När talmannen i denna församling (jag vet ej, om det var kanslern eller riksdrotsen själv [67]) började sålunda: *Konungen är död!* utbrusto de församlade i gråt och klagan. När det åter blev honom möjligt att tala och han ånyo började: *Konungen är död!* ljöd åter

en sådan jämmer och klagan från församlingen, att han icke kunde fortsätta. Då det äntligen blivit tyst, redogjorde talmannen för händelsernas förlopp och framställde för riksförsamlingen vad som nu var av nöden: det viktigaste för staten i närvarande stund var att välja den högt älskade konungens dotter till drottning, såsom ständerna hade lovat fadern, då han drog ut på sitt härnadståg, för det fall att det skulle hända honom något mänskligt.

Då steg plötsligen en ledamot av bondeståndet vid namn LARS fram och utbrast:

— Konungens dotter? Vem är det? Vi känna henne ej, vi hava icke sett henne än!

Det blev sorl i församlingen.

— Då skall jag, svarade riksdrotsen, — strax låta föra henne till eder.

Då flickan utan dröjsmål hämtats och framställts för församlingen, i synnerhet för den nämnde LARS, betraktade bonden henne uppmärksamt och utbrast till slut:

— Det är sanning! Se konung GUSTAFS näsa, se hans ögon, se hans panna! Hon skall vara vår drottning.

Strax blev hon då med instämmanden och omröstning av alla stånden utropad till drottning och uppsatt på tronen. Vidare stadfäste ständerna konungens beslut med avseende på förmyndarregeringen, så att de stormän, vilka GUSTAF satt i spetsen för styrelsen, nu av ständerna utsågos till drottningens och rikets förmyndare. Till deras ämbete hör bland annat, att de varje år skola genomresa landskapen och undersöka tillståndet i riket. De begiva sig var för sig till skilda delar av riket, åhöra folkets klagomål antingen mot de adlige herrarna eller mot ämbetsmännen samt fälla utan uppskov dom och exekvera den. Själva konungen företager sådana resor, och så gjorde ock kung GUSTAF, som då han rustade till krig eller ärnade utföra något annat av större vikt, meddelade sig direkt med sitt folk, underrättade det om sina beslut och angav orsakerna, varför han måste utskriva krigsfolk eller pålägga ökade utskylder. Slutligen skipade han

även rättvisa bland sina undersåtar, ty det är ett av konungarnas förnämsta värv.

Riksdrotsen sade likaledes, att i Sverige hade alltid även de ringaste undersåtar haft fritt tillträde till konungen och att ingen, som hade något att besvära sig över, ostraffat finge förvägras audiens hos landets konung; ty om så skedde, skulle det strax bliva uppror i den landsända, varifrån han var.

I dag var kölden så stark, att då jag med LÜTZOW gick ut att spatsera i stadens utkanter, måste vi vända om, så skarp och genomträngande var den blåst som rådde. Detta erinrade mig om vad BARCLAY [68] berättar, att under de nordiska stormarna förfrysa stundom näsa och öron och falla av. Jag återvände alltså hem, där VIBE besökte oss.

Riksmarskens gemål [69] sände i dag till ambassadören ett ypperligt porträtt av änkedrottningen, som konungen själv låtit måla sex månader efter sin förmälning och medan han ännu var tjusad av hennes skönhet. Den vänlige gesanten mottog med stort nöje denna gåva, både på grund av sin egen älskvärdhet och för att villfara drottningens önskan [70].

18 jan. Jag jämförde i dag konsuln i Danzig CANAZILHES' beskrivning av stormen på Östersjön med min egen, emedan hans var utförligare och jag var rädd, att jag alltför livligt målat havets fasor.

19 jan. gingo vi med ambassadören till riksmarsken eller fältmarskalken, som stod i begrepp att på ämbetets vägnar begiva sig till vissa av rikets provinser, liksom även de andra riksförmyndarna, var och en till sitt område. Varför de hellre göra dessa resor om vintern än sommartiden, och hur de äro i stånd att på så kort tid tillryggalägga så stora avstånd, skall jag nedan omtala [71]. I sitt sällskap hade han en fransman från Poitiers vid namn DES OUSCHES, liten till växten men en tapper man, som några år därefter blev chef för livgardet i WRANGELS armé.

20 jan. lämnade jag VIBE brev till CORFITZ ULFELDT.

21 jan. CARL CARLSSON, naturlig son till konung CARL och således bror till GUSTAF DEN STORE [48], åt i dag middag med ambassadören. Det är en mycket godlynt och vänlig man, som i tolv år hölls i fångenskap i Polen, belagd med tunga bojor,

emedan han en gång hade rymt ur fängelset. Han utväxlades emellertid mot någon litavisk furste, som svenske konungen hade tillfångatagit i kriget, och återvände till Sverige.

Sedan han hade gått, kom ERIC LARSSON VON DER LINDE[27] till ambassadören, en stor affärsman, åt vilken konung GUSTAF uppdragit många värv och som är mycket rik samt har ett präktigt utstyrt hem. Tillsammans med D'AVAUGOUR besökte jag därefter VIBE. D'AVAUGOUR visade oss ett brev från Hamburg, vari meddelades, att hertig FREDRIK, danske konungens andre son, hade överskridit Weser för att sätta sig i besittning av biskopsstiftet Bremen, till vars överhuvud han två gånger blivit utsedd, först med samtycke och enligt beslut av domkapitlet, som äger denna myndighet, till den förre biskopens medhjälpare och sedan till hans efterträdare. Biskopen, som själv var av holsteinska ätten och hertig FREDRIKS anförvant, önskade redan i livstiden tillförsäkra honom denna ställning. Kejsaren vägrade emellertid sin utnämning eller åtminstone sitt erkännande; tvärtom började han krig med konungen av Danmark, inföll i Jutland, intog de förnämsta städerna i stiftet Bremen och nekade, sedan han slutit fred med danske konungen, att utrymma dem. Han hoppades väl att här kunna upprätta ett katolskt episkopat. Det gick dock annorlunda än han hade hoppats. Ty då kejsaren måst draga sina trupper tillbaka till Italien för att bekriga hertigen av Mantua, och svenskarna kort därefter inryckte i Tyskland, manade biskopen i Bremen dem att fördriva de kejserliga besättningarna från detta område. De voro strax villiga härtill och besatte själva dessa städer: Stade och Buxtehude, ej långt från Elbe. Biskopens säte är Verden. Bremen, varav stiftet har sitt namn, är beläget vid Weser och tillhör hansaförbundet liksom Lübeck och Hamburg. Hela detta stift är omgivet av landområden tillhörande danske konungens släktingar och anförvanter och ligger således bra till för hertig FREDRIK. Också valde domkapitlet efter biskopens död för andra gången hertig FREDRIK.

22 jan. hade ambassadören ett enskilt samtal med änkedrottningen. Under tiden var jag och badade med JEAN GROUSSY[72]. Jag har på ett annat ställe beskrivit denna *bastu*[73].

23 jan. sände jag dels brev till Paris, dels studerade jag kartor, varvid PEDER VIBE var mig till god hjälp, emedan han hade genomrest dessa trakter.

24 jan. såg jag hos ERIC LARSSON VON DER LINDE en mängd av de yppersta målares tavlor, krigsbyte som tagits i Tyskland. Självt har Sverige nämligen icke något överflöd på gamla målningar.

25 jan. besökte amiralen ambassadören och reste därefter ifrån staden till den provins, som det ålåg honom att administrera, såsom jag ovan anfört på tal om de andra riksförmyndarna.

26 jan. Tillsammans med THURE LILLJESPARRE gingo jag och MOULAIN på eftermiddagen en mils väg från staden till en lantgård, som riksskattmästaren [49] till hela stadens avund uppfört åt sig [74]. Vi styrde kosan över en isbelagd havsarm, liksom om man från Paris begåve sig över den frusna Seine, där dess båda armar flyta samman [75]. För att säga sanningen, så skilja sig dessa svenska herrgårdar lika mycket från de franska som Stockholm skiljer sig från Paris. Man avundas här ägarna dessa vackra ställen liksom man hos oss avundas skattmästarna och generalförpaktarna deras präktiga palats. Men svenskarna äro icke så tålmodiga, att de tillåta att sådana grundläggas och uppbyggas med folkets blod.

Den man, varom jag här talar, är emellertid en sparsam och klok familjefader; han har låtit bygga ett mycket stort bryggeri med flera övertäckta lador, där stora lager av humle och korn kunna uppläggas och förvaras, och i fabriken finnas väldiga kittlar och ugnar samt allt annat som hör till denna industri. Även har han byggt flera ugnar och stora, långa täckta skjul, i vilka tillverkas bränd tegel, såväl murtegel som takpannor.

På vår vandring iakttogo vi fiskare, som med vassa järnspett gjorde hål i isen på viken; i dessa sänkte de sina nät och sågo varje dag efter, om det kommit någon fisk i dem, varvid de stucko händer och armar ner i det iskalla vattnet.

I dag lärde vi riktigt känna, hur olika det svenska klimatet är mot vårt, ty fastän kölden varit i avtagande sedan morgonstunden, var det så kallt, att vi på halva vägen voro i tvekan

om, huruvida vi borde återvända till Stockholm eller fortsätta till den gård vi tänkte besöka, och det var ej långt ifrån att vi, medan vi stodo stilla och övervägde, hur vi skulle göra, hade frusit fast mitt på isen.

27 jan. skrev jag flera brev till Paris.

28 jan. Eftersom det var söndag och jag ingenting hade att göra, begav jag mig till Tyska kyrkan för att utröna, om jag lyckats förvärva någon färdighet i språket. Jag åhörde en i vanlig dräkt klädd prästkandidat, som predikade i stället för den nyligen avlidne kyrkoherden. Hela hans predikan löpte ut i anförande av några skriftställen. För dessa bekännare gälla varken fromhetens eller teologiens förord, om de icke med bibelord själva kunna övertyga sig om sanningen av prästens utläggningar.

29 jan. gick jag till badhuset för att få mig ett varmt bad och spatserade sedan längs strömmen för att njuta av den friska kylan och promenadens omväxlingar, lika för de rika och de fattiga.

30 jan. Ambassadören besökte denna morgon BENGT OXENSTIERNA [44], som stod i begrepp att resa till Livland, vars styresman han är. Han rustade sig att med sin hustru göra en resa på 500 mil; den måste nämligen företagas genom nästan hela Lappland. Men på grund av den starka och ihållande frost, som rådde denna tiden, tillfröso Bottenhavet och Finska viken så, att isen bar, vilket högligen sparade honom både kostnader och besvärligheter, emedan han nu kunde taga en genväg till sin provins.

31 jan. Jag spelade läkare och förmådde ambassadören, för att han icke genom för mycket stillasittande skulle fetma, att åtminstone för en gångs skull gå ner i bollsalen. Han samtyckte, och sedan insatserna erlagts vid strecket, spelade han med D'AVAUGOUR som medspelare och vann under livliga appläder från oss alla, som bemödat oss om att låta honom vinna. Efteråt inbjöd han mig till ett litet gästabud, naturligtvis för att icke sakna en lovtalare som kunde prisa denna stora seger.

1 febr. Den första dagen i februari månad, som i forntiden

var helgad åt manerna [76], var mörk och dyster. Jag hade huvudvärk och var i dåligt humör, och jag tillbragte dagen med att läsa och skriva och författa franska verser, i vilka jag gav luft åt sinnets bitterhet mot vissa akrisianska vaktare [77].

2 febr. var Marie kyrkogång [83] och firades av oss hos ambassadören enligt katolska kyrkans sed med välsignandet av vaxljusen, som vi alla buro. På eftermiddagen besökte jag tillsammans med HUBERT D. Ä. två målare, men deras tavlor voro ganska tarvliga.

3 febr. En ohygglig nyfikenhet drev mig att följa efter tre olyckliga, som fördes till avrättning utanför staden. Den ena var en kvinna som hade avlivat sitt barn. Då vi kommo till avrättsplatsen, där kvinnan skulle halshuggas, slöto drabanterna krets omkring de olyckliga och förhindrade med utsträckta lansar folket att tränga på. Var och en av de livdömda hade sin pastor eller själasörjare med, som med låg röst läste och sjöng böner med dem; därefter fick den olyckliga kvinnan befallning att falla på knä och lägga huvudet på stupstocken, där det föll för ett yxhugg av skarprättaren. Liket lades strax oavklätt på bår; det anses nämligen orätt att den avrättades kläder vidröras av någon. Sedan släpades de två männen brutalt bort till galgen, som var rest på ett högt berg, synlig för hela staden. Detta försiggick under stor tillströmning av folk och utan att någon yttrade något medlidande, vilket är ett bevis på landets egendomliga hårdhet. Tvärtom berättade våra tjänare, som på nära håll iakttogo detta sorgliga skådespel, att då en av dem som skulle hängas stretade emot och icke godvilligt lät binda sig, brusto de kringstående gång på gång i skratt, som om det vore en lustig fars de åsåge. Men då vi talade om det passerade, såsom ofta är fallet, då man icke har något nyttigare att taga sig till, berättade THÉODORIC, ambassadörens hovmästare, oss följande häpnadsväckande, hart när otroliga händelse, som han påstod sig själv hava bevittnat.

Då han två månader efter Rheinbergs erövring, omkr. år 1604, befann sig i Mörs vid nederländska hären, till vilken han låtit värva sig, hade tre engelska soldater blivit dömda till döden för en grov förseelse, dock så, att straffet blott skulle drabba

den ene, som skulle umgälla brottet för alla tre. De tvungos nu, såsom ofta sker, att kasta lott om, vem som skulle lida döden. Då fogade slumpen så, att lotten träffade en som var förmögen och av adlig ätt. Då han nu greps av vild förtvivlan och led svåra själskval, erbjöd en av dem som lotten hade skonat, att om den olycklige ville betala en viss summa, skulle han få leva och den andre undergå straffet i hans ställe; penningsumman skulle utbetalas till hans arvingar. De kommo sålunda överens om en summa av 350 thaler, varav gäldenären strax utbetalade femtio, medan han gav en förskrivning på återstoden.

Denna hemska handel berättades för prinsen av Oranien [78], och han befallde, att man skulle föra till honom detta odjur i människohamn. Så snart han fick se den brottslige, sade han till honom:

— Du måste lida svåra samvetskval över de brott du begått för att självmant underkasta dig den skymfliga död, som slumpen befriat dig ifrån! Men nu ber jag dig säga oss, vad skäl eller rättare sagt vilken ond ande som driver dig till detta.

Soldaten såg oförskräckt på sin fältherre.

— Jag är beredd, svarade han, — att avlägga räkenskap för mitt handlingssätt. Under den tid av mer än femton år som jag varit i krigstjänst har jag hittills icke varit i stånd att lämna min fattiga hustru och mina fyra barn något understöd. Eftersom jag nu dagligen dväljes bland krigets faror, är det sannolikt, att jag snart bortryckes av pesten eller faller för svärdet. Därför anser jag det som en vinst, om jag genom den plötsliga död som här erbjuder sig förkortar de få olyckliga dagar, som kunna vara en gammal krigsman beskärda, och åt min i armod levande familj efterlämnar de penningar, som min krigskamrat förbundit sig att betala.

Den gode fursten rördes djupt av mannens olycka och frimodighet; han befallde, att han skulle befrias från sina bojor, skänkte honom livet, som han aktade så ringa, gav honom en summa penningar och lät honom återvända till sitt fädernesland.

THÉODORIC, som är en mycket tillförlitlig man, försäkrade gång på gång, att han själv bevittnat denna den underligaste

handel i mannaminne. Men eftersom staten icke kan bestå utan lag och rätt, så är ett sådant handlingssätt icke förståndigt; också skipade vår ambassadör sträng rättvisa, ty då den ene av tjänarna hade dragit värjan mot en annan, som retat honom genom att ge honom en spark, lät han för att lära de andra ordning och skick sätta den förstnämnde i fängelse och förvisade den andre på en tid.

4 febr. Det har kommit underrättelse om marskalk LA FORCES [79] seger över en kejserlig styrka av 6000 man, som han fördrivit från Heidelberg. Denna stad intogs av hertig KARL av Lothringen, som är kejserlig fältherre och som inlade en besättning av 6000 man i staden, varmed han belägrade slottet. Nyheten om denna bragd har stått i tryck.

5 febr. VIBE och jag hava börjat brevväxla med varandra. Han skriver till mig på latin och jag till honom på tyska, och vi äro således växelvis lärare och lärjungar. Han är emellertid mycket förfaren i latinet, medan jag ännu är som ett lallande barn i tyska språket.

6 febr. För att motverka den slöhet, som kommer sig av vårt stillasittande levnadssätt, spela vi boll med varandra, två mot två.

7 febr. Eftermiddags- och kvällstimmarna använde jag till tyska studier tillsammans med ambassadören och VIBE; när gesanten emellanåt är ledig från statsgöromålen och ej upptagen av allvarligare studier, läser han gärna grammatik tillsammans med oss.

8 febr. Då jag i dag besökte en lärare, som kunde grekiska och hebreiska (med bildat folk kunde jag någon gång tala, med kvinnor aldrig), varseblev jag en åttaårig flicka som låg och sov över en uppslagen bibel. Troligen hade flickungen druckit öl, ty det förekommer ständigt både bland lärjungar och lärare, och här och var både hos lärda och olärda, adelsmän och borgare finner man bägaren och bibeln vid sidan av varandra på bordet. Det är just hela lutheranismens anda, att man utan åtskillnad på kön och ålder eller levnadsvillkor ständigt låter dess bekännare insupa förvrängd skrifttolkning och unket öl [80].

9 febr. Ambassadören har erhållit underrättelse om, att polske konungen är i Danzig och på väg till riksdagen i Warszawa.

10 febr. Jag har sänt några elegier till Paris, som jag skrivit till den svenska drottningen och som just icke kostat någon större ansträngning. Ambassadören har även skickat dem till sin berömde fader, som älskar latinsk poesi.

D'AVAUGOUR fick i dag brev från Hamburg med meddelande om, att man i Amsterdam trodde det vi omkommit på Östersjön. Detta kom oss att tro, att det är därför vi icke hava fått några brev från Paris; man har naturligtvis även där hört ryktet om vår förlisning. Gud ville det bättre.

I dag kom brev från HENRI CANAZILHES, som skriver att han ännu befinner sig i Köpenhamn och att han sökt skeppslägenhet i alla hamnar, både i Kalmar och annorstädes, för att komma till Danzig.

SALVIUS sände i dag en del brev och rapporter till oss för att ambassadören skulle läsa dem; av vad vi sålunda fingo se förvånades vi mest över händelserna i staden Gent den 16 december; oaktat hela trakten är täckt av djup snö, har ett väldigt åskväder med stark värme gått över staden. Vidare fingo vi genom dessa brev veta, vad ett envist rykte redan berättat, att kardinalen-infantens ganska stora här, över vilken greve MANSFELD förde befälet, genom svält och pest sammansmält till allenast 8000 man. Från Tyskland berättas, att marskalk MAILLÉ-BRÉZÉ [81] underrättade de trupper som fördrevos från Heidelberg, att de av fångarna som tillhörde den kejserliga hären skulle bli skonade till livet i enlighet med folkrätten, men att han fått befallning av franske konungen att låta alla lothringare springa över klingan, varmed han åsyftade att injaga hos dessa en hälsosam skräck.

11 febr. I dag söndag besökte ambassadören efter middagen riksråden PER SPARRE och MATTIAS SOOP, duktiga och enkla män, som mottogo oss i matsalen, där det icke var några tapeter på väggarna, blott en blå 'himmel' över bordet för att spindlarna icke skulle falla ner i maten. Så levde CURIUS och FABRICIUS[82], så åto de härsket kött, rovor och rädisor. Jag fick knappast bättre middag, änskönt jag nästan dagligen åt tillsammans med ambassadören, som fastän han ej är van vid så omilda, ja ohygg-

liga seder, varken är de gamla romarna eller de nu levande svenskarna underlägsen i tapperhet.

12 febr. firade lutheranerna Marie kyrkogång [83], och jag gick till Tyska kyrkan för att höra såväl predikan som orgeln. Därefter besökte jag VIBE.

13 febr. Hela dagen tillbragte jag hos ambassadören, som hade tandvärk och för vilken jag läste en del av OVIDIUS' *Metamorfoser*, som voro avbildade på draperierna i hans sängkammare.

———

IV.

Resa till Dalarna.

14 febr. anträdde jag tillsammans med D'AVAUGOUR, GERNANDT, BARDON och en ung stockholmare vid namn NILS VALENTIN en lång och besvärlig resa till Kopparbergs gruvor. Svenska staten har en ansenlig och säker inkomst av dem; det kunde således löna mödan att på närmare håll skåda dessa berg, som lära bestå helt och hållet av kopparmalm. Drottningarna och rikets stormän gillade denna vår plan. Det är nämligen så med svenskarna, att de tro att andra folk se ner på dem och förakta dem, därför att de hava i överflöd vad svenskarna själva sätta mest värde på och även hava alla livsförnödenheter i mängd, varför de misstänka, att främlingar ringakta dem för deras eget armod och brist. Därför lät drottningen befalla landshövdingarna i de län, genom vilka vår väg gick, att allt skulle vara i beredskap åt oss, och för att det bättre skulle låta sig göra, skickades en kunglig drabant i förväg för att varsko länsmännen, så att de kunde uppbåda bönderna till att på viss dag och bestämt klockslag vara beredda att forsla oss vidare, ställa hästar och åkdon till vårt förfogande och vid rastställena hava mat och bäddar i ordning åt oss, över huvud taget sörja för oss på bästa sätt. Detta är de svenska böndernas skyldighet [9], och de uppfylla den med allo flit, ja, de tyckas icke blott göra det av fri vilja, utan med glädje, hur barsk och kall årstiden än är. I sanning, när jag såg dessa gossar och flickor hela dagarna och hela nätterna igenom hålla stilla vid korsvägarna och på öppna fälten och vänta på vår ankomst, gjorde det mig riktigt ont, att så många män-

niskor skulle lida köld, hunger och obehag för vårt nöjes s
Det slags åkdon som kallas slädar äro utmärkta fordon om
tern, men alldeles obrukbara om sommaren; de äro nämligen
hjul och glida fram över snö och is, så att det är en lust at
Fruarna och fröknarna tycka mycket om att emellanåt i
åkdon göra utflykter med sina manliga vänner till närbel
städer — nattetid genom städernas gator — och till markn
platser.

Underredet till alla dylika åkdon, d. v. s. den del som v
snön eller isen, är alltid densamma och avviker ej från fo
på de slädar, som på våra hamnplatser användas till att f
tunga bördor från kajen till köpmännens magasin eller bu
Överredet på de slädar som användas av de mera burgna
den, i synnerhet av de adliga fruntimren, är övertäckt, likson
våra fyrhjuliga vagnar eller bärstolar, och på alla sidor sky
för den råkalla luften (*täcksläde*). Andra äro formade som p
över vilka karlarna rida, med fötterna på båda sidor om
stundom två eller tre på varje, liksom om de sutte på sa
häst (*kälke*). Den vanligaste formen är emellertid som en lik
eller båt, och det var sådana slädar bönderna tillhandahöllo
somliga äro prydligare än andra, fyllda med dun, dynor
kuddar samt med björn- och vargskinn, stundom med hö, s
man bekvämt kan ligga och sova i dem (*rissla*): man kä
nämligen inga stötar, ty den djupa snön täcker alla stenar
klippblock. Bakpå slädarna stå gossar på själva medarna
hålla tömmarna; man ser därför alltid körsvennernas huv
höja sig över åkdonen, då slädarna fara fram genom dal
över fälten och över bergssluttningarna, medan hästarna
till den snabbaste fart. Det händer stundom att släden stjä
men det är nästan utan fara; tvärtom skrattar man blott, da
rullar runt i snödrivorna, vilket för övrigt knappast int
utom då ovana personer själva vilja köra utan kusk, ty har
en körsven, så förstår han att skickligt styra och balansera
den vacklande och svängande släden.

Samma dag vi avreste från Stockholm kom vårt sällska
byn Örby [84]; själv råkade jag emellertid ut för ett högst ob

ligt äventyr, som skilde mig från mina reskamrater, så att jag måste tillbringa natten ensam. På kvällen hände sig nämligen, att medan de andra körde före och jag följde efter och för den skarpa kylans skull drog kapuschongen upp över huvudet på mig i oklok förlitan på min finske körsvens påpasslighet, lade jag icke märke till, åt vilket håll mina kamrater foro eller var de veko av. Så snart jag upptäckte, att jag var ensam, befallde jag så gott jag kunde pojken att driva på hästen, och han gjorde det. Till sist kommo vi till en prästgård, som låg invid en kyrka [84], och då det lyste ur alla fönster från tända ljus och flammande brasor, trodde jag att detta var vårt nattkvarter, och jag tyckte mig redan lukta matoset från den aftonmåltid som hölls i beredskap åt oss. Men då jag så högt jag kunde ropade på mina kamrater, svarade ingen, varför jag fortsatte färden under starka tvivel på, att min förare visste, åt vilket håll vi borde fara. Han kände ej heller trakten tillräckligt, utan lämnade mig mitt i snön och mörkret och vandrade åstad till en stuga för att fråga efter vägen. Till sist kom en kvinna ut ur en underjordisk håla och såg så bestört ut som om hon aldrig skådat människor förr. Hon utpekade för oss den väg vi borde följa i den månlösa natten genom vilda skogen. Jag ryste och ville hellre vända om till kyrkan, som jag hade lämnat bakom mig. Men det var ytterst svårt att göra mig förstådd av finnen medelst teckenspråket, och medan vi sålunda irrade omkring — jag kunde icke säga honom vad jag ville och han icke förklara något för mig — törnade vi esomoftast emot med släden och stjälpte till sist i snön, så att jag rullade åt ena sidan, packningen åt den andra. Jag måste bekänna, att jag nu förlorade tålamodet — jag, som eljest icke är mordlysten av mig, jag drog värjan mot min finske skjutspojke, som om jag ville sticka ihjäl honom till straff för att han bragt mig i detta trångmål. Den stackars ynglingen jämrade sig och bad på knä om förlåtelse, och vi återvände nu till kyrkan, som jag nyss omtalat. Jag gick till prästgården och bultade på dörren; jag ville vida hellre tillbringa natten där än ute i skogen bland björnar och vargar. Jag ropade och kallade på husets folk så högt jag förmådde, men min röst föreföll den ängsliga prostin-

nan så främmande, att hon förbjöd att man öppnade för mig. Jag strövade omkring och spejade efter någon annan människoboning, men det fanns ingen annan i närheten. För andra och tredje gången återvände jag till prästgården, men då jag närmade mig dörren, som hölls öppen på glänt, slogo tre drängar, som stodo innanför, den häftigt igen mitt för näsan på mig. Då erinrade jag mig molnskakaren Zeus' visa råd att strö guld bland drängarna, guldet, som har mera makt att bryta berg och öppna portar av stål eller brons än själva blixten [85]. Jag ropade därför på tyska *ich gib euch vil reichsdal.* I samma ögonblick öppnades dörren för mig på vid gavel. Jag steg genast på och gick rakt in i husets sal, där det stod åtskilliga fruntimmer, såväl familjens döttrar som pigor, det rika husets tjänarskara [86]. Andtruten och nästan uppgiven av trötthet, köld och hunger skyndade jag sådan jag var, insvept i min kappa och med kapuschongen upp över huvudet, till brasan. Kvinnorna stirrade häpna och förundrade på detta underdjur, som icke sade ett ord till dem, utan blott stönande och gloende knäppte upp kappan. Då de nu äntligen sågo att gehänget och fästet på min värja voro förgyllda, förstodo de, att de hade med en ståndsperson att göra, och då de härom underrättade högvördig prosten, som befann sig i ett annat gemak tillsammans med en läkare från Uppsala, kom han äntligen in till mig med allvarlig uppsyn och gravitetiska steg samt började med händerna på ryggen promenera av och an i förmaket och betrakta mig med bistra blickar. Jag vet ej, om han var besatt av högmod eller det blott var ett visst bondskt sätt hos honom; jag hälsade i alla fall på honom och frågade honom, vis av erfarenheten, om han förstod latin. *Quidni?* Varför inte? svarade han. Aldrig har jag hört ett för mig angenämare ord, det får jag bekänna, fastän det framkastades med barsk och harmsen stämma. Äntligen andades jag upp och kunde hoppas på min räddning, och jag småskrattade för mig själv i förväntan om att kunna så snart som möjligt tämja detta vilddjur och använda honom för mitt ändamål.

Kyrkoherden lät nu servera mig brännvin, som enligt min åsikt är den yppersta av alla magstärkande drycker. Upplivad

av denna välgörande styrketår, berättade jag för honom mitt missöde, men jag hann ej långt, förrän han inföll:

— Du var väl full, eftersom du så där kunde komma ifrån dina kamrater!

Sanningen att säga blev jag riktigt stött över dessa ord, men man får lov att betänka, att jag befann mig på ett ställe, där sådant icke länder till förklenande; därför låtsade jag icke om den sårande anmärkningen, och emedan kyrkoherden redan hade hört talas om vår ambassad, frågade han mig om vårt ärende och vår resa; särskilt utfrågade han mig om gesanten själv och om franske konungen. I den belägenhet, vari jag befann mig, svarade jag honom naturligtvis med den största vänlighet. Och så slutade det med, att vi blevo goda vänner. Man dukade upp för mig en riklig måltid av kött- och fiskrätter och förde mig sedan till Uppsala-doktorns sovrum, där jag språkade latin med läkaren till långt ut på natten. Kyrkoherden lovade mig, att innan jag vaknade nästa dag, skulle han försöka sända mina kamrater, vilkas oro för mig jag kunde föreställa mig, bud om att jag var i gott förvar.

15 febr. I första daggryningen fick jag meddelande om, att mina kamrater ej voro långt borta och att de fått underrättelser om mig. Kyrkoherden, som om kvällen mottagit mig så barskt och högmodigt, sparade nu icke på den kända svenska artigheten, utan överhopade mig med älskvärdhet. Sålunda befallde han, att den vackraste släden skulle utväljas ur hans förråd. Dess främre och bakre del var av vackert polerat ebenholts eller åtminstone av körs- eller päronträ; kanske använde prosten denna grannlåt stundom, när han skulle köra till kyrkan. Den bästa av prästgårdens hästar spändes för släden; med sin högresta manke och sitt stolta gnäggande visade han tydligt, att han endast var i tjänst vid högtidliga tillfällen. Dessutom fick jag två följeslagare, desamma som nekat mig inträde, då jag dagen förut bett om hjälp.

Jag hastade att komma i väg, men värden uppehöll mig med att bjuda på brännvin. Det dracks för ambassadören, och det dracks för drottningarna. De båda herrarna tömde gång på gång

sina glas och trugade mig att göra detsamma; jag ursäktade mig, men prästen bjöd, och läkaren förklarade bestämt, att det var det bästa medlet att hålla sig varm i den råkalla luften och komma i en glad och behaglig sinnesstämning. Jag erbjöd under tiden husmodern en riksdaler för inkvarteringen, men hon avböjde. Då gav jag den åt flickan, som jag enligt landsens sed klappade på högra handen och bad, att hon, så länge hon levde, måtte ihågkomma den franska ambassaden. Med dessa ord steg jag upp i släden och svepte vargskinnshalsduken om halsen, och äntligen återsåg jag, när dagen bröt fram, mina kamrater, som voro en fjärdingsväg därifrån, och vi berättade våra äventyr för varann.

Vi foro nu vidare, bytte om slädar tre eller fyra gånger och kommo till byn Röcklinge [84], där vi togo in hos länsmannen. Innan vi hunno dit, råkade vi på aftonen i närheten av gästgivargården överste JOHAN YXKULL [87], som mitt i snön hälsade på oss och uppehöll oss med ett långt tal samt förde oss tillbaka till gästgivargården, varifrån han kom, fastän vi icke hade lust därtill och det led ut på natten och vi hade bråttom att komma till ro. Det är så folks sed här, att icke ta emot människor som de vilja eller önska, utan som man själv har lust. Alltså släpade han med ett grepp i kragen D'AVAUGOUR med sig in på krogen, och vi andra måste följa efter. Man trugade oss att dricka, man drack drottningarnas skål på knä, och den gamla gästgivarhustrun befalldes göra likaledes och med sin vämjeliga mun vidröra samma kanna som vi.

Härifrån åkte vi till Röcklinge.

16 febr. Då vi glada och belåtna hade farit över berg och frusna sjöar, hände sig, att som jag på eftermiddagen sist hade kommit ut från gästgivargården, fingo mina reskamrater ett försprång, och jag kunde icke hinna upp dem, utan åkte fyra eller fem timmars tid ensam förbi skogar och sjöar. Slutligen misströstade jag om att kunna hinna upp dem, och då jag emellanat var rädd att ha förirrat mig från vägen och natten började sänka sig över jorden, begav jag mig till en stuga, där det rök ur skorstenen, så att jag kunde se att den var bebodd av människor. Sedan jag ropat, att man skulle komma och hjälpa mig,

gick jag in på gården och såg där en stor, lång karl med yvigt hår och skägg, som svarade mig på svenska; vi frågade och frågade, men förstodo ej ett ord av vad vi sade varann. Så mycket förstod han dock, eftersom det var sent på dagen och släden fått köra tillbaka, och så mycket kunde jag klargöra för honom medelst tecken, att jag önskade övernatta där i hopp om att någon ödets skickelse skulle föra mig tillbaka till mina reskamrater. Jag steg in i stugan, där jag såg hans hustru och barn sitta framför brasan. De tittade nog så förundrade på mig och bjödo mig strax vassla att dricka, ty de hade varken vin eller öl eller vatten. Den mat jag fick var ej bättre: en salt sill, som den smutsiga kvinnan (det är otäckt att tala om) vände på halstret, samtidigt med att hon kammade ett skabbigt barn och sög på fingrarna. Man satte fram för mig den lilla fisken, och fastän jag kände mig mera illamående vid detta än då jag var sjösjuk på Östersjön, åt jag den likväl för att icke mitt värdfolk skulle tro, att jag föraktade välfägnaden. Långskägget satte sig mitt emot mig och manade mig att dricka och äta, och då jag såg på honom, tänkte jag gång på gång för mig själv: Tänk om han mördar dig i natt! På yttersta änden av bordet, vid vilket vi åto, var ett täcke utbrett, under vilket jag trodde att bröd förvarades för att hållas varma, men där låg en sjuk man, vars frossbrytningar och flämtningar kommo hela bordet att skaka. Vilket obehag jag kände vid allt detta, kan jag ej beskriva. Jag hade knappt sväljt ner det äckel som överföll mig, förrän jag av min värd fördes till en avsides kammare på andra sidan gården, som hade så otäta väggar, att vind och väder hade fritt tillträde genom springorna. Jag skulle kunnat få ligga i den varma stugan, men smutsen och eländet i denna var mig så motbjudande, att jag måste därifrån. För övrigt erbjöd den gode mannen mig allt vad han var i stånd att anskaffa, men jag förstod ju ej ett ord av vad han sade, och för att han skulle lämna mig ensam gick jag strax till sängs; då han gått efter att hava önskat mig en god och rolig natt, kastade jag mig ur sängen, föll på knä och anropade den Allsmäktige att genom ett under så snart som möjligt rädda mig ur denna nöd och att,

om det var hans vilja att jag nu skulle ha nått slutet och målet för mina irrfärder, han ville giva mig kraft att tappert gå emot döden och förlåta mig mina skulder. Det var en av de varmaste böner jag någonsin har bedit. Jag kunde ha reglat och tillbommat dörrar och fönster inifrån, men vad skulle det tjäna till i ett ensligt hus på ett avsides ställe? Alltså överlämnade jag mig åt mitt öde och gick åter och lade mig, men sängen var för kort, så att benen stucko utanför, när jag ville ligga rak. Och här skulle jag tillbringa natten, som i denna olidliga köld för mig skulle komma att räcka i aderton timmar! Jag kan ej säga, vilka bittra tankar och rysliga funderingar som fyllde mitt sinn.

Mina kamrater, som befunno sig hos länsmannen i distriktet, hade emellertid utsänt flera bönder åt olika håll för att söka efter mig. Vår unge stockholmare, som väl kände nejden, åtog sig spaningstjänsten, och sedan han genomströvat trakten runt omkring, kom han slutligen till den stuga, där jag hade inkvarterat mig. När han fått veta att jag var där, ropade han så högt han kunde och bultade på dörren till min kammare, manande mig att stiga upp ur sängen och skynda till de andra, som väntade mig i den närbelägna byn. Intet budskap jag någonsin emottagit har varit mig angenämare. I min glädje kunde jag icke låta bli att skämta med mina räddare; jag låtsade först som om jag icke kunde slita mig lös från det trevliga logi jag hade; sedan blev jag oförskämd mot dem, som gjorde mig en så oförståndig tjänst, och hotade dem med den grymmaste hämnd. Nå, jag klädde naturligtvis på mig, men då jag ville ge min värd några slantar, förbjöd stockholmaren det och försäkrade, att vi överallt skulle härbärgeras gratis. Vi stego nu upp i slädarna, som höllo utanför, och åkte så fort som möjligt till våra reskamrater, som, nu då deras oro förbytts i glädje, hälsade min ankomst med att bombardera mig med snöbollar. Då var klockan tio på kvällen, men vi begåvo oss ändå i väg till Hedemora, dit vi hade två mil och där förste borgmästaren väntade oss.

Min förre värd — densamme som jag ätit kvällsvard hos och som jag trodde mig hava lämnat kvar hemma — hade redan

förut av länsmannen fått tillsägelse att med sin släde hjälpa till med framforslandet av vårt sällskap; denna order hade han också ofördröjligen efterkommit, och det blev nu han som kom att köra mig ända till Hedemora. Här hade jag honom i två hela timmar bakom mig, där jag satt med kapuschongen över huvudet och insvept i halsdukar och hörde honom oupphörligt tala till mig, som satt i mina egna tankar — naturligtvis för att i sin mån förtaga resans långtrådighet och den bitande kylan. Jag förundrade mig över, att han kunde tilltro mig en sådan förmåga att förstå något av vad han sade. Jag kastade åt honom några svenska mynt och bjöd honom på vin, en dryck, som han ej var van att smaka och som jag hoppas efterlämnade ett gladare minne av mig.

Det var härligt att i hastig fart glida fram på sjöarnas jämna yta under den stjärnbeströdda himmeln, styra kosan rakt mot polstjärnan och tänka, att jag inom några dagar skulle dväljas inom själva polcirkeln. Vid midnattstid kommo vi äntligen till Hedemora och togo in hos stadens styresman, borgmästaren, som bjöd oss på en överdådig supé.

17 febr. Då vi legat och sovit en två, tre timmar och ännu icke hunnit smälta den nattliga måltiden, väcktes vi i första dagbräckningen av vår värd och den förutvarande borgmästaren, en ståtlig gammal herre, som ofta hade sett och emottagit konung GUSTAF och hans fader, när de kommo till Dalarna. Här vidtog nämligen Dalarna och slutade Uppland.

De båda herrarna kommo för att hälsa på oss i den tidiga morgonstunden — med fyllda pokaler väckte de oss ur vår slummer. Det är icke något jag hittar på: vi väcktes verkligen, stego upp och föllo på våra bara knän. Vilka fromma män, säger man kanske, som så träget och så bittida bedja till sin Gud! Men det var ej så: vi skålade och drucko för svenska drottningarnas och stormännens välgång, och vi uppsände därefter även välgångsönskningar för hans allerkristligaste majestät och hans excellens vår ambassadör; vidare drucko vi för vår egen välfärd och för ett lyckligt slut på vår lyckligt började beskickning samt för det

trofasta och obrottsliga fasthållandet vid det för det gemensamma bästa ingångna förbundet mellan de båda rikena. Och liksom om statens väl befordrades genom dessa skålar och styrkedrycker tävlade båda parterna om att vederbörligt och utan svek tömma bägarna i botten. För att riktigt visa vårt förakt för spanjorerna och österrikarna företogo vi dessa överflödande libationer i spanskt vin! Vi trodde att våra värdar skulle låta sig nöja med denna vår beredvillighet att dricka, men nej; nu uppdukades genast ett yppigt morgonmål, och vi måste sätta oss till bords. Till maten serverades mosel [88] och rhenska viner, dels utan och dels med tillsättningar av allehanda kryddor och magstärkande medel, lika motbjudande för näsa och ögon som för magen. Så gick det oss ej blott denna gång eller då och då, utan i det dagliga umgänget; man icke blott skålade med oss, utan trugade oss att tömma våra bägare till sista droppen. Om vi försökte undanflykter eller dristade oss till att söka draga vår mätta bordsgranne vid näsan, nödgade tjänarna bakom vår rygg, ja, till och med fruntimren eggade oss att tömma våra glas. Lika omilda i sin gästvänskap voro de präster som höllo gästgiveri.

Från och med Hedemora voro vi som nämnt i Dalarna, sedan vi passerat Upplands gräns, och är detta landskap, så vitt jag kunde döma, det folkrikaste av alla dem jag hittills sett i Sverige. Invånarna äro ståtliga, mestadels krigiskt utseende karlar, som icke frivilligt underordna sig andra styresmän än dem, som göra dem rättvisa; även bönderna tåla intet förtryck, varken av sina ledare eller av konungarna.

Så hände sig för några år sedan, då GUSTAF DEN STORE hade sammankallat ett landsmöte, att en bonde sade konungen mitt upp i ansiktet:

— Om min hustru vore lika präktigt klädd som din, kung GUSTAF, så skulle hon vara lika fager och täckelig som din drottning!

Och de visa ingalunda sin kyrkliga överhet större eftergivenhet, ty samma dag vi voro där, kom stiftets biskop och begärde hästar för sin visitationsresa, men borgmästarna höllo fast vid, att vi skulle ha dem, och biskopen fick vänta.

Vi måste nedskriva både våra och hans excellens ambassadörens namn, såsom seden är i svenska och tyska familjer till åminnelse av en ingången vänskapsförbindelse.

Från Hedemora reste vi tämligen sent och kommo vid middagstiden till Säter, vilken ort är berömd för sina koppararbeten av alla slag; vi mottogos gästfritt och vänligt av en adlig dam, gift med PETER KRUSE [89], som är länets hövding. Därifrån kommo vi samma dag till byn Stora Tuna [90] och togo in i ett rikt prästhus, där varken brännvin eller spanskt vin fattades oss. Medan prosten beredde sig till de predikningar han skulle hålla dagen därpå, sörjde prostinnan träget och artigt för vår lekamliga välfärd.

18 febr. Som det var söndag, fingo vi från vår kammare, varifrån man hade ganska fri utsikt, ty de kringliggande skogarna äro skövlade för de närbelägna gruvornas skull, skåda, hur folket samlades till kyrkan från orterna runt omkring. Männen forslade sina hustrur och barn till kyrkan i slädar, på kälkar och sparkstöttingar. Församlingens tempel ligger mitt i socknen, vars befolkning är kringströdd i många byar och gårdar, och folket strömmade till på de rätliniga vägar, som banats i den djupa snön, så att kyrkan till slut var omgiven av en stor mängd hästar och åkdon. För övrigt var denna bondhop varken trasigt klädd eller undernärd som hos oss. Varför skall Sverige vara barmhärtigare och lyckligare lottat än vårt Frankrike?

Klockan tio förmiddagen anlände vi till Falun eller Kopparberget. Staden [91] kallas Falun, gruvan Kopparberget. Kuriren hade berett oss kvarter hos stadens styresman, som kallas *probst* [92]; han är emellertid icke domare, utan exekutor, och till honom ingivas klagomål av tvistande parter samt besvärsskrifter. Därifrån gingo vi att möta landshövdingen PETER KRUSE [26], som ännu icke kommit hem från kyrkan. Han hade ju aldrig sett oss och aldrig kunnat tänka sig att han skulle få se oss här, men han mottog oss på det hjärtligaste och välvilligaste sätt, och han åt sedan middag med oss hos vår värd. Då vi suttit till bords en tre timmars tid och den långa raden skålar för alla möjliga kungar och vänskapligt sinnade nationer tagit sin början,

och då jag förutsåg, att vi icke skulle kunna hinna med allt detta förrän långt fram på natten, frågade jag dem, för att få en förevändning att gå ut någonstädes, på vad sätt den offentliga gudstjänsten hölls här.

— Just som den bör hållas, sade de, — och på ett sätt, som näppeligen kan ogillas av er katoliker; vi hava nämligen också sång och orgelmusik.

Därmed fick jag den önskade förevändningen, och jag sade:

— Jag älskar orgelmusik, och nådig landshövdingen tillåter kanske därför att vi få se, hur det tillgår vid er gudstjänst.

Häri instämde strax mina reskamrater, och de andra, som därigenom trodde sig göra en Gudi behaglig gärning, reste sig genast från bordet och förde oss till kyrkan [93]; då vi inträdde efter mässans slut, mottog organisten, som blivit varskodd, oss med mycket vacker musik. En mängd av de kyrkobesökande skockade sig strax omkring oss för att beskåda nykomlingarna, ty det är sällsynt att fransmän komma ända hit upp. D'AVAUGOUR kände igen den ene av prästerna, som han sett i GUSTAF ADOLFS läger.

Vi gingo därefter upp på några kullar i närheten, där man plägar anlägga varggropar; det finns nämligen en myckenhet stora vargar här omkring, som man sålunda fångar och drager nytta av, ty man får tre riksdaler för varje vargskinn.

Dagen slutade med supande.

19 febr. Själva landshövdingen och stadens överhetspersoner beledsagade oss till gruvan.

Vi häpnade sannerligen så snart vi kommo till gruvöppningen. Vilken tavla utbredde sig icke framför oss! I jorden öppnar sig ett ofantligt brett och djupt svalg, som runt omkring är omgärdat med ledstänger för att icke någon oförsiktigt må nalkas randen av gruvan och gripen av svindel vid anblicken av det hiskliga djupet störta ner. Även när man stöder sig mot dessa ledstänger, svartnar det för ögonen och man blir yr i huvudet, då man skådar ner i djupet; men när man vant sig därvid, ser man människorna komma och gå på bottnen av gruvan; de se ut som fåglar eller rättare sagt myror, så små synas de. Vart

man än vänder blicken, ser man underbara saker, både i och för sig och jämförda sinsemellan: eld och is, ljus och mörker — allt är här blandat om vartannat. Man kunde tro, att det vore det gamla kaos, ett så brokigt och förvirrat intryck gör det hela. Om man ser närmare efter, skönjer man där alla slags färger av koppar, järn, blå vitriol och svavel; här är en blek färg, där en grön, här en röd, där en gul; och likasom en gång gudarnas vapen och fälttecken smältes och smiddes på Eoliska ön [94], så tillverkas och förvaras här själva regnbågen.

Våra ögon och sinnen frossade som bäst av denna tavla, då vi plötsligt sågo en av arbetarna kasta sig ner på den lina, varmed malmen medelst vindspel och hjul forslas upp ur gruvans djup; icke utan rysning sågo vi honom så oförskräckt låta sig glida ner. Och då hatten under farten ner stöttes av huvudet på honom, tog han emot den med armbågen; så lugnt tar man det här.

Vi stego nu ner i gruvan på uthuggna, branta trappsteg i berget. Var och en av oss hade sin egen förare, som ledde våra steg och bar oss, då vi kommo till branta, slippriga ställen; många sådana funnos. Överplagg, kragar och gehäng hade vi lagt ifrån oss för att de icke skulle taga skada av de giftiga gaserna. Då vi kommit två hundra steg ner i djupet, trodde vi oss vara på bottnen och sågo uppåt. Eftersom vi nu visste, att det var människor, som stodo där uppe vid randen av dagöppningen, så trodde vi också att det var människor; eljest togo de sig för våra ögon mest ut som korpar eller kråkor. Vi hade emellertid icke hunnit långt och fingo stiga nära två hundra steg djupare ner. Här kommo vi till en stor, öppen plats och gingo därifrån in under valv bildade av is och vitriolkristaller. Isen upptinar här dels av sig själv och dels genom värmen från de eldar, som gruvarbetarna upptänt här och där, varför man går under ett droppregn. Det är för övrigt en både underbar och hemsk syn, dessa grottor, där det blänker och blixtrar i väggarna av lågorna från de eldar, som upptina och fräta på klippblocken. På andra ställen ser man alla slags hjul och maskiner, medelst vilka man från gruvans botten uppfordrar vattenmassorna, som

skulle vara outtömliga, om man icke oupphörligt pumpade upp dem, och som besvära gruvarbetarna.

För några år sedan hände det, berättade själva landshövdingen, som sade att han själv varit närvarande vid detta tillfälle, att man ur denna bottensjö drog upp en människokropp, som var så oförändrad och väl bevarad, att det var som om mannen hade drunknat samma dag. Av några mynt, som man fann i hans börs, samt av klädedräkten, slöt man, att han hade drunknat här för två hundra år sedan; genom vitriolens konserverande kraft hade han dittills förblivit oförändrad. Om man doppar en näsduk i detta vatten, betäckes den genast av rost, som man endast med svårighet och så småningom kan avlägsna. Gasen och ännu mera vätskan sätter fläckar på guld- och silverprydda kläder och fräter på dem.

I dessa underjordiska gångar stannade vi i två timmar, och vi lämnade ingenting obesökt, som var värt att se; vi trängde till och med fram till ställen, där det var förenat med fara att komma. Dagen innan vi kommo hit hade två gruvarbetare blivit begravda under ett bergras; den ene av dem hade för första gången varit i gruvan. Detsamma kunde naturligtvis hända oss, som också för första gången gingo under dessa valv. Men vår vetgirighet drev oss att tränga in i dessa naturens hemligheter; vi, som rest över en så stor del av jordens yta, ville också se dessa underjordens förgårdar.

Ingenting är heller mera ägnat att giva en föreställning om den av VERGILIUS' skildrade underjorden [95]. Här äro både Sisyphos och Ixion mångfaldigt representerade: somliga ser man vältra klippblock, andra vrida hjul och åter andra syssla med annat tungt och pinsamt arbete, likasom till straff för sina synder. Det finns i själva verket också en del dåligt folk här, bland vilka må nämnas två, som gjorde sig kända för några år sedan. Ena gången var det en arbetare, som försökte störta en intet ont anande kamrat ner i djupet på så sätt, att han med all sin kraft kastade sig utför samma rep, på vilket hans kamrat lät sig glida ner; så snart kamraten märkte, att hans fiende störtade sig över honom, grep han med ett kraftigt tag fatt om tåget och tvär-

stannade mitt i farten, vilket gjorde att den andre vid sitt nedstörtande slog emot det oväntade hindret och själv drabbades av det öde som han tilltänkt sin kamrat.

En annan illgärning, som också fick sin förtjänta lön, var följande: En av gruvarbetarna, som var ovän med en kamrat, upphissades tillsammans med denne i en av de korgar, med vilka malmen uppfordras, och då de kommit upp till randen av dagöppningen, hoppade han ur korgen och försökte med en spark störta sin ovän ner i gruvan; han misslyckades emellertid och störtade själv ner, men i fallet hördes han utstöta de gräsliga orden: »Öppna ditt gap, djävul, så skall du få en god stek!» Somliga tro, att han därmed menade sig själv, andra ovännen, som han ämnade störta ner.

En annan, en utomordentligt dumdristig människa, råkade — det var visst nattetid, tror jag — falla ner i blyschakten men utan att skada sig det minsta; förargad över missödet och liksom förtretad över att han icke fallit ner på större djup, utbrast han: »Hör du, djävul, eftersom jag ändå skulle fara så långt ner, varför kunde du inte skicka mig ner i helvetet med detsamma?» Då konung GUSTAF önskade höra denne våghalsiga man själv berätta om den underbara händelsen och därefter sade till honom, att han borde vara Gud innerligt tacksam för räddningen ur denna påtagliga fara och visa honom stor tacksamhet, svarade mannen: »Vad skulle jag vara tacksam för? För att Gud låtit mig falla ner i avgrunden?» GUSTAF ADOLF, som eljest satte stort värde på oförskräckta karlar sådana som denne man, befallde honom gå ur sin åsyn och hotade honom med straff, om han framhärdade i sitt trots mot Gud. Och i själva verket har denna nedstigning medelst lina vållat mångas död. Sålunda berättade man oss i silvergruvan vid Sala, att två arbetare nyligen hade satt sig i den korg, varmed malmen uppfordras, och oskadda kommit upp med malmen, men då en annan strax därefter satte sig i samma korg, som nu var tom, brast det tjocka tåget, och den olycklige mannen krossades i djupet. Det var således dumdristigt, för att icke säga dåraktigt av oss att även försöka på den farliga upphissningen i korgarna.

20 febr. Det var bacchanaliernas dag[96], men den skiljer sig hos dessa folk på intet sätt från andra dagar, ty här äro ständiga bacchanalier. I dag gingo vi i sällskap med JOHAN TROTZIG[97], som är direktör för kanongjuteriet, till flera smältugnar, i vilka kopparn smältes och renas. Detta är något som både är värt att se och lära; TROTZIG förklarade noga för oss så mycket därav som vi kunde begripa. Först och främst gäller det att hacka och bryta malmen, som är mycket hård, ur berget; för detta ändamål för man dit ved och antänder den, varigenom malmen uppmjukas. När den kommit upp ur gruvan, rostas den genom att läggas på ett under bar himmel uppgjort bål, där den får kvarligga flera dagar och täckes, om jag ej missminner mig, med gödsel eller jord. Om man kommer i närheten av dessa högar, framkallar svavellukten och röken en svår, envis hosta och nysningar. Efter denna rostning kastas malmen i masugnen, där den smältes. Då den flytande metallen svalnat, stelnar den till en fast massa, som brytes i stycken och därefter sju gånger med några dagars mellanrum smältes på de omtalade bålen. Dessa stycken och bitar, som genom så många uppvärmningar förlorat den guldglans de hade i gruvan, kastas nu åter och för sista gången i smältugnen, där metallen renas; nu är kopparn färdig att användas. I slaggen och röken gå sten- och jordbeståndsdelarna ut, och metallen är kvar ren och slaggfri. Allt detta sågo vi utföras, och sedan vi nästan en hel dags tid blivit invigda i dessa hemligheter, sågo vi om kvällen en stor kanon gjutas; den form, vari metallen göts, hade vi förut noga studerat.

Mitt under våra studier bland krigsredskapen skyndade jag med FRANZ GERNANDT till tingshuset, där man just höll lagtima ting, vilket sker två eller tre gånger om året. Där presiderade landshövdingen vid bordändan med en klubba i handen, varmed han slog i bordet för att bjuda tystnad. På högra sidan om honom satt domaren, som även förde protokollet, på den vänstra stadens styresman, som jag sagt vara fogde (*juris executor*)[92]. På båda sidor om bordet sutto i rad gamla ståtliga, långskäggiga herrar, väl hemmastadda i riksens lagar och sedvänjor, men med lagboken framför sig på bordet för att icke begå något misstag.

När något mål behandlas, för domaren det till protokolls och uppläser det lagrum, som har tillämpning på ifrågavarande fall. Bisittarna meddela därpå varandra viskande sin åsikt, som deras äldste likaledes viskande framställer för domaren, varefter denne omedelbart avkunnar domen. Den som blivit fälld har att på stället antingen betala böterna eller ställa borgen eller gå i fängelse. Det var icke utan att detta sätt att rannsaka och döma tilltalade mig.

21 febr. Då det i dag var askonsdag och begynnelsen av vår fyrtio dagars fasta, hade vi bråttom att lämna Falun tidigt om morgonen och resa tillbaka till Stockholm. Men vi fördröjdes av en långvarig frukost, vid vilken landshövdingen och kyrkoherdarna voro närvarande. Från köttföda avhöllo vi katoliker oss där och allestädes under denna tid, men icke så från vin; och det var för väl, ty eljest skulle vi ju måst vårdslösa och förråda vår nations värdighet och bryta mot det ömsesidiga förbundets heliga lag.

> Konungar sägas truga med många skålar i botten,
> oblandat vin påtvinga den gäst de vilja utforska,
> om han är värd deras vänskap väl ... [98].

Men i Sverige och Tyskland egga och truga till och med bönder och tarvligt folk de mest ansedda män till att dricka. Ty man dricker här icke därför att man är törstig eller därför att det smakar bra; det beror här på bordskamraternas artighet eller envishet, ty de tycka sig hava gjort det riktigt bra, om de med list eller manhaftighet få gästen full. Jag tog kyrkoherden LAURENTIUS BLACKSTADIUS[99] avsides för att språka med honom; han var en ganska framstående man, och då han icke ville så pockande truga mig till att dricka med honom, försökte han uppnå det på ett behagligt sätt. Han sade: 'Leva ännu dina föräldrar?' Jag måste svara honom, att de icke mera voro i livet. 'Men du har kanske bröder och systrar?' Jag svarade: 'Ja, det har jag, och jag håller mycket av dem.' Jag förstod ej, vart han syftade med sin fråga. Då sade han: 'Nå, låt oss då dricka en skål för deras välgång.' På detta sätt narrade prästen mig att tömma bägaren. Till sist gav han mig en gammal käpp av dem, på

10—142296. *Hallberg, Från Sveriges storhetstid.*

vilka Sveriges bönder fordomtima plägade inrista sin kalender [100]; jag mottog den med nöje och bevarar den än i dag. Till gengäld gav jag honom den elegi jag hade skrivit över vår ankomst till Danmark, och jag nedskrev även våra namn, också ambassadörens, för vars välfärd och ära vi mottogo många välönskningar, som vi naturligtvis måste kvittera med åtskilliga bägare.

Äntligen sprungo vi upp i våra slädar och hoppades tidigt komma till Säter, som ligger tre mil från Kopparberget, men tre av våra dryckesbröder, som ville följa oss på väg, drogo oss mot vår vilja och våra allvarliga protester in i en herrgård, som blott låg ett stenkast från det ställe, där vi satt oss upp; själva druckna fyllde de oss med vin, och först efter en timmes förlopp kunde vi slippa ifrån dem. Detta var orsaken till, att jag och GERNANDT förvillade oss från vägen och måste vända oss till en prästgård, där kyrkoherden ställde sin dräng till vårt förfogande; han förde oss över snö och brant stupande vägar i det djupaste mörker ända till Säter [101]. Där funno vi våra reskamrater lägrade till bords i PETER KRUSES hus, samme man som vi hade råkat i Falun och som var kvar där; men hans präktiga hustru var hemma, ävenså hans barn, av vilka jag särskilt vill nämna äldste sonen, FRANS KRUSE [26]. Även råkade vi här en basker, FRANÇOIS MAZARET [143], en i metallurgi kunnig man, som gjorde svenska staten god nytta. Då jag fann dem rustade till ett dryckeslag, kom jag överens med mig själv om, att det skulle vara ett vågspel att, uttröttad som jag var efter de senaste dagarnas mödor, fortsätta härmed, och för att slippa undan låtsade jag som om jag hade ont i magen och gick och lade mig. Men då reste de sig alla från bordet; några lade varma träfat på magen på mig, andra hällde varmt vin kryddat med socker och kanel, andra återigen brännvin i munnen på mig. Vad jag hade vägrat att taga som förfriskning, det gåvo de mig in som medicin, och det var ju alldeles i sin ordning, ty det är det utmärkande för läkekonsten, att just därför att man är nödsakad att taga in medikament, äro de obehagliga och illasmakande.

22 febr. besågo vi i sällskap med FRANS KRUSE [102] alla slags smältugnar, från vilka kopparn göts i formar, och alla slags fa-

briker, i vilka tillverkades tvättfat, kittlar, stekpannor och andra husgeråd; vidare sågo vi harnesk och hjälmar uthamras och mynt präglas och mycket annat, som åstadkommes med eldens och vattenkraftens tillhjälp. Efter en splendid middag körde vi vidare.

23 febr. kommo vi i sällskap med ägaren till herrgården Husbyborg [103], som tillhör FRANS KRUSE. Mansbyggnaden har fordom varit en kyrka, såsom jag efter dess yttre kunde sluta mig till, helgad åt den helige Ilian eller Julian [104], och där är även en källa med samma namn, som troligen förr varit en hälsokälla. Det var här bitande kallt.

24 febr. kommo vi till Uppsala.

25 febr. besågo vi Uppsala domkyrka, märkvärdig både genom själva byggnaden och sina gravkor samt andra gamla monument. Här residerar Sveriges ärkebiskop. Jag läste vetgirigt igenom de med gotiska bokstäver inristade gravskrifterna. De mindre altaren hava, såsom jag på ett annat ställe omtalat [105], blivit raserade, och i deras ställe har man uppfört minnesvårdar över konungar — flera svenska konungar ligga begravna här — eller andra rikets stormän. Även gravskrifterna äro väl värda att upptecknas, såsom författade av lärda män, som gjort denna stad berömd, och flera av gravkoren äro, för att vara här uppe i höga norden, ganska vackra.

Bland dem må i främsta rummet nämnas konung ERIKS [106] gravmonument, som ligger till vänster om högaltaret samt är fem eller sex fot långt och av silver; över detsamma hänger en krona ut ifrån väggen. Han var den förste av Sveriges konungar som bekände sig till den kristna tron, hans helighet är ock vida berömd; och eftersom 'dyrt aktad i Herrens ögon är hans frommas död' [107], så har man här bevarat hans kvarlevor på ett så dyrbart sätt. Jag såg dem för övrigt icke, och det gjorde ej heller någon av mina kamrater, som senare besökte domkyrkan. Här finnes även en inbyggd källa, som lär hava sprungit upp ur den helige mannens blod på det ställe, där han blev mördad; de fromma katolikerna sökte här, innan de fördrevos av den lutherska galenskapen, hälsa och läkedom för mångahanda sjukdomar.

Också hava dessa präster, som eljest förhåna allt, hittills icke vågat öppet frånkänna vår religion äran av detta helgon, denne konung, eller velat tillägna sig själva densamma.

På bakre delen av högaltaret är ett sinnrikt ur, som visar alla dagar och helgdagar i året samt månens till- och avtagande [108].

Tiden var för kort för att jag skulle kunnat nog grundligt studera allt detta. På eftermiddagen besågo vi slottet, som är beläget på en kulle, varifrån man har utsikt över staden och den kringliggande stora slätten. Jag *tror* att det var en slätt, ty *se* det kunde jag icke; den tog sig ut som en sjö, isbelagd och täckt av snö. Slottet är för ej så länge sedan uppfört av konung JOHAN [109], men emedan grunden blivit illa lagd, lutar det redan mot sin undergång. Där finnes en ganska vacker kyrksal, vars väggar äro klädda med stuckatur, liksom nästan alla taken i slottsrummen, där åtskilliga historiska och mytologiska ämnen äro behandlade. Vi besökte därefter GABRIEL och AXEL OXENSTIERNAS söner, som studera vid universitetet. Ty Uppsala har av ålder varit nordens Aten.

26 febr. gick jag till universitetet och åhörde en professor, som utlade Pauli epistlar på grekiska. Här underhållas hundra studenter genom kungliga stipendier. Universitetet har lärare i alla vetenskaper och för alla språk; hur pass duktiga de äro, och i synnerhet hur pojkarna lära katekesen, skall jag omtala på ett annat ställe [110].

Sedan begav jag mig till ärkebiskopens hus för att se, om han, som är hela den svenska kyrkans primas, motsvarade sin höga värdighet. Det var på den tiden PETRUS KENICIUS [111], en åttioårig man, liten till växten och på grund av sin ålder ganska slö. I hans kammare funnos inga andra prydnader än tennfat och -skålar, som stodo runt omkring på hyllor. Detta husgeråd föreföll mig ganska besynnerligt, och jag kunde icke låta bli att jämföra denne ärkebiskop med våra prelater. Icke som om jag skulle anse, att de som hava överflöd på denna världens goda stå i innerligare förhållande till Gud, utan jag vill av egen erfarenhet hävda, att det högligen förtryter dessa kättare, som en gång så häftigt utforo mot de påvliga, att de

icke behöllo de dem frånrövade kyrkogodsen med alla deras inkomster och hela den värdighet som åtföljde deras ställning.

Jag skulle gärna velat bese Uppsala närmare och njuta av samtal med dess lärda män, men jag måste foga mig efter mina reskamrater, som hade bråttom att komma till de silvergruvor som ligga i närheten av staden Sala. Då vi voro på väg dit, togo vi in i en prästgård, som tillika var gästgivargård. Det var blott vår avsikt att byta om hästar där och sedan fortsätta, men den gode kyrkoherden, som hade hört talas om vår ankomst och ivrigt önskade att tala med oss, men som låg sjuk, narrade oss genom en skicklig list att stanna över natten. Han sände nämligen bud, att någon av oss åtminstone borde göra honom ett litet besök. GERNANDT avsändes strax för detta ändamål, och till honom sade kyrkoherden, att det gjorde honom mycket ont, att han icke kunde tala med oss personligen, ty det var en mycket viktig sak han ville meddela oss, nämligen att han ärnade utgiva en bok, som han beslutat tillägna konungarna i Frankrike och England; han visste blott icke, vilken av de båda konungarna han skulle föredraga framför den andre och vilken han skulle nämna först. GERNANDT överbragte detta budskap till oss, och vi, som eljest mest hade lust att fara vidare, stego genast in i kyrkoherdens kammare. Vi sågo här en gammal man ligga bland sina böcker, som mottog oss mycket artigt och ytterst förekommande bad oss stanna. Nå ja, vi stannade, och fastän det var mitt på dagen, uppgåvo vi vårt beslut att åka vidare denna dag. Han steg emellertid upp ur bädden och lät sig föras in i salen till oss; och här tillbragte vi nu resten av dagen till sena kvällen med att sjunga och dricka. Han hade nämligen en dotter, som både spelade på luta och talade latin; själv drack han oss allt emellanåt till i stora, rymliga ölkrus av silver. Men det hade varit i hans eget intresse att icke kvarhålla oss så länge, ty nu fingo vi äntligen se, hur denna sortens folk, även när de äro högt bildade och gamla och intaga en hög social ställning, så snart de blivit uppeldade av vin eller öl, icke blott prata dumheter, utan även skamlösa och liderliga saker. 'Låt kannan nu gå laget kring', ropade han, 'och led mön fram till oss naken!' Denna

dryckesvisa sjöng han gång på gång, och han tillade: 'Det var en visa vi sjöngo som ynglingar [112].' Vi fingo sedermera veta, att han icke ens på sin ålderdom skonade sina får för sina lustar. Och dock hade denne man en hustru, som borde kunna styra hans åtrå. Gå sedan och tro på LUTHERS lära, att äktenskapet är det bästa medlet att tygla sedeslösa prästers liderlighet.

Det är egendomligt att se, hur både dryckenskapen och liderligheten regera många av dessa män. Om dryckenskapen har jag tillräckligt talat. Angående den andra lustan har jag iakttagit, att ingenting mera inpräntas de kyskaste teologer än att alla som vilja leva kyskt och fromt med nödvändighet måste ingå äktenskap. Denna lära predikar man till och med i de lägsta skolor för ynglingar, som ännu icke äro manbara och ännu icke hava en tanke för älskog. Detta iakttog jag på flera ställen, men särskilt i Uppsala. Så hörde jag till exempel JESPER KRUSE resonera, en son till landshövdingen i Kopparbergs län, en yngling, som jag vågar påstå både på grund av sin ålder och sin svaga konstitution ännu icke hade prövat kärlekens behag. Så långt hava dessa onaturliga lärare gått i vanvett och oblyghet, att de utspritt ett rykte bland folket, det den romerske påven URBAN VIII tänkte gifta sig och givit samtliga kardinaler det rådet att göra detsamma, och detta dåraktiga rykte hörde jag icke blott i Sverige, som ligger mera avlägset, utan till och med i Danmark. Jag minns att en annan kyrkoherde, vars namn jag icke skall nämna, ursäktade sig, att han icke kunde mottaga mig så väl i sitt hus som han ville, emedan allting var upp och nervänt där och livet blivit honom en börda. Då jag frågade honom, hur det kom sig, svarade han: 'Jag har mistat min hustru!' 'Och du får kanske', sade jag, 'inte gifta om dig?' Jag tänkte mig nämligen, att för det andliga ämbetets skull kunde det möjligen gälla en annan regel för prästerna i detta avseende än för lekmännen. 'Jo, jag kan nog,' svarade han suckande, 'men inte förrän sorgeåret gått till ända'. Jag beklagade mannens otur, medan jag i stillhet undrade över den anda som råder i den protestantiska kyrkan. Om jag skall säga vad jag tror, efter allt vad jag sett och noga övervägt, så är det min åsikt, att det endast är äktenskapets och den

könsliga samlevnadens skiljemur som söndrar dem från vår gemenskap. Jag kunde anföra åtskilligt annat, som jag erfarit i detta avseende, men jag får lov att övergå till andra ting.

27 febr. Då vi sade farväl till vår värd, funno vi honom icke blott med rinnande ögon, utan nästan blind efter kvällens pokulerande, som också kommit hans ben att otäckt inflammera; han led nämligen av rosen. Jag försökte trösta honom genom att jämföra honom med filosofen POSEIDONIOS, som just då han led som värst av podager, så älskvärt mottog POMPEJUS [113]. Nu kan man visserligen säga, att jag ej var någon POMPEJUS; men han var avgjort icke någon POSEIDONIOS. Han svarade, att de tjänster han hade gjort oss blott vore hans skyldighet, ty han innehade detta feta pastorat på det villkoret, att han skulle undfägna alla bättre personer som passerade den vägen. För övrigt plägade fransmän icke komma hit, och han gladde sig mycket över vårt besök, ty han älskade Frankrike så högt, att han hade beslutat utvandra dit med hustru och barn; hur han kommit på denna tanke, gammal och sjuk som han var, förstod jag ej, men jag hörde sedermera vad den mannen gick för.

På eftermiddagen kommo vi till staden Sala, som kallas så efter ån Sala (Sagån), vid vilken den är belägen.

28 febr. fördes vi av bergmästaren JOHAN KRISBACH, som hade överinseendet över de kungliga gruvorna, ner i silvergruvan; där var näppeligen någon vrå eller något än så brant och djupt ställe, som vi ej besökte. I denna gruva stiger man ner på trästegar, som hänga lodrätt ner i djupet. Var och en av oss fick en förare, som vi stödde oss på och som styrde våra steg vid nedstigningen samt ledde och förde oss på steniga ställen. Vi skydde ingen fara; vi läto hissa ner oss i korgen till gruvans botten och sedan upphissa oss igen. Då jag nu tänker tillbaka därpå, kan jag ej nog förundra mig över, att vi så kunde trotsa all försiktighet. Ty med undantag av dem, som här hava sitt arbete, skall det eljest näppeligen falla någon människa med sunt förstånd in att här intränga i jordens innandömen. Hur man än ser på saken, så prisar jag i alla händelser Gud, att vi oskadda kommo därifrån, och gläder mig åt att hava genomforskat natu-

rens allraheligaste, där hon förvarar sina skatter, och på nära håll hava skådat de silverkällor, ur vilka de dödliga så begärligt och girigt dricka, i djupa drag eller droppvis. Här förekommer emellertid icke silvret i så täta massor eller i så stor mängd som kopparn i de ovan omtalade gruvorna; det påträffas blott som ådror och med stora mellanrum samt brytes där. Detta sker för övrigt på samma sätt som kopparn med undantag av att kopparn tolv gånger eller mera undergår upphettningsprocessen, silvret blott fyra eller fem. Vi sågo de verk, där malmen krossas och renas med vattnets tillhjälp, så att jordbeståndsdelarna frånskiljas och en renare massa blir kvar, vari silvret finnes. Där finns även ett sinnrikt, häpnadsväckande långt pumpverk, med vars tillhjälp vattnet pumpas upp ur gruvan. För några år sedan hotade gruvan att störta samman, och dess väggar stöttas därför nu medelst hopfogade långa stockar, inemot sex tusen stycken. Kronan lär hava en årlig inkomst av 25,000 riksdaler av denna gruva. Vi besågo även smältugnarna, där silvret utsmältes, och skådade här allehanda blåsbälgar, som drevos dels med vatten- och dels med människokraft, vilket var en mycket lustig syn, ty två flickor eller ynglingar hoppade upp på bälgträt och ömsom tryckte ner och höjde sig, så att bälgarna än stego, än föllo.

Sedan vi tillbragt hela dagen med att beskåda allt detta, åto vi en splendid supé hos bergmästaren, drucko och sjöngo samt åkte därefter till vårt nattkvarter.

1 mars foro vi efter middagen från Sala till Västerås, som är en av Sveriges äldsta och förnämsta städer.

2 mars besågo vi kyrkan, som icke i något avseende skiljer sig från de katolska. Här residerar biskopen i stiftet, och vi avlade besök hos honom, men han var ej hemma eller nekade sig hemma, ty man blyges ofta här att visa sig i ett fattigt hem med hustru, barn, tjänarinnor och sköterskor för katoliker, som man vet leva vida bättre. Därefter gingo vi till landshövdingen THURE SPARRE[39], broder till svenske gesanten i Köpenhamn, som residerade å slottet och hos vilken vi på stående fot drucko öl och vin. Om kvällen begåvo vi oss på D'AVAUGOURS önskan hasteliga på väg till Stockholm i de uslaste slädar, nästan sådana

som de, i vilka man för bort självmördares lik. Vi ilade fram över snön i en isande blåst nästan ända till daggryningen. Vem skulle kunna skildra denna hemska natt med dess skarpa kyla? Det är icke roligt att minnas den; blotta erinran därom väcker ohyggliga känslor hos mig.

3 mars. I tidiga morgonstunden foro vi förbi staden Enköping [114] och bytte därefter flera gånger med mycket besvär om hästar, men måste slutligen övernatta en mils väg från Stockholm och lågo här på halm. Från våra åkdon iakttogo vi i lugn och ro en månförmörkelse, som började klockan sju och slutade klockan halv nio eller nära nio, så att månen därefter så småningom började krypa fram och vid elvatiden återfick sin fulla storlek och ljus. Medan vi foro över en halvannan mil lång, frusen sjö, hörde vi ganska uppskrämda emellanåt från den sviktande och buktande isen under oss ett dån som från stora kanoner.

4 mars, som var en söndag, stego vi, för att komma tidigt till Stockholm, upp i morgongryningen och läto våra hästar springa i raskaste tempo över de frusna sjöarna. Det var en den klaraste, härligaste dag, och vi åkte rätt emot den uppgående solen, men från öster kom då en vind, som blåste rakt i ansiktet på oss och genomisade oss så, att jag och D'AVAUGOUR, som hittills lyckats skydda oss för den genomträngande kölden, denna dag fingo frost i nästippen och kinderna. Våra kamrater, som ännu lågo i sina bäddar, väckte vi med vår glada ankomst, och de betraktade med respekt rimfrosten i vårt hår och skägg. Vi bytte om kläder och avlade besök hos ambassadören, som med vanlig älskvärdhet bjöd D'AVAUGOUR till sig på middag, mig till kväll och efteråt förde mig till två förtjusande systrar, VENDELA och ELISABETH [27], som voro klädda som fransyskor och talade franska och hos vilka allting var till den grad franskt, att jag drömde mig vara i Frankrike; sömnen överväldigade mig nämligen, fastän jag var hos de allra skönaste flickor, så trött var jag av de senaste dygnens nattvak.

V.

Åter i Stockholm.

5—9 mars tillbragte jag med att läsa och besvara de brev, som under min frånvaro anlänt från Paris, och till att sköta om mina frostsår i ansiktet.

10 mars fingo vi underrättelse om, att de kejserliga intagit Philippsburg [115], vilket mycket oroade vår ambassadör.

11 mars hade gesanten besök av vice amiralen HENRIK FLEMING [116] och PER SPARRE, som underrättade oss om, att två fartyg väntade oss i två olika hamnar, den ena Barösund [117] i Östergötland, den andra på Öland, färdiga att när vi ville eller kunde föra oss till Danzig.

12 mars lärde jag av en svensk yngling bruket av runstaven.

13 mars tillbragte jag dagen tillsammans med VIBE, kvällen hos ambassadören.

14 mars reste tre av våra kamrater till Uppsala.

15 mars besökte jag ANDERS DÜBEN [118], från Leipzig, en framstående orgelspelare, som bodde å Södermalm. Han uppbär en årlig lön av 300 riksdaler av änkedrottningen. DÜBEN äger en intressant samling tavlor, av vilka jag särskilt vill nämna Den heliga treenigheten, omgiven av änglahuvuden. Det är antingen en kopia eller ett av konstnären själv utfört andra exemplar af en tavla, som jag i Danzig såg hos en schlesisk målare och som denne försäkrade var målad av ALBRECHT DÜRER [119]. Jag inskrev mig i hans album, om jag minns rätt med följande valspråk: 'Den dygdige mannens bästa gärning anser jag vara: att

vinna människornas hjärtan och använda dem för sitt ändamål', eller också med detta (ty jag har två): 'Lyckan är att bära allt med jämnmod'. DÜBEN är organist vid Tyska kyrkan, och han hade emellanåt sett mig där bland sina åhörare vid aftonsången, varför han tackade mig.

16 mars mottogo vi genom PEDER VIBES kurir flera brev från Danmark. Bland annat berättades från Tyskland — utom en hel del rörande det politiska tillståndet — om sex förfärliga vargar, som hade uppskrämt staden Wolfenbüttel i hertigdömet Braunschweig; de hade överfallit och dödat flera människor, och då man utsänt beväpnade ryttare för att förfölja dem, hade de till allas häpnad plötsligt försvunnit ur deras åsyn. Man undrade därför på, om det varit verkliga ulvar och ej snarare varulvar. *Wolfenbüttel* betyder 'vargkullen'. Jag vill här återge vad jag upprepade gånger hört av adelsmannen STEN BÅTH [120]. Han berättade mig nämligen, att hans far hade en rättare, som genom egen eller en annans ondska förvandlats till en varulv och förblivit i denna gestalt under hela tre år. Han levde av kött och var mordlysten som en varg, sprang omkring, åt och gjorde allt annat precis som vargar bruka; hans sinnelag var alldeles en vargs. När han någon gång satt på bakbenen och för en stund höll huvudet upprätt och stilla, mindes han eller hade en aning om, att han var människa, fastän han på grund av sin vargskepnad icke kunde uppföra sig som en människa. Efter tre års förlopp återfick han sin förra mänskliga gestalt, utom att han på ena handen hade en klo samt fick behålla svansen bak. Jag frågade BÅTH — och han var en både lärd och klok man — om han själv hade sett mannen. Nej, det hade han icke. Om hans far då hade sett honom. Ja, det påstod han. Om det ännu levde någon, som hade sett honom. Han lovade, att han här i Stockholm skulle föra till mig en man, som mer än en gång hade sett detta monstrum.

17 mars kom post från Paris, däribland även ett brev från ETIENNE DU CHEMIN, en präktig människa, min personlige vän, ett så intressant och roligt brev, att jag måste två gånger läsa det högt för ambassadören.

18 mars började kylan avtaga en smula från och med nytändningen.

19 mars förgick ej i sysslolöshet, ty jag lät ingen dag gå utan att jag åtminstone skrev någonting. Jag ville nämligen icke i främmande land låta tiden gå så onyttigt som jag mestadels hade gjort hemma i Frankrike; jag drog sålunda gagn av min vistelse här, ty jag odlade och utvidgade åtminstone mina kunskaper. För min hälsa var däremot vistelsen i detta land icke tjänlig.

20 mars begav sig ambassadören, som också hade lust att njuta av färden över snö och frusna sjöar, till en lantgård [121] en mils väg från staden. Han for i den unga drottningens täcksläde, som var klädd med blått siden, och tog mig med. I en annan släde sutto D'AVAUGOUR och LORENTZ VON DER LINDE[27]. På herrgården fanns en samling icke oävna tavlor, av vilka de flesta voro krigsbyten tagna i Tyskland. Inredningen var smakfull men icke dyrbar; huset var av trä, som alla lantgårdar här äro, även de som bebos av högadeln. De sköna systrar som dvaldes där hade sannerligen icke något bondskt vare sig i sätt eller utseende. På vägen sågo vi änkedrottningens lustslott [122], en stenbyggnad, liggande bland berg och sjöar; troligen är här ganska vackert sommartiden.

21 mars kom ryske storfurstens sändebud till Stockholm. Han hade rest i elva veckor och farit genom Lappland; själv var han livländare och icke ryss [123]. Svenska drottningen har också ett sändebud vid ryska storfurstliga hovet, som mottager ett underhåll av sjuttio riksdaler i månaden av ryssen, medan svenska drottningen betalar lika mycket till ryska sändebudet.

22 mars besökte ambassadören riksdrotsen GABRIEL OXENSTIERNA, som hade återkommit från sin rundresa i landsorten, och råkade där två av hans söner, som nyligen hade återvänt från Frankrike.

23 mars skrev jag brev till Paris till ETIENNE DU CHEMIN och PIERRE BONART, som äro mina intima vänner.

24 mars skrev jag återigen till min bror och förmanade honom till försiktighet, då jag hört märkvärdiga saker om de predikningar han hållit i S:t Benedictus' kyrka.

25 mars genomögnade jag OLAUS MAGNI historia eller berättelser [124] och återgav och förklarade sedan innehållet därav för ambassadören för att krya upp honom från den värk i huvud och ögon som han skaffat sig genom alltför träget skrivande och läsande.

26 mars firade vi den heliga jungfruns bebådelsedag. Om kvällen gick jag i sällskap med MOULAIN till en målare, som bodde i förstaden Södermalm, hos vilken jag såg en pennteckning, som änkedrottningen hade utfört samma dag och som föreställde hennes älskade gemåls, konung GUSTAFS gravvård; hon hade bifogat två versrader, som hon själv hade diktat, för att över den älskades stoft resa en andlig minnesvård och offergåva oförgängligare och varaktigare än kopparn [125]. Dessa verser voro:

Sein tugent und ehr, und dappfer unsterblich that
Im leben und todt, mit triumph obsiget hat.

Jag har översatt dem ordagrant så här:

Illius virtus et honos et fortia facta
in vita ac in morte suum retulere triumphum.

Jag kan icke nog beundra denna drottnings begåvning och älsklighet. Hon hade sannerligen varit värd ett bättre öde än att så grymt berövas sin högt älskade gemål.

27 mars besökte jag JOHAN LEUHUSEN [126], som var GUSTAF ADOLFS sekreterare och som jag skulle vilja kalla den egentlige anstiftaren av den eldsvåda som nu brinner i Tyskland. Jag skall senare förklara detta. Han hade många icke oävna böcker, bland vilka jag såg ALDUS' [127] edition av CICEROS brev till ATTICUS, som FRANÇOIS HOTMAN skänkt åt JOSEPH SCALIGER [128]; i marginalen hade denne gjort åtskilliga rättelser och anteckningar, skrivna med vacker röd stil, dem jag avskrev allesammans; jag skulle kanske kunnat få denna bok av honom, men min blygsamhet avhöll mig från att be honom därom.

28 mars underhöll jag ambassadören, som denna och föregående dag underkastade sig läkarbehandling, med de förströelser som samspråk med mig — vilket han icke tyckte illa om — och trevlig lektyr kunde bereda honom.

29 mars avreste JEAN BARDON till Holland.

30 mars hade ryske storfurstens agent audiens hos drottningen, som fick vänta på honom i nära två timmar i tronsalen. Orsaken till detta dröjsmål var, att han hade fordrat att få flera vagnar för sig och sitt sällskap, vilket de svenska stormännen icke ville giva honom, på den grund att svenska sändebudet i Moskva nyligen blott hade erhållit en enda häst. Ryssen måste därför slutligen bekväma sig till att komma i en enda släde — till på köpet en öppen sådan —, prydd med ett turkiskt slädtäcke. Han beledsagades av den svenske adelsmannen FRANS KRUSE [26], som satt främst i släden; KRUSE, vars bror är gesant i Moskva, tjänstgjorde som tolk. Ryssen hade med sig två av sina följeslagare, som stodo på medarna på båda sidor om släden. Tre hästar drogo släden; på den främsta satt den ryske kusken, på den bakersta drottningens kusk. Framför åkdonet red den ryske sekreteraren, som i högra handen höll upp och viftade med storfurstens brev inlindat i siden. Även några lakejer följde med. När sändebudet kommit in i drottningens kammare, började han, sedan ryssarna hälsat med djupa bugningar, så att de vidrörde golvet med båda händerna, strax tala. Han uppräknade först mycket omständligt alla sin furstes titlar, och tolken återgav då och då, ungefär för vart tionde ord, på svenska vad han sade, varefter sändebudet fortsatte att tala; sedan han blivit färdig med titlarna, bugade han sig tre gånger, nalkades drottningen och överlämnade sitt brev åt henne öppet; därpå for han plötsligt, nästan med ett språng, tillbaka till sin förra plats, som om han hade räckt en elefant en brödbit, och fortsatte nu sitt tal med pauser, som tolken utfyllde med sin översättning. Då han slutat tala, svarade prokanslern SALVIUS honom omedelbart på svenska, likaledes i korta meningar, som samme tolk en för en översatte till ryska. Därefter fingo först agenten och sedan de andra ryssarna kyssa drottningen på handen, och moskoviten avträdde på samma sätt som han kommit och beledsagades till släden av några unga svenska adelsmän.

Ryssarna voro iklädda långa rockar, som voro besatta med spännen och knappar och översållade med en mängd stora pärlor.

De hade bröstkyller, som var rakt och högt upp och sköt över rocken; även det var besatt med pärlor. De buro mustascher, men på kinderna och hakan voro de renrakade.

Under audiensen stodo sex riksråd, men ingen av förmyndarregeringen, på drottningens högra sida; till vänster om henne stodo den lille pfalzgreven, drottningens kusin [36], och hans omkring tjugoåriga syster samt tio andra damer, fem fruar och fem fröknar. Drottningen bar en klänning av vitt siden, invävt med guld. Då riksråden eller de andra adelsmännen hälsade henne, besvarade hon mycket vänligt hälsningen. Likaså hälsade hon sina hovdamer, och dessa hälsade, Gud vet varför, i drottningens åsyn ej blott på de högt uppsatta herrarna, utan även på vanliga adliga, vilket föreföll oss opassande, i synnerhet hos ett folk, som anser sig förringa Guds ära, om det ägnar helgonen någon dyrkan. Och likväl kan den allsmäktige Gud icke mista något av sin eviga ära, om även helgonen vederfares heder, medan konungarna däremot alltid måste vara måna om, att deras undersåtar visa dem tillbörlig aktning. Måhända är det emellertid nödvändigt, att valkonungar ålägga sig en viss artighet mot dem, på vilka deras val mestadels beror, såsom man kan lära av historien [129].

Jag hörde emellertid av prokanslern SALVIUS, att ryssarna strängt iakttaga alla ceremonier och, om det icke låter sig göra på annat sätt, med list tilltvinga sig respekt av de utlänningar som komma till dem. Just detsamma hände franske konungens sändebud HAY, då han till häst anlände till ryske storfurstens hov. Det uppgives, att då den ryss, som på storfurstens befallning red honom till mötes, närmade sig det franska sändebudet, låtsade han som om han ville stiga av hästen, och narrad härav hoppade fransmannen strax av sin häst. Men moskoviten steg ej av; tvärtom red han ännu ett stycke framat för att öka sin furstes prestige, precis som om den franske gesanten frivilligt hade erkänt denna. SALVIUS sade också, att det var sant vad OLAUS MAGNUS och även KRANTZ [130] berätta om den spik, som slogs in i huvudet på den italienske gesanten [131].

Det gäller för övrigt icke blott bland ryssarna, utan även vid andra hov, att man av ministrarna väntar att de iakttaga nödig

försiktighet, så att icke något felsteg begås vid dessa sammankomster. SALVIUS sade likaledes, att då de svenska ministrarna sammanträffa med de danska, sker detta mestadels på en bro mellan de båda konungarikena; några plankor upptagas mitt på bron, så att det blir ett öppet mellanrum mellan dem. För många år sedan hände det, att då den danske konungens kansler FRIIS kom till bron, ropade han, för att därigenom betona sin konungs överlägsenhet, först till svenskarna, som voro på andra sidan: 'Min konung hälsar eder kung!' Svenskarna tydde detta emellertid som en heder för sin konung, såsom om dansken hade bragt honom sin hyllning.

Vidare berättade han, att under de underhandlingar, som fördes mellan svenskar och polacker i Preussen, var det plägsed, att i det tält, vari de sammankommo, voro två bord ställda mitt emot varandra, som skildes åt genom ett draperi eller en nedhängande tältduk, att svenskarna satte sig vid det ena bordet, polackerna vid det andra och att draperiet därefter drogs undan, så att de plötsligt sutto ansikte mot ansikte med varandra och i samma ögonblick förde handen till hatten.

Denna plägsed kom åtminstone icke i fråga vid ingåendet av det förbund, i vars avslutande vi deltogo. Och icke utan en viss spets var den sammankomst som ledde till den sexåriga vapenvila mellan polacker och svenskar, vilken ägt bestånd under de närmast föregående åren [132]. Då fredsombuden från var sitt håll med avmätta steg hade gått emot varandra, fixerade och betraktade båda gravitetiskt varandra och iakttogo djup tystnad; slutligen bröt den polske kanslern CHRISTOPHER ZADZICK, som för sin vacklande hälsas skull ej uthärdade att stå så länge på benen, tystnaden och sade i avmätt ton:

— För att vi må vara artigast, önska vi eder, I ädle svenske herrar, god dag.

Ögonblickligen svarade den svenske kanslern AXEL OXENSTIERNA, som ansåg sitt folks stolthet kränkt genom dessa ord:

— För att vi ej må vara otacksamme, önska vi eder, I ädle polske herrar, gott förstånd.

Därefter övergingo de till att tala om sina gemensamma an-

gelägenheter. Detta samtal hava vi hört återgivas från båda hållen, varvid ena parten berömde sig av att hava uppträtt på det ridderligaste, den andra på det värdigaste sätt.

31 mars skrev jag för första gången på tyska till en ädel kvinna i Danmark.

1 april blev det varmare i luften, sedan det hela veckan varit mycket kallt, och det började nu töa. Som det var palmsöndag, höll vår präst gudstjänst på övligt sätt, och vi buro vid mässan grankvistar.

2 april köpte jag DE BUSBECQS brev [133], emedan jag, så vitt jag förmår, vill efterlikna hans stil. VIBE kom och hälsade på.

3 april fördes ambassadören till den byggnad, där riksråden residerade, och höll där under tre kvarts timme ett tal på latin, vari han uppmanade dem att sluta fred med polske konungen eller åtminstone förlänga vapenvilan. Men han fann dem mycket fientligt stämda mot polske konungen, i synnerhet därför att han i den fullmakt han givit sina ombud icke hade tillerkänt KRISTINA titeln Sveriges drottning, utan förbehöll sig själv titeln Sveriges konung. Detta kunde de icke smälta, så mycket mera som SIGISMUND, den regerande konungen WLADISLAWS fader, icke hade förvägrat GUSTAF ADOLF titeln Sveriges konung och SIGISMUND ju varit mera i sin rätt än hans son. De begärde av ambassadören, att han skulle lämna dem sitt tal skriftligen, vilket han lovade, och jag fick därför order att göra en avskrift av det. Säkerligen kunde ingen i hela Frankrike, ej blott bland stormännen, utan även bland dem, som syssla med litteraturen, skriva ett vackrare latin och ett tal mera ägnat att vinna åhörarnas gillande och bifall [134]. Riksråden mottogo honom vid dörren till den sal, vari sammankomsten hölls.

Efter middagen besökte jag och vår präst kyrkoherden vid Tyska kyrkan och beságo därefter museet, som är inrymt i en ganska vacker byggnad och även är tämligen rikhaltigt försett med böcker.

Svenskarna älska så högt sina barn, att de till och med, om de dö som späda, låta avmåla dem i vaggan, smyckade med bindlar och band, blomrankor och kransar.

4 april. Sedan vi åhört den övliga mässan, som dagligen

hålles här denna tid, läste vi klockan fem på eftermiddagen morgonbönerna, som skola läsas under den heliga veckan, och sjöngo lamentationerna, homilierna och epistlarna; under vår pastors ledning och medan VARENNE, som är en framstående musiker, spelade, sjöngo vi andra med. Sålunda firade vi med andakt dessa dagar.

5 april fortsatte vi våra andaktsövningar, och om kvällen fingo vi flera brev från Paris, som berättade om PUYLAURENS' gripande [135]. Jag var särskilt glad över de underrättelser jag fick från min bror angående hans predikningar.

6 april högtidlighöllo vi långfredagen.

7 april höllo vi den heliga sabbatens gudstjänst. Jag avsände brev till båda mina bröder och till min syster.

8 april firade vi med så mycken högtidlighet vi kunde påskdagen och gingo alla till nattvarden, vilket de flesta av våra tjänare hade gjort de föregående dagarna och likaledes några lakejer, som voro i tjänst hos svenska adelsmän och som alla voro fransmän. Men ingen av borgarna vågade, fast det fanns några fransmän här, deltaga i vår gudstjänst, ty det hade utgått ett speciellt påbud från myndigheterna, som förbjöd dem det, oaktat en del personer redan på förhand hade underrättat vår präst om, att de ville deltaga i våra kyrkliga fester. Svenskarna äro nämligen ängsliga för katolikerna av flera orsaker, men i synnerhet för att de skola hylla eller åtminstone hysa en önskan om att hylla polske konungen.

Vi sågo i dag en syn, som upprörde oss alla storligen. När vi efter middagen sjöngo påskhymner i vår kyrksal, hade en gammal polack, som tillhörde drottningens betjäning, men som fått order att hjälpa till hos oss, smugit sig in i förstugan. Då han såg och hörde oss, brast han i gråt och suckan, så att vi hörde hans snyftningar. Då vår hovmästare nu frågade honom, varför han icke återvände till Polen, när han så bevarat sin kärlek till den katolska religionen, svarade han, att han för fyrtio år sedan hamnat i Sverige och hade hustru och barn där; han visste sig ej levande råd, hur han skulle få dem därifrån och sedan försörja dem — därav den enkle mannens bittra tårar. Under hela den

heliga veckan hade han för resten icke velat smaka vin, vilket de flesta polacker göra.

Emellertid hade JEAN BAPTISTE GROUSSY, den ene av ambassadörens sekreterare, häftigt insjuknat, och i vår närvaro meddelade vår präst, klädd i civil dräkt, honom Herrens heliga lekamen. I gesantens kammare höll pastorn ock en from och lärd predikan, vari han inpräntade dagens vikt och betydelse. Men vad lutheranerna togo sig för under dessa dagar, därom veta vi intet, ty vi ville ej besmitta oss med att gå in i deras kyrkor. Jag hörde dock, att de sålunda bereda sig till påskens firande. Från och med fyrtionde dagen före långfredagen (första söndagen i fastan) förekommer ej mera orgelspel i kyrkorna. Fjärde och femte dagen i påskveckan predika de om Jesu lidande. På långfredagen fasta de äntligen. Och då tycka de sig hava visat en stränghet emot sig själva som kartusianerna [136] och därmed hava uppfyllt allan rättfärdighet.

9 april. Efter mässan, som vi på övligt sätt höllo om morgonen, togo vi oss, sedan vi ätit, en promenad i norra bergen.

10 april foro vi till riksmarsken JACOB PONTUSSON DE LA GARDIES lantgård [137] över isen, som emellertid nu på grund av tövädret hade smält på ytan, så att det stod och flöt vatten överallt och våra hästar gingo i isvatten till knäna, vagnshjulen nästan till axlarna. Men våra körsvenner, som till punkt och pricka kände tiden, då sjöarnas och flodernas fogar och så att säga taklag pläga spricka och brista, förde oss säkert och oförskräckt fram över isen. Det var emellertid knappast lönt att utsätta sig för så stor fara för att få se ett hus, som ej är bättre än de stugor enklare köpmän och hantverkare uppföra åt sig i Paris' omnejd, simpla lanthus, dit de pläga fara ut på helgdagarna och där de bruka tillbringa ferierna. Här finns ej någon trädgård, ej en gårdsplan, ingen slät eller rak väg, där man kan gå och spatsera; ej en åker, ej en vingård, ej några frukträd; blott klippor och stenar och branta hällar, som vattnet från den smältande snön störtar utför. Men även här använde de uppfinningsrika människorna den styvmoderliga naturens vilda krafter i sin tjänst och läto vattenfallen driva sina verk.

För övrigt finnas i de svenska stormännens salar och rum inga bonader, ingenting utom bara trästolarna; ingenting elegant eller prydligt finnes här utom blotta stolarna. På de vitmenade väggarna hängde några tavlor, bland vilka var ett porträtt av den polske fältmarskalken STANISLAW KONIECPOLSKI [138], som den svenske generalen berömde sig av att ha utkämpat hårda duster med; han prisade — såsom det ägnar och anstår en storsint och tapper man — i höga toner den polske krigarens mod och berättade, att då han en gång i förbund med ryssarna kämpat mot polackerna, hade han ryckt ur deras händer trettio polska adelsmän, som de haft för avsikt att slakta påföljande natt; så pläga dessa barbarer nämligen göra med sina fångar. Högst olycklig synes mig polackernas lott, som ligga i oupphörliga gränsfejder med ryssar, tatarer och turkar!

Då gesanten icke kunde tala svenska med riksmarskens hustru och lilla dotter, lät han VARENNE en halv timmes tid förnöja dem med att spela och sjunga till lutan. På ett bord utan duk serverades konfekt i fat av fajans och vin, dels rent och dels enligt bruket här tillsatt med socker och andra kryddor. Den slutsats jag drog av detta besök var följande: Här hade vi under ett lågt och enkelt tak skådat en storsint ande, en övermåttan tapper man och en älskvärd människa, en man, som i historien ingalunda förvärvat sig ett mindre rum än de, som bott i palats av marmor och guld.

11 april var här i Sverige även helgdag [139], ty man tillägger här en dag efter våra helgdagar vid påsk, pingst och jul såsom bot- och bönedag till åminnelse av den pest [140], som en gång härjade i detta land.

Då ambassadören på eftermiddagen ville uppfriska sig efter sina allvarliga sysslor, lät han mig läsa för honom SENECAS *Thebais* och *Troades* [141], egentligen för att vi skulle lära känna den omdömesgille LIPSIUS' [142] åsikt om dessa sorgespel.

12 april vandrade vi uppåt bergen i öster. När vi härifrån skådade ut över staden, tänkte vi undrande på, hurusom denna huvudstad i ett vidsträckt rike, så många och så stora provinsers metropol, är bunden vid några kala klippor.

13 april begav änkedrottningen sig ut till riksmarskens gård för att hämta frisk luft. Tio ryttare, däribland själva riksmarsken och riksamiralen, redo före hennes vagn, vilken drogs av sex hästar med svarta schabrak, som hängde ner till marken. Efter följde en annan vagn, även den svart, men de två körsvennerna voro klädda i gult, vilket är den regerande drottningens färg; jag omtalar detta för att man må få en föreställning om den pomp och ståt, som detta hov utvecklar. Jag har också hört av dem, som sågo det, att medan drottningen åt kvällsvard hos riksmarsken, hade hon fyra eller fem herrar till bords, bland dem ERIC LARSSON VON DER LINDE, som GUSTAF ADOLF för några år sedan upphöjde i adligt stånd. Så stor var ock den utomordentligt älskvärda drottningens artighet, att då hon på ut- och hemresan for förbi vår ambassadörs bostad, reste hon sig och hälsade även på tjänarna, som stodo utanför porten. Det enda vi kunde göra till tack var att låta vår trumpetare blåsa en fanfar för den förbifarande drottningen för att därigenom visa henne vår erkänsla.

14 april kom brev från Paris till ambassadören, som genom dem samtidigt fick underrättelse om sin ädle faders sjukdom och hans tillfrisknande. Och liksom om han ville giva ödets alla skickelser deras tillbörliga tribut och visa de känslor, som en bra karl ägna och anstå, grät han, då han läste om sin fromme faders sjukdom, och yttrade glädje, då han läste om hans tillfrisknande, och dagen därpå frambar han sin tacksamhet till alla goda gåvors givare och anammade Herrens lekamen.

15 april såg jag den kvinnliga hovstaten göra en utflykt utanför staden i två mycket eleganta vagnar. Så vitt jag vet, var detta en glädjeyttring med anledning därav, att den unga drottningen, som varit sjuk några dagar, nu tillfrisknat. Det går åtskilliga — för övrigt mycket osäkra — rykten denna tid, såsom att den engelske konungen fallit av hästen på jakten och avlidit fyra timmar därefter, att greven av Mansfelds här blivit slagen av hertig BERNHARD av Weimar, att hertigens av Lothringen här slagits på flykten av marskalk LA FORCE och att han

själv mistat både sin resvagn och sin tross. Hur mycket av detta som var sant, fick tiden utvisa.

16 april togo vi oss en promenad längs hamnen för att se, om vi kunde skymta någon möjlighet att snart utan risk bege oss i väg.

17 april gingo vi några i sällskap till MAZARETS hamn, såsom vi kallade den kaj, där baskern MAZARET hade låtit upplägga bjälkar och långa timmerstockar för att upptaga ett örlogsfartyg, som sjunkit mitt i hamninloppet och ännu låg kvar där. Svenska regeringen hade utfäst en viss summa åt den, som lyckades bärga skeppet [143].

18 april begav jag mig till slottet, där jag i ro och mak kunde betrakta de inträdande riksråden och bilda mig en klar föreställning om detta hovs utseende och uppträdande. Jag iakttog härvid, att skattmästaren här liksom annorstädes är mest känd och uppmärksammad av sina medborgare.

Därifrån gick jag med STEN BÅTH till rännarbanan, där jag åsåg skjutförsök med olika slags eldvapen, bomb- och granatkastning dels för hand och dels med det slags artilleripjäser som kallas *mörsare*. Då dessa eldkulor falla ner på marken, splittras de i många små stycken, och elden sprides runt omkring. De äro fyllda och liksom späckade med små rör bestrukna med tjära, liknande de järnbeslag som sitta framtill på svärdsslidor, samt stoppade med krut och blykulor; vid explosionen sprides elden och kulorna åt alla håll.

Då jag kom tillbaka härifrån, bevistade jag mässan, sedan JEAN GROUSSY, som nu varit sjuk i tjugo dagar, mottagit nattvarden i närvaro av den fromme ambassadören, som hade begivit sig till honom för att visa den gode ynglingen ännu en sista vänlighet och betyga honom sin erkänsla för det sätt, varpå han skött sin syssla.

Och liksom om han därigenom hade fått orlov från sin tjänst, gick han klockan tio på aftonen hädan till ett bättre liv och ett bättre fädernesland än detta liv och detta Sverige, ja, än själva det härliga Paris, som han bedrövad hade lämnat under intrycket av en flickas dystra spådom.

19 april gingo jag och vår präst till prokanslern SALVIUS för att underhandla med honom angående vår kamrats begravning; vi ansågo oss nämligen icke böra jorda honom i en av lutheranernas kyrkor eller kyrkogårdar. Vi hade rådfrågat den unga drottningens guvernör och hans böcker och därefter rådgjort med pastorn i Tyska kyrkan; sedan vi rannsakat deras bibliotek och gått igenom såväl våra egna som våra motståndares skrifter samt lämnat ambassadören redogörelse för allt vad vi funnit, kommo vi till den slutsatsen, att vi icke ägde rättighet att ens i döden hava någon gemenskap med kättare. Änskönt svenska drottningen och riksrådet lämnade oss fritt att välja vilket ställe och vilken kyrka vi ville till GROUSSYS gravplats, bestämde ambassadören sig dock för en plats längst ute i förstaden Södermalm, där det finnes en kulle, som ännu kallas *Kalvarieberget*, och på vilken än i denna dag kvarstår ett stenkors, uppfört år 1096. Invid detta kors grävdes graven. Detta var ett drygt arbete, ty jorden var hård, och det krävdes många tag med spaden och hackan, innan vi kommo så långt, att vi hade tillräckligt stoft och sand att därmed täcka liket. Efter klockan elva på aftonen gick då vårt sorgetåg, omgivet av kungliga drabanter, av vilka somliga buro lansar, andra facklor, och åtföljt av alla de fransmän som voro bosatta här samt dessutom av en del hovmän, till den plats som upplåtits åt vår döde kamrat. Utanför porten till det hus, varifrån den döde utbars, läste vår präst under vårt deltagande psalmen *De profundis*, iklädd sultana och lång kappa samt stola över axlarna [144], och stänkte vigvattnet; begravningen försiggick efter den vanliga katolska ritualen, men utan sång. Krigsmännen och alla andra som samlats kring graven uppträdde mycket stillsamt. Det var mycket lämpligt, att den stora sten som fanns där och varpå Herren Kristus bärande sitt kors var avbildad, låg ovanom graven, och kort därefter lät drottningen på sin bekostnad omgiva gravplatsen med en välvd steninhägnad, varpå en bronstavla anbragtes med följande av mig författade gravskrift:

På denna kulle, där ett monument till åminnelse av Jesu lidande står, av forna tiders svenskar kallad Kalvarieberget, förrättade fromma

kristna, som med sitt blod utbredde och förkovrade sin tro, fordom sin andakt.

Under drottning KRISTINAS, GUSTAF DEN STORES och MARIA ELEONORAS dotter, regering, medan den vittberömde CLAUDE DE MESMES, greve av AVAUX, som utomordentligt sändebud från hans allerkristligaste majestät konung LUDVIG för att slita tvisten mellan svenskarna och polackerna tillbragte en mycket sträng vinter i Stockholm, dog här JEAN BAPTISTE GROUSSY från Paris, hans andre sekreterare, den 18 april 1635, och utvaldes denna plats sorgfälligt åt honom av ambassadören, upplåts välvilligt av drottningen och femmannarådet invid den stora sten, varpå Jesus Kristus bärande sitt kors fordomtima är avbildad och som beskyddande välver sig över den döde. Ovanpå graven har drottningen täckts låta uppföra denna steninhägnad och därigenom betygat sin tillgivenhet för de katolska fransmännen. Vile han i frid!

20 april firade vi i stillhet de dödas fest för den döde, och vår präst höll själamässa enligt den övliga ritualen.

21 april avsände jag brev till Paris.

22 april företogo jag och GERNANDT, vars sällskap skänker mig stort nöje, emedan han är en präktig människa, en fotvandring till den ö, där änkedrottningen tänker uppföra ett palats.

23 april. Vår ambassadör berättade mig i dag om den modiga beslutsamhet en polsk gesant hade visat och som han dagen förut hört av riksmarsken DE LA GARDIE. Gesanten hade nyligen med ett stort följe, såsom seden där är, fyra hundra man, rest från Polen till Moskva, medförande många och dyrbara skänker, som han skulle överbringa ryske tsaren på sin konungs vägnar, nämligen en resvagn klädd med äkta siden, invävt med guld och pärlor, sex svarta och sex vita hästar samt ett tvättfat av guld med vattenhink av guld. Han fick audiens hos storfursten, som satt i sitt majestät på tronen, omgiven av sina stormän och sitt råd. Då tystnad inträtt, nämnde gesanten enligt deras sed sin konungs titlar och de provinser som lyda under hans spira, och denna långa uppräkning företog han med blottat huvud. Därefter satte han hatten på. När han sedan förkunnade, att han kom som sändebud till ryske tsaren och därvid uppräknade dennes titlar, blottade han ånyo huvudet och slutade därpå sitt tal med hatten på. Även den ryske hovfunktionär, som svarade

i tsarens namn, nämnde med blottat huvud alla dennes titlar. Men då han nu började uppräkna den polske konungens titlar, behöll han hatten på huvudet. Denna ohövlighet eller skymf kunde den polske gesanten icke bära, utan han slog med avigsidan av handen hatten av den övermodige och ohyfsade mannen och gav honom en örfil på båda kinderna. Sålunda hämnades han i den mäktige härskarens åsyn och utan att denne inskred raskt den smälek som visats hans konung. Denne mans djärvhet förefaller så mycket otroligare som det just var i samma sal det fruktansvärda brott begicks, då en tsar, när det misshagade honom att en italiensk ambassadör tog hatten av sig, lät spika fast hatten på huvudet på honom.

Jag gick i dag och tog mig ett bad för att se, om det icke kunde göra mig gott. Det var mycket hett i badrummet, och man kunde få upp värmen till vilken grad man ville; svetten flöt från hela kroppen, och om den icke bröt fram kraftigt nog, framkallade man den genom att piska med björkris. Denna tjänst gjorde förunderligt nog flickor de badande, blott iklädda linntyg; de tycktes utan någon blygsel, ja kanske utan att förstå, att det var något att blygas över, behandla de nakna männen, gnida dem med fingerspetsarna, stryka smutsen av deras kropp och huvud, intvåla dem och frottera dem och duscha dem. Här komma män och fruar och unga flickor samman om varandra; kvinnorna hava blott linntyg på, männen täcka endast blygden med ett björkris. Sed och gagn hava här jagat blygseln på flykten; icke ens de kyskaste kvinnor draga sig för att besöka dessa varmbadhus, utan gå dit med man och barn. Många låta där sätta kopphorn över nästan hela kroppen för att bli av med det överflöd på blod, som de förskaffa sig genom för mycket drickande, och bliva därav alldeles blodiga — ett avskyvärt skådespel. De mera förmögna hava eget badrum hemma.

Då min kamrat slog kallt vatten på mig och jag ville vika undan, råkade jag, glatt om foten som jag var, slinta och slog mig illa i vänstra sidan av huvudet. Jag hade ont av detta ett par dagar, men stillade smärtan med omslag av rosenblad doppade i varmt vin.

13—142296. *Hallberg, Från Sveriges storhetstid.*

24 april ägnade jag åt att sköta min hälsa, som just icke är av vikt för mitt fädernesland men så mycket mera för mig själv.

25 april. Mycket nedstämd och lidande efter mitt fall begav jag mig till JOHAN LEUHUSEN [126], som varit en av konung GUSTAFS handsekreterare och som jag med stort nöje hörde berätta om anledningen och orsakerna till att GUSTAF ADOLF kastade sig in i tyska kriget. Det skulle sannerligen vara av största gagn för dem, som ärna skriva vår tids historia, om de talade med denne man, som enligt min åsikt spelat en icke obetydlig roll i händelsernas gång. Han sade nämligen, att på den tiden då de kejserliga kommissarierna i Lübeck underhandlade med de danska om fredsslutet och andra gemensamma angelägenheter, hade GUSTAF ADOLF utsett några svenska stormän till att som sina ombud närvara vid dessa förhandlingar. Innan de kommo till Lübeck, uppdrogo de emellertid åt LEUHUSEN att överbringa ett brev till de kejserliga kommissarierna, vari de begärde att få deltaga i denna sammankomst. Han överräckte den kejserlige sekreteraren detta brev, men denne vägrade att taga emot det, änskönt han upprepade gånger blev anmodad därom. Då LEUHUSEN icke längre kunde låta uppehålla sig på detta sätt, begav han sig till det ställe, där kommissarierna hade sina sammanträden; en page förde honom ända till dörren, och han stod just i begrepp att stiga in i det rum, där rådplägningen hölls för att själv överlämna sitt brev åt dem; men man hindrade honom då från att inträda i rummet, och han hörde en av de närvarande säga något om, att han borde hava sextio slag prygel. Dock visste han icke med bestämdhet, om det var han eller pagen som man tyckte borde hava stryk.

När han nu återvände till konungen, som då vistades i Nyköping, och sanningsenligt berättade för honom, hur han blivit avvisad, sände konungen honom strax tillbaka till Lübeck. Här kunde han icke få företräde hos friherre DIECHTRENSTEIN, som var de kejserliga kommissariernas ordförande, och han passade då på ett tillfälle, när friherren begav sig ut på jakt, och försökte mitt på gatan avlämna sitt brev till honom. Friherren svarade emellertid, att han endast kunde emottaga det i sina kollegers när-

varo; om han ville framlämna det, finge han infinna sig i rådssalen.

Upprepade gånger sökte han nu få företräde hos fredskommissarierna, men förgäves, och han vidtalade då notarius publicus att med två borgare från Lübeck som vittnen skaffa sig tillträde till kommissarierna och fordra, att de antingen skulle mottaga brevet eller giva honom skriftligt intyg om, att de vägrade att emottaga det. Notarius publicus uppsatte denna hans fordran skriftligen, tog två vittnen med sig och skaffade sig tillträde till kommissarierna. Över denna djärvhet blev friherren, mötets ordförande, så förbittrad, att han hotade notarius publicus, som vågade på detta sätt uppträda mot kejsarens representanter, med stryk.

Då jag frågade LEUHUSEN, om han varit rädd att kommissarierna skulle begå någon våldsamhet mot honom, svarade han, att om han velat, skulle han kunnat hetsa hela Lübeck-pöbeln på dem, blott han velat spendera ett par fat öl. Lutheranerna voro mycket fientligt stämda mot de kejserliga ämbetsmännen, som voro katoliker, medan de däremot på denna tid voro mycket gynnsamt stämda mot GUSTAF ADOLF, som samtidigt uppträdde som förkämpe för den rena evangeliska läran och för Tysklands frihet. Naturligtvis förbittrade denna försmädliga behandling GUSTAF ADOLF på det högsta, och bland många andra orsaker till krigståget i Tyskland var säkerligen denna icke den minsta.

Jag vågar dock tro, att LEUHUSENS ungdom — han var blott tjugofem år gammal — och ringa stånd — han var son till en köpman — gjort sitt till, att han blev så föraktfullt behandlad av de högfärdiga kommissarierna. Börd och anor betyda allt för dessa germaner — icke-adliga gälla ingenting i deras ögon. Men de fela högeligen i detta avseende; från folkets rot härstamma de dugliga män, som grundlägga ätter, vilka växa och förkovras. Detta gällde just om LEUHUSEN, som var en strävsam och flitig ung man, väl värd att av en stor konung utses till ett vanskligt och farligt värv. Han visade sannerligen ett berömvärt nit, som på fjorton dagar kunde resa från Lübeck till Nyköping och från Nyköping tillbaka till Lübeck, en sträcka av 150 mil, och därvid

gång på gång seglade över de tre sund, som man måste överfara för att komma över Danmark till Sverige. Också gav han både konungen och de kejserliga kommissarierna skäl att beundra hans utomordentliga raskhet. Då jag frågade honom, vilken belöning han hade fått för sin raskhet, svarade han:

— Endast medvetandet om att ha gjort min plikt, och det är min vanliga tröst [145].

— Det är alldeles som med mig, inföll jag. — Jag får heller aldrig någon lön för de faror och mödor jag utstår för min konung och mitt fädernesland.

26 april gingo mina kamrater och jag till den dödes grav och bådo vid den. Därefter stego vi upp på bergsknallarna i närheten och sutto där var för sig, försjunkna i tankar och drömmar.

27 april firade vi den helige Markus' fest, som vi uppskjutit tills nu.

28 april fick jag brev från mina anförvanter och vänner, vilka mycket gladde mig, medan alla mina kamrater blevo mycket oroade av underrättelsen om nederlaget vid Trier [146].

29 april mottog ambassadören inbjudning till middag hos riksmarsken DE LA GARDIE. Vi råkade där riksdrotsen, amiralen, JOHAN DE LA GARDIE [147], hovmarskalken AXEL BANÉR samt riksråden MATTIAS SOOP och PER SPARRE. Vidare voro inbjudna danske residenten PEDER VIBE, flera svenska överstar och alla medlemmarna av vår ambassad.

Adliga ynglingar buro in brickorna. Vi sutto till bords i tre timmar eller mera och drucko eller förslösade för två hundra daler vin. Maten var ej vidare god och alldeles icke efter vår smak, så som dessa människor krydda den. Men den konfekt som serverades var ej oäven; den var formad som allehanda små djur och blommor, mycket naturliga. Efter bordet dansades till ut på natten, och under tiden dracks det oupphörligt.

30 april tillbragte jag med att läsa tyska dels med VIBE och dels med GERNANDT.

1 maj. Då ryska sändebudet, på grund av sin egen eller sitt folks brist på hyfsning, icke kom sig för att avlägga vår ambassadör ett besök och vi ändock hade god lust att se och

tala med dylika människor, gingo jag och vår präst samt MOLÉE och polacken JAN FUSKI i dag till ryssarnas kvarter. Vi föregåvo, att vi ville besöka deras präst, ty vi tänkte oss, att han möjligen kunde tala latin, grekiska eller italienska. Själva sändebudet funno vi i en smutsig kammare, supande med två skottar; han bjöd mig strax vid mitt inträde brännvin och sedan öl, men genom vår polack, vars språk icke skiljer sig synnerligen från ryskan, förklarade vi, att vi blott önskade tala med deras präst. Det var emellertid just i prästens rum vi befunno oss. I ett hörn sågo vi en mängd helgonbilder; de voro av trä och alla ganska svarta, antingen det nu kom sig av ålder eller skulle så vara. Bland dem märktes i synnerhet bilder av Jesus Kristus, den heliga jungfrun och S:t Nikolaus, som ägnas nästan samma heder och dyrkan som Kristus själv. Under helgonbilderna brunno ljus. Även var här ett kors av trä, men då vår pastor lätt vidrörde det, skrek den ryske prästen till, som om ett stort helgerån blivit begånget, och han sade, att i Ryssland är det strängeligen förbjudet att röra vid detta kors och att, om någon verkligen begår en så dödlig synd som att fingra på det och ertappas därpå, blir han ögonblickligen straffad.

På en respulpet låg en bok, som de sade vara Nya testamentet. Mig föreföll vid första anblicken den ryska skriften mycket vacker och lätt att läsa, mycket lik den grekiska, men da de läste för mig, hörde jag, att bokstävernas uttal är mycket olika grekiskans. För övrigt var jag benägen att tro, att boken var tryckt, så väl var den skriven.

De ryska prästerna äro munkar och klädda som våra benediktiner, men på huvudet eller rättare sagt i nacken ha de något hängande, som liknar en kaka. Skägget låta de växa, medan lekmännen raka av det. Denne präst var alldeles olärd och varken kände eller talade något annat språk än sitt ryska modersmål. För övrigt höll han styft på sin bekännelse.

På en eländig bädd i samma kammare lågo sex eller sju trasiga, nästan nakna pojkar och läste över sin läxa. Vad de skulle i den ryske agentens sällskap att göra, vet jag ej; vi kunde ju icke fråga om allt för den svårighet språket lade i vägen. En-

dast själve agenten kunde tala tyska. För övrigt mottogo ryssarna oss med glättig och munter uppsyn, och vi tryckte varandras händer.

2 maj. Vår ambassadör fördes i dag av den svenske riksamiralen till sjöarsenalen [148], varöver han själv har högsta myndigheten och där allt vad till sjöväsendet hörer är sammanfört. Till och med här bjöd man oss konfekt och vin i överflöd. Vi beságo hela flottan, som här har den tryggaste hamn. Bland annat bestego vi ett ståtligt skepp, som hade en längd av sextio fot och motsvarande bredd; det var så högt, att när man högst uppe från bakstäven såg ner i sjön, svindlade och svartnade det för ögonen. Det hade fyra däck eller bryggor; den förnämsta kajutan var elva fot lång. Kort sagt, detta skepp var vida större än amiralens eller till och med riksdrotsens — han, som är den förnämste bland alla stormännen — hus, och man kunde sålunda med skäl och sanning säga om dessa män, vad CICERO säger om de gamla romarna, att de levde nog så tarvligt i hemmet, men nog så präktigt i det offentliga livet [149].

Ambassadören fördes därefter till en plats, där i fem eller sex rader de kanoner blivit uppställda, som fråntagits Sveriges fiender. Det var i sanning en storslagen syn, väl värd att skåda, och vilken ännu mäktigare verkan måste den icke göra på svenska sinnen! Somliga voro erövrade från ryssarna, andra från polackerna, åter andra från de kejserliga och bajrarna. Som de skrytsamt stå här och tala sitt tydliga språk, kan man dock icke frånkänna dem en viss trohet mot sina herrar, ty de bära ännu konungars och kejsares vapen, bild och namn inristade i den hårda kopparn. Särskilt lade vi märke till några kanoner, som tagits från polackerna och som man skulle tro vore sönderslagna och sammanbundna med tåg. Men tågen äro av koppar och blott ditsatta för utseendets skull. Dessa äro de bästa av alla kanoner. Ambassadören gick sedan över kungliga slottets gård för att närmare betrakta ytterligare tio grova kanoner, som GUSTAF ADOLF tagit från ryssarna; de äro av den finaste koppar och av utsökt arbete, och bilderna och inskrifterna med ryska bokstäver äro ypperligt ciselerade. De två största äro tolv fot långa och tjocka i förhållande

därtill. De äro anbragta på lavetter och så uppställda, att det är ett mellanrum mellan dem, varigenom rätterna bäras upp från det kungliga köket, liksom om den tappraste av konungar velat ha sin mat kryddad och parfymerad med lukten och krutröken från erövrade kanoner. Eller också för att med dessa väldiga symboler åskådliggöra den maktställning han vunnit. Härmed överensstämmer för övrigt väl den klang av pukor och trumpeter, varmed i hela norden de kungliga rätterna serveras. Medan ambassadören skärskådade allt detta, bekikades han nyfiket av hovdamerna i slottsfönstren. Han besåg även slottskapellet; det är tämligen långt, och taket uppbäres av marmorpelare, som hitförts från Finland.

3 maj besökte ambassadören änkedrottningen, vars närvaro han en tid måst undvara, och spelade kort med henne, pfalzgrevinnan och D'AVAUGOUR, medan vi andra stodo och sågo på. Säkerligen får jag aldrig mera skåda en sådan älskvärdhet, parad med så mycket majestät och så mycken kvinnlig fägring som hos den svenska änkedrottningen. Om någon kan försynda sig genom för mycken älskvärdhet, så felar hon därutinnan, ty hon reser sig upp för alla och hälsar på alla med ett leende, en åtbörd eller en nick. Hon omtalade i dag för ambassadören sin plan att bygga ett lustslott på en ö mitt emot staden, och hon lät taga fram sina ritningar, på vilka hon utkastat planritningar av slottet, trädgårdarna och hela området [150]. Det var mycket roligt att höra denna förtjusande kvinna med sakkunskap tala om alla byggnadskonstens grenar; om doriska, joniska och korintiska kolonner; om byggnadsmaterial och murbruk, var man kunde beställa det och varifrån man kunde införa det; var man kunde få duktiga arbetsledare och var arbetare; vad det kostade, och vilken tid man borde bygga; allt vad en förståndig familjefader med omtänksamhet överväger, framlade och utvecklade den kloka drottningen ledigt. Hon hade så mycket mera skäl att sätta ambassadören in i allt detta som hon inbjudit honom till att påföljande dag taga hennes ö i skärskådande.

4 maj. I sex vagnar, förspända med tre par hästar var, avreste vi till drottningens ö. Ambassadören fick plats i hennes

vagn tillsammans med den unga förtjusande pfalzgrevinnan; även amiralen, en gammal men ingalunda trumpen eller obehaglig man, följde med. Drottningen stödde sig på gesantens arm, då hon steg uppför den branta höjden, och vi andra förde var sin av hovfröknarna och -fruarna, medan svenska adelsmän till häst och fots beledsagade oss på båda sidorna. Det hela erinrade mig om den scen i *Eneiden*, där DIDO framlägger sina planer och visar sina verk för ÆNEAS [151]. Sedan gjorde vi en promenad i vagn runt hela ön mellan höga, raka, även vintertiden gröna träd. Denna promenad gav mig samma intryck som en lustfärd i vagn i Boulogne- eller Vincennes-skogen vid Paris.

Efter denna rundresa kring ön kommo vi till ett ställe, där drottningen hade låtit uppresa ett tält, som var indelat i flera rum. Hon gick med hovdamerna in i det ena, och ambassadören hade fått ett för sin särskilda del. Där voro prydliga bord dukade med efter landets sed mycket vacker konfekt. Vin bjöds i överflöd, och man drack flitigt konungarnas och drottningarnas skål.

Ambassadören förde drottningen tillbaka till slottet, fick följa med in i hennes kammare och satt där och språkade med henne, medan vi andra stodo. Den unga pfalzgrevinnan, GUSTAF ADOLFS systerdotter, satt dock, och ambassadören lät henne till behag VARENNE sjunga, men gesanten och drottningen samtalade med GERNANDT som tolk utan att lyssna till musiken. Man påstod, att hon sedan GUSTAF ADOLFS död fått avsmak för alla nöjen, även de oskyldigaste. GERNANDT och ambassadören sade mig, att hon ofta, när talet föll på GUSTAF ADOLF, fick tårar i ögonen och sade: *Mein Glück ist gestorben!* Det kan hon med så mycket mera skäl säga, som hon icke blott har att klaga över förlusten av sin högt älskade make, utan även över den stränga och rigorösa bevakning hon är föremål för. Detta fingo vi själva bevittna, ty då någon i dag erinrade henne om vad klockan var, reste ambassadören sig genast, och hon sade:

— Man måste ha flyttat fram visarna.

Undra på, att den högt begåvade furstinnan känner behov av och tycker om ett förtroligt och trevligt samspråk!

5 maj. På inbjudan av ERIC LARSSON VON DER LINDE [27]

begav ambassadören sig i dag med hela sitt sällskap till dennes lantgård [121], och emedan vikarna och sunden nu på grund av den milda väderleken voro segelbara, gjorde vi en munter resa i båt. Vi funno här ett förtjusande hem, överallt smyckat med målat gyllenläder. Borden voro ej dukade med dyrbara rätter, men maten var välsmakande och god. Fat och tallrikar voro av silver, bålar och bägare likaledes av silver och förgyllda. Vi drucko franske konungens och svenska drottningarnas skål. Hela festens och konversationens smycken voro de båda systrarna VENDELA och ELISABETH, eleganta och förtjusande, klädda efter franskt mod och talande franska så väl, att jag tyckte mig förflyttad till S:t Klodoalds [152] nejder, i synnerhet som jag här fick skåda en den mest välvårdade trädgård, full av örter och träd från vårt hemland; ej ens springbrunnar fattades, vilkas vattenstrålar överstänkte dem som oförsiktigt nalkades. Även funnos här bad och alla möjliga andra bekvämligheter och behagligheter. Det slog oss, att våren i början av denna månad kommit senare än hos oss.

6 maj var en söndag, och efter middagen begav jag mig, eftersom jag icke hade annat att göra, till Tyska kyrkan, där organisten efter den offentliga gudstjänsten spelade för mig med anlitande av alla sitt instruments resurser. På två kolonner å ömse sidor om högaltaret står Petrus med nycklarna, Paulus med svärdet. På båda sidor om dem äro porträtt av LUTHER och MELANCHTHON, det förra med den latinska inskriften: *Den sanna religionens lågande förkämpe och lärde förkunnare Herr Mårten Luther*, det senare med en inskrift på grekiska och latin: *Polyhistorn och Den heliga skrifts oförvillade uttolkare Philipp Melanchthon.*

7 maj tog ambassadören, som nu fann årstiden lämplig för avresa, med ett väl format tal på latin avsked av den unga drottningen i närvaro av rikets stormän; hon började nu förstå latin. Prokanslern SALVIUS svarade honom på latin, och ambassadören beledsagades tillbaka till sitt kvarter av två riksråd.

Jag gick i dag med mina kamrater ner till hamnen, där en del holländska varor voro utställda, ty för några dagar sedan

14—142296. *Hallberg, Från Sveriges storhetstid.*

hade en stor sändning sådana anlänt: vin, socker, ost, nötter m. m., som holländarna införa hit, fajanskärl, dockor, gipsfigurer, skramlor och andra leksaker, finare vävnader, granatäpplen och allt annat, som Sverige behöver och som indierna och indiernas utplundrare holländarna hava överflöd på.

I dag dog THURE LILLJESPARRE [64], en god och verksam man, som varit vår ambassadörs hovmästare eller som man här säger *prestav*. Han satt närmast mig vid bordet under hela den tid vi voro i Stockholm. På min vänstra sida hade jag honom och på min högra vanligen den stackars GROUSSY, som vi för tjugo dagar sedan burit till graven. Detta väckte allvarlig eftertanke hos mig, och jag sade med David: *Om ock tusen falla vid din sida, ja, tio tusen vid din högra sida, skall det dock icke drabba dig* [153]. Måtte Gud i sin nåd förläna oss överlevande syndernas förlåtelse.

8 maj gick ambassadören till änkedrottningen för att begära tillåtelse av henne att resa. Som tolk tjänade pfalzgreven, som mottog och återgav de älskvärda ord båda parterna växlade. Ambassadören talade franska. Sedan han kysst den nådiga drottningens hand, fingo vi andra i tur och ordning göra detsamma. Därefter begav gesanten sig till rådssalen, där riksrådet var församlat, och höll där tal till dem på latin, fastän de alla, utom riksdrotsen, både förstodo och talade franska. Under talet stodo alla upp, vi på något avstånd. Därefter åto riksmarsken DE LA GARDIE och amiralen middag med ambassadören.

Efter middagen avlade ambassadören besök hos pfalzgreven, som mottog honom på kungliga slottets nedersta trappsteg, oaktat han bor högst uppe, och förde honom sedan tillbaka till vagnen. Vi hälsade alla på honom. Ambassadören gjorde därefter ännu en rond genom VON DER LINDES hus, det mest lysande i hela staden, där vi sågo många utmärkta tavlor och skulpturer, som jag förskaffat mig katalog över av intresse för bildhuggarnas och målarnas signaturer. Alltsammans är krigsbyte från Würzburg, München och andra av GUSTAF ADOLF erövrade städer, ty forna tiders svenskar nedlade inga kostnader på att förvärva sådana saker.

Då vi kommit tillbaka hem, anlände PER SPARRE och JOHAN

SALVIUS samt hovsekreteraren på uppdrag av drottningen för att som gåva till ambassadören överlämna en gyllene halskedja med drottningens porträtt omgivet av diamanter. Vi andra fingo var sitt armband med en guldpenning uti. Änkedrottningen, som är utan allt inflytande på statens styrelse och som därför kunde hava sparat sig denna kostnad, ville dock med vanlig älskvärdhet och takt giva ambassadören ett bevis på sin välvilja särskilt mot honom och sände honom därför GUSTAF ADOLFS porträtt inneslutet i en liten dosa prydd med diamanter och med de två verser på tyska, som jag ovan återgivit[154]. Överbringarna av dessa skänker gav ambassadören å sin sida rika gåvor.

9 maj gick ambassadören på visit hos de svenska stormännen i den ordning som deras värdighet föranledde.

10 maj besökte jag i sällskap med STEN BÅTH och GUSTAF HORN, fältmarskalkens kusin och namne, den svenska skattkammaren, där riksklenoderna förvaras och som jag särdeles gärna ville se. I själva verket — och det skola svenskarna själva icke förneka, såvida deras forna fattigdom icke förtryter dem — voro dessa skatter före GUSTAF ADOLFS tid både små och blygsamma. Jag varken ljuger eller förtiger något.

Det märkvärdigaste som fanns där var ett svart och krokigt horn, som de kalla *Trollhornet*[155] och som fordomtima en svensk riddare i envigeskamp frånryckt eller frånrövat själva djävulen, som antagit gestalten av ett troll eller en bock. Man förtäljer nämligen, att den fromme och ädle riddaren, då han på den heliga julkvällen var på väg till kyrkan genom skogen, råkade in i en uggledans, men att alla uggleskepnaderna försvunno vid anblicken av honom utom en, som var själva djävulen; han gav sig i strid med honom, och efter en hård kamp lyckades han fråntaga honom hornet. Sedermera lät han inrista sitt vapen i hornet, som därefter av folket kallades *Trollhornet.* Ända till våra dagar bär därefter hans ätt, som är utbredd både i Sverige och Danmark, namnet TROLLE. Detta horn bevaras hittills sorgfälligt bland rikets klenoder. Jag betraktade det noga; det är förarbetat till ett dryckeshorn i form av en båt och vilar på fyra silverfötter. Jag skulle gärna druckit ur det, om det icke varit dammigt och smut-

sigt invändigt; det stod just bland varjehanda dryckeskärl, förgyllda och försilvrade snäckor och andra skålar. Här funnos även sex ofantliga, förgyllda silverbägare, fyra eller fem fot höga och så stora, att man kunde doppa barn däri med hela kroppen. Man kallar dem här med ett tyskt ord *välkommor*, emedan man dricker sina ankommande gäster till i dessa pokaler; dem kan man under ömsesidiga skålar tömma sina tio eller tolv gånger, såsom jag redan omnämnt på tal om det danska bröllopet.

Vidare fanns här ett väldigt silverbäcken, fem spann brett, av nyare tillverkning, säkert icke äldre än GUSTAF ADOLFS tid, ett ypperligt svärd av damascenerstål, varmed Sveriges konungar sedan urminnes tider plägat dubba riddare, ett koger översållat med smaragder, en gåva till GUSTAF ADOLF av tatarernas storkhan.

Även funnos här två fint ciselerade och graverade glober av silver, en jord- och en himmelsglob, som Nürnberg hade skänkt GUSTAF ADOLF, då staden friköpte sig från svenskarnas stormning. Båda globerna voro delade mitt itu längs ekvatorn, och då man lyfte av den övre delen, vilken tjänade som lock, kunde man använda den undre delen som dryckeskärl. Härav framgår, att tyskarna tagit saken ännu bokstavligare än själva ANAKREON [156] i sitt filosoferande över vinets nöjen; medan han låter himmeln och jorden dricka varandra, hava de gjort himmeln och jorden till veritabla dryckeskärl. Jag ser för övrigt i våra krönikor, att då kejsar KARL IV reste från Frankrike, fick han av franske konungen KARL V en dylik himmelsglob av gediget guld i vänskapsgåva.

Allt övrigt vad jag stycke efter stycke beság, var dyrbara byten från Würzburg och München, nyligen bortförda av GUSTAF ADOLF, i synnerhet dyrbara tavlor av framstaende målare, därav några med bibliska motiv, av ALBRECHT DÜRER[157] och LUCAS CRANACH [158], far och son, andra med världsliga, av SCHOPFER REFINGER, BURGKMAIR [159] och FESELEN [160], som alla äro utmärkta artister. Nästan alla dessa målningar buro det bajerska vapnet, och alla voro de infattade i ramar med äkta förgyllning och hade icke tagit någon skada av den långa transporten. Jag

kan icke uppräkna dem alla; jag vill blott nämna en bild av den heliga jungfrun, för några år sedan målad av polske konungen SIGISMUND III och sänd till hertig VILHELM av Bajern, ett väl genomfört, fulländat verk.

Ej utan bitterhet kunde vi katoliker här se krucifix av gediget guld, invigda kalkar och biskopsstavar samt andra kyrkliga föremål, rövade från tyska kyrkor, av vilka flera voro rikt smyckade med de dyrbaraste juveler och ädelstenar. Bland dem må särskilt nämnas ett minst två fot långt krucifix, utomordentligt dyrbart och fint arbetat. I detsamma var infogat ett ej obetydligt stycke av Kristi kors, och jag kunde icke låta bli att luta mig framåt och kyssa det. Svenskarna skrattade åt mig, dessa samma svenskar som för ett ögonblick sedan med den största vördnad — om det nu var för ålderdomlighetens skull eller för djävulens — hade visat mig sitt trollhorn, och jag tror, att om jag hade bett den, som hade det i sin makt, att skänka mig denna del av Jesu kors, så skulle jag med lätthet fått denna åstundan uppfylld. Men en viss naturlig, kanske enfaldig blyghet har alltid kommit mig att anse det opassande att bedja och truga.

Jag såg en stor skål av agat med lock av samma slag, en fot i diameter, omgiven av guldringar utsirade med juveler; troligen har den av katolikerna varit använd till förvaring av den heliga hostian. Vidare såg jag ett helt horn av en enhörning, av mer än en manslängds storlek och askgrått till färgen. Även-ledes såg jag en samling guld- och silvermynt från romerska kejsartiden, från CÆSAR ända till HADRIANUS; de lågo i en låda med fack, och varje kejsares fack innehöll 108 mynt. Där funnos också en mängd andra mynt från senare tid, med stora kostnader och mycken flit, möda och ihärdighet samlade från alla håll.

O ödets växlingar! I åtta hundra år hava de bajerska hertigarna och de andra tyska furstarna och städerna sammanbragt skatter, kejsarna, framför allt KARL DEN STORE, hava förlänat kyrkorna rika håvor, och själva hava de trogna förvaltarna av deras ägodelar strävat att med den största sparsamhet öka det ärvda och förvärvda, och så måste de på en enda dag avstå alla dessa skatter och rikedomar åt svenskarna:

. . . för vem väl gjorde vi sådden[161]!

Sedan jag med största nyfikenhet beskådat allt detta, återvände jag hem, och vi gingo nu med ambassadören till vår nyligen jordade kamrats grav att innerligt bedja för honom och säga honom ett farväl för alltid, ty ingen av oss kunde tänka sig någonsin komma åter till dessa nejder, oaktat vi rönt den allra största älskvärdhet av deras invånare.

VI.

På väg till Polen.

11 maj, som efter gamla stilen är första maj, avreste vi äntligen från Stockholm. Vice amiralen[116] följde oss ända till den slup, som låg klar invid slottet, för att hovet skulle kunna åskåda vår avfärd. Jag behöver naturligtvis icke säga, att det var stark folkträngsel, att vännerna togo farväl av oss med hjärtliga handtryckningar och omfamningar och att hovdamerna trängdes i fönstren för att önska oss lycklig resa. Efter en fyra mils härlig sjöresa kommo vi till en ort som kallas Dalarö och stego där om bord på vårt skepp. Då farvattnen härifrån äro mycket trånga och uppfyllda av klippor och skär, beslöto vi, fastän vi ännu hade omkring fem timmar kvar av dagen, att icke lägga ut.

12 maj. Mycket tidigt på morgonen avseglade vi, foro förbi Älvsnabben, som är den förnämsta hamnen här men icke har någon trafik, och kommo vid middagstiden ut på öppna havet.

13 maj anlände vi till ön Gottland, som tillhör konungen av Danmark.

14 maj betraktade vi i lugn och ro, ty havet var stilla, denna ö, som är tjugo mil lång, och sågo på avstånd staden Visby. Vi voro omkring en mil från ön och hade den på vår vänstra sida. På högra sidan skymtade vi Öland, som tillhör Sverige och ligger omkring sju mil från Gottland. Ett par timmar före

middag blåste det upp från sydväst — vi styrde rakt från norr i söder —, och för bidevind seglade vi raskt vidare, icke utan att det började röra sig i magen på oss; jag undgick dock sjösjukan genom att låta bli att äta. Den följande natten var väl utan fara men ej utan ängslan; jag låg i kaptenens koj nere i skeppet och hörde vågorna slå mot sidorna högt ovan bädden, men kaptenen, som var en duktig man och en erfaren sjöman, bjöd mig vara vid gott mod, även om skeppet krängde aldrig så mycket.

15 maj gingo vi fortfarande med god fart och rullade duktigt. Men som de flesta av oss voro fria från illamående och sjösjuka, roade de sig med allehanda lekar och hopp. Den starkaste mannen av alla var GUSTAF OXENSTIERNA [162], son till svenska riksdrotsen, som följde med ambassadören jämte NILS GYLLENSTIERNA [163] och JACOB VON DER LINDE [27].

16 maj. I daggryningen skönjde vi Danzig och kastade omkring klockan nio ankar på redden, två mil från staden. Vår kapten fördes i en slup till staden, i hög sjö och för frisk bris men förlig vind; emedan han icke kunde komma tillbaka till oss, måste vi mycket emot vår vilja ligga hela denna dag och rulla här. Och som om det icke var nog med det omak Neptunus gjorde oss med vågor och väder, försökte också Vulcanus att skrämma oss. Genom slarv av kökspojkarna uppstod eld i skorstenen. Den blev visserligen genast släckt, men faran var icke ringa, då vi hade ett ganska stort krutförråd om bord, såsom fallet brukar vara å dylika armerade skepp. Också skyndade den hurtige GUSTAF OXENSTIERNA och jag strax ner i stäven för att kalla sjöfolk från de andra skeppen till hjälp; det skulle i alla fall blivit för sent, då fartygen lågo långt borta och sjön gick hög.

17 maj. Då sjön lagt sig något och vinden ej mera var stick i stäv, kommo vi in till Danzig eller Gdansk [164] i två slupar, som franske konsuln HENRI CANAZILHES förde ut till oss. En sjömil passerade vi mellan de svenska örlogsfartyg som blockera denna hamn för att uppbringa den tull som utkräves här och som uppgår till 1 400 000 riksdaler årligen [165]. Medan vi foro

förbi dessa fartyg, saluterade de med täta kanonskott. Vi kommo nu till Weichsel, som icke är segelbar för större skepp, men då vi passerade förbi ett litet fartyg från staden Saint-Malo i Frankrike, saluterade det oss med två små kanoner, de enda det hade. Då vi kommit ett stycke in i Weichsel, kom fristaten Danzigs sekreterare PETER KEMNITZ i en däckad slup ambassadören till mötes. Han tilltalade oss på latin, och sedan var det som om vi kommit till det gamla Latium i stället för till Preussen, ty här kunde alla samtal försiggå på latin. Vi foro förbi fästet Weichselmünde, d. v. s. Weichsels mynning, i hela dess utsträckning; dess vallar och murar voro besatta med soldater, som hälsade oss med klangen av pukor, med gevärssalvor och med dånande skott från grova kanoner.

Äntligen hade vi nått det efterlängtade Preussens jord och stego nu upp i åtta vagnar, som väntade oss vid flodstranden nära stadsporten; några polska eller kroatiska riddare redo före. Det var sannerligen en lycklig dag, då vi stego i land; det var Kristi himmelsfärdsdag. På tio månader hade vi icke sett en katolsk kyrka; klockan var nu tio f. m., och ambassadören lät köra oss direkt till dominikanernas kyrka. Jag kan icke uttrycka den översvallande glädje vi kände, då vi i samma stund som vi inträdde sågo processionen med hostian begynna, hörde orgeln tona och sågo den stora folkmassan, alla bärande vaxljus, trängas kring ambassadören och önska honom lycklig resa och framkomst. Hur skönt var det icke att se tyskar och polacker om varandra, så vitt skilda till utseende och dräkt, enas i samma gudsdyrkan!

Sedan begåvo vi oss till det hus, som upplåtits åt ambassadören och där genast två medlemmar av rådet i Danzig infunno sig för att på latin önska gesanten välkommen; han svarade dem på det mest älskvärda och förbindliga sätt. Därefter bjöd fristaten mat och vin i överflöd. Men hädanefter underhöll ambassadören oss på egen bekostnad, förträffligt naturligtvis och enligt fransk sedvänja, i motsats till vad förut varit fallet, då vi vistades i Danmark och Sverige, där vi levde på dessa folks bekostnad men också enligt deras sed, det vill säga måste dricka alltför mycket

men fingo dåligt lagad eller åtminstone efter vår smak illa kryddad mat; de använda nämligen en massa peppar, kanel, saffran, muskotblomma och andra starka kryddor samt tillsätta för mycket mjöl, socker och andra sötsaker.

Men den älskvärdhet som vi överallt i så rikt mått rönte ersatte oss allt annat.

Noter.

[1] *Kristianopel:* på ett i Östersjön utskjutande näs av Blekinges östra kust, anlades år 1600, befästades 1606, intogs och avbrändes av svenskarna 1611, men återuppfördes av Kristian IV samt fick 1622 stadsrättigheter. 1658 kom staden jämte det övriga Blekinge till Sverige, 1677 raserades fästningsverken och staden miste sina privilegier. Det är numera en obetydlig ort med blott ett hundratal inbyggare.

[2] *Älvsnabben:* hamn i Mysingsfjärden, mellan Utö och Muskö i Stockholms skärgård. Tillgänglig för de största skepp, var den före Karlskronas anläggning 1680 Sveriges förnämsta örlogshamn. Här inskeppade sig i juni 1630 Gustaf Adolf med sina trupper för härnadståget i Tyskland.

[3] *Stiftets biskop:* Magister Nicolaus Eschilli (Nils Eskilsson), f. 1588, d. 1650, studerade i Greifswald, Rostock, Helmstädt och Leipzig samt tog 1614 magistergraden i Wittenberg. 1627 blev han superintendent i Kalmar.

[4] *Jungfrun:* Lektor Johan Erikson, *Jungfrun*, Svenska turistföreningens årsskrift 1905, sid. 154—171. 1914 års senare lagtima riksdag beslöt en skrivelse till k. maj:t om förvärvande av den ryktbara ön för statens räkning i och för dess bevarande som naturminnesmärke.

[5] *Den heliga Genoveva: Sainte Geneviève*, Paris' skyddspatronessa, f. omkr. år 420, d. 512, väckte i sin ungdom uppseende genom sitt asketiska levnadssätt och sin fromhet, manade Paris' befolkning till motstånd mot hunnerna under Attila och blev därefter föremål för allmän dyrkan. År 460 lät hon uppföra en kyrka över den helige Dionysius' grav, sedermera klostret S:t Denis.

I kyrkan S:t Etienne-du-Mont, som Ogier kallar *Parisiensium asylum*, uppförd 1517—37 i gotisk stil, är den heliga Genovevas gravkor.

[6] *Den helige Franciscus av Paula*, f. 1416 i Paola i Kalabrien, d. 1507, kanoniserad 1519, stiftade 1436 minimernas orden (*minimi fratres*), en gren av franciskan-orden. Dess medlemmar förpliktade sig till en ständig fasta lik de andra katolikernas fyrtiodagarsfasta.

[7] Psalt. 65: 8.

[8] Gottland återtogs av Sverige genom freden vid Brömsebro 1645.

[9] Friskjutsen upphävdes genom 1642 års riksdags beslut om inrättande av gästgiveriskjuts mot betalning och påläggande av s. k. skjutsfärdspenningar för

de jordägare, som ville undslippa hästdagsverken (*angariæ*). Tillämpningen av detta riksdagsbeslut började år 1649.

[10] OGIERS uppgift tycks vara riktig och den ursprungliga svenska fårrasen haft mörk (brun eller svart) ull. Då professor G. A. SELLERGREN, enligt vad han benäget meddelat mig, för c:a 15 år sedan insamlade ullprov från de trakter av vårt land, där den inhemska fårrasen, det s. k. *landfåret* eller *bondrasen*, ännu, mer eller mindre ren, förekommer, överraskades han av, att dessa prov till övervägande del visade svart eller svartbrun ull. Se G. A. SELLERGREN, *Bidrag till kännedomen om den svenska fårullens tekniska beskaffenhet*, Lantbruksakademiens handlingar och tidskrift, 1899, sid. 344 o. ff., i synnerhet beskrivningen av ullprov från landfår å sid. 372 o. ff.

[11] VERGILIUS' *Georgica*, I, 47 o. f.:

Illa seges demum votis respondet avari
agricolae, bis quae solem, bis frigora sensit.

[12] *Ålem* (OGIER: *Ohlem*), socken i Stranda härad av Kalmar län. Här grundade riksrådet JOHAN SKYTTE, som franska ambassaden möter på resan (sid. 27), år 1637 en skola, den s. k. skytteanska pedagogien, vari socknens barn fingo fri undervisning och som 1887 ombildades till en vanlig folkskola. — Den av OGIER omtalade egendomen är Strömsrum, som av GUSTAF II ADOLF ärvdes efter hertig CARL FILIP och av honom såldes, jämte en mängd underlydande gårdar, till JOHAN SKYTTE. Egendomen äges nu av frih. CHR. RAPPE och är taxerad till nära 1 mill. kr.

[13] *Danska resan* under *12 sept. 1634:* I dag kom från Helsingör [till Köpenhamn] en adlig yngling vid namn SKYTTE, sänd av den svenske gesanten för att hälsa på vår ambassadör och underrätta om hans ankomst. Han talade latin, och det så utmärkt, att vår ambassadör, som själv är god latinare, icke kunde avhålla sig från att berömma honom därför. Jag minns att han, då fredsunderhandlingarna pågingo i Polen halftannat år därefter, fällde mycket skarpsinniga anmärkningar. Han dog kort därefter som militärguvernör i Pommern och visade sig genom sin ärofulla död vara en ej mindre tapper krigare än ett skarpt huvud, vilket jag här särskilt vill omtala, på det att en så duktig yngling ej må sakna sitt förtjänta eftermäle.

JOHAN SKYTTE D. Y., f. 1612, tycks hava varit den duktigaste av den berömde statsmannen, riksrådet JOHAN SKYTTES barn (se not [29]). Grundligt akademiskt bildad som han var och författare till flera vetenskapliga avhandlingar, utnämndes han till rector illustris vid Dorpts universitet. På en resa till England blev han av engelske konungen utnämnd till kammarherre och slagen till riddare 1632. Som överste i svensk krigstjänst stupade han 1636 vid Greifswald. Han var vid sin död guvernör över Hinterpommern (Stargard). Om hans skrifter se A. A. STIERNMAN, *Bibliotheca suiogothica*, 1731, pag. 541 sq.

[14] *Högsby* (OGIER: *Hogsby*): socken i Handbörds härad av Kalmar län.

[15] *Åby* (OGIER: *Aby*): socken i Norra Möre härad av Kalmar län.

[16] *Xerxes' kärlek till platanerna:* hänsyftar på en av HERODOTOS, VII, 31, berättad anekdot. Se SIGURD HALLBERG: *Naturskydd i forntiden*. Sveriges Natur, Svenska naturskyddsföreningens årsskrift, 1913, sid. 61.

[17] *Gistad* (OGIER: *Guiza*): socken i Skärkinds härad av Östergötlands län.

[18] *Brokind* (Ogier: *Broquin*): frälse säteri i Vårdnäs socken, Östergötlands län, naturskönt beläget på holmar vid Stångåns utlopp ur sjön Järnlunden, omkr. 25 km söder om Linköping, sedan 1732 fideikommiss inom släkten Falkenberg.

[19] Motala ström upprinner som bekant ur Vättern, men Ogiers uttryckssätt tyder på, att han menar den invid Norrköping belägna Glan, som strömmen flyter igenom.

[20] Det är av de de Geerska verken Ogier här ger en så livfull skildring. De togo sin början 1618, då Louis de Geer d. ä. genom sin medhjälpare de Besche arrenderade Finspongs gård och län av svenska kronan och Norrköping fick sitt storartade uppsving som utskeppningsort för de nya fabrikaten. Också slog de Geer sig ner här, då han år 1627 första gången besökte Sverige och sedan så ofta han för längre eller kortare tid uppehöll sig i vårt land. — de Geer övertog alla gevärsfaktorier och tillverkade enligt Ogier handeldvapen i Norrköping. — Den av Ogier nämnda papperstillverkningen torde hava varit den första uppränningen till Sveriges största pappersbruk, Holmens bruk i Norrköping. — de Geer förmådde regeringen att nyttja kanoner av järn i stället för de hittills brukliga dyrbara kopparkanonerna. De götos först vid Finspongs styckebruk. Om tillverkningen och exporten av tackjärnskanoner se den synnerligen läsvärda uppsatsen *Mästerstycken av svenskt järn och stål* av disponenten Carl Sahlin, Laxå, i Sydsvenska Dagbladet Snällpostens Riksnummer 1914 — ett stycke lyrik i prosa över den svenska järnindustrien.

[21] Ogier: *sclopeti fistulæque ferreæ.* Den latinska benämningen på »karbin» har en intressant historia. I det klassiska latinet förekommer ett *stloppus* eller *stlopus*, som användes av Persius Flaccus, *sat.* V, 13, i bildlig bemärkelse, och som tydligen är en onomatopoetisk bildning (»ce mot est formé par imitation du bruit que fait entendre l'air comprimé dans la bouche, lorsqu'on le laisse échapper»). Enligt en ljudlag, som gäller både för latinet och ännu mera för vulgärlatinet (Sommer, *Handbuch der lateinischen Laut- und Formenlehre*, sid. 235, och Nyrop, *Grammaire historique de la langue française*, I, § 383, Rem.), övergick detta *stloppus* eller *stlopus* till *scloppus* eller *sclopus*, som möjligen är den rätta läsarten hos Persius. »Smällen» från munnen överfördes sedermera till smällen av handskjutvapen, och troligen har *sclopus* redan betecknat själva vapnet, då verbet *sclupare* »skjuta» bildades, vilket förekommer i *Lex Salica* från 5:e årh. (XVII, 2: *Si quis alterum de sagitta toxegata percutere uoluerit et præter sclupaverit*). *Sclopetus* förekommer jämsides med *sclopus*, första gången år 1334 i *Chronicon Estense* (Muratori, *Rerum Italicarum scriptores præcipui*, bd 15, sid. 396), här dock näppeligen som beteckning för ett krutvapen. Betydelsen »karbin» har *sclopetus* med säkerhet från mitten av 1400-talet (ital. *schiopetto*, sp. *escopeta;* härifrån och icke från ital., som Nyrop uppger, härstammar troligen det fr. *escopette*). — Med »järnrör», *fistulæ ferreæ*, avser Ogier sannolikt bösspipor.

[22] *Östra Husby* (Ogier: *Ostrohutzby*): socken i Östkinds härad, Östergötlands län.

De av Ogier angivna stationerna på den franska ambassadens resa voro, såsom man bl. a. kan se av Erik Dahlberghs *Dagbok 1625—1699*, de allmänt anlitade rastställena på denna väg.

[23] Den kyrka, som gjorde ett så poetiskt intryck på Ogier, var Kvarsebo gamla kyrka, Kristine kapell, som grundlades och bekostades av Carl IX:s änke-

drottning år 1615. Kvarsebo nuv. kyrka grundlades 1807. Se *Minnen från det gamla Kristine kapell eller Kvarsebo*, utgivna av Norrköpings Tidningars A.-B., 1901. — Kvarsebo ligger i Östergötlands län, Östkinds härad, och hette förr Kristina.

[24] *Tuna* (OGIER: *Thuna*): socken i Jönåkers härad, Södermanlands län.

[25] Möjligen menar förf. här med »byn» ej *Tuna*, utan dess annex *Tunaberg*, som utbröts ur moderförsamlingen år 1626 och vars gamla, ännu bevarade träkyrka fanns till redan vid franska ambassadens besök. Invid denna by (*iuxta illum pagum fornax*) ligger nämligen den masugn och det styckebruk han omtalar, Nävekvarn, anlagt 1625 på LOUIS DE GEERS privilegier av bröderna GILLES och HUBERT DE BESCHE och 1806 inköpt av grosshandlare J. F. SEDERHOLM, i vars familjs ägo det 1901 på aktier ställda bruket ännu befinner sig. Nävekvarns styckebruk existerar väl ej mera, men på egendomen finnes ännu masugn. Nävekvarn brändes av ryssarna 1719, men året därpå uppfördes den nuvarande huvudbyggnaden av sten, som lyser vit över Bråviken.

[26] PETER KRUSE var son till en köpman i Lübeck vid namn FRANTZ KRUSE, bosatte sig i Stockholm som handlande och samlade där på grund av sin affärsduglighet snart en betydlig förmögenhet. 1620 förordnades han till direktör för handelskompaniet, 1625 till ståthållare i Kopparbergslagen med dess län och Tuna socken och 1634 till landshövding i Kopparbergs län med residens i den under hans ämbetstid anlagda staden Säter, på vars kungsgård han avled 1645. Han adlades 1622 med fädernenamnet KRUSE, till Ornäs i Torsångs socken, Dalarna, och Kullerstad i Östergötland, men då medlemmar av ätterna CRUUS och KRUSE besvärade sig häröver vid 1629 års riksdag, avgjorde konungen saken därhän, att PETER KRUSE själv skulle få bära detta namn, men hans ättlingar skulle kalla sig KRUUSBJÖRN eller CRUSEBJÖRN, som namnet sedermera skrevs (introducerad 1627). KRUSES söner hängde emellertid fast vid sina fäders namn, och ännu 1643 tillvitades det FRANS CRUSEBJÖRN på riksdagen, att han envisades att fasthålla det. Som affärsman var PETER KRUSE ej alltför nogräknad, och att han det oaktat avancerade så raskt som ämbetsman, uppges bero därpå, att han omtänksamt delade med sig av den delvis orättmätigt förvärvade vinsten. — Av PETER KRUSES söner var den äldste PETER CRUSEBJÖRN 1634—37 svensk resident i Moskva och dog 1650, FRANS CRUSEBJÖRN, till Husbyborg i Tierps socken, Uppland, samt Björkenäs och Ekeby i Kvillinge socken, Östergötland, f. 1605, d. 1654, blev kommissarie i generalbergsamtet och 1641 landshövding i Västernorrland, och JESPER CRUSEBJÖRN blev kammarråd och dog 1666. — Under 30 mars omtalar OGIER, att den ryske agenten FARENSBECK på sin audiens hos drottningen åtföljes av »den svenske adelsmannen PETER KRUSE . . . . vars bror är gesant i Moskva». Här är något misstag begånget; antingen var det FRANS KRUSE eller den svenske residenten PETER KRUSE. — En ättling av PETER KRUSE i rakt nedstigande sjunde led var den bekante krigsministern JESPER CRUSEBJÖRN, skaparen av 1901 års härorganisation.

[27] ERIC LARSSON VON DER LINDE var son av en holländsk köpman LORENTZ ERICSSON, som inflyttade till Stockholm på CARL IX:s tid och dog därstädes 1611. Sonen gjorde vidsträckta resor i Europa och slog sig 1602 ner som köpman i Stockholm, där han förvärvade så stor förmögenhet, att han ansågs som den tidens rikaste borgare i huvudstaden. Han förmedlade Sveriges kopparhandel

med Holland och de inflytande subsidierna. 1618 förordnades han till k. kommissarie och generalfaktor i Holland, och 1630 utnämndes han till räntmästare i k. m:ts krigsstat. Året därpå upphöjdes han i adligt stånd och kallade sig sedan VON DER LINDE samt blev slutligen kommerseråd. Både konungen och förmyndarregeringen voro missnöjda med hans sätt att sköta kopparhandeln, och följden blev, att man innehöll en del av likviden för hans betydliga försträckningar till svenska kronan. Om hans hus i Stockholm, Västerlånggatan 70 och 68, som OGIER kallar det magnifikaste i huvudstaden, se G. UPMARK, *Svensk byggnadskonst 1530—1760*, sid. 76 o. f., G. LINDGREN i *Stockholm, Sveriges huvudstad*, utg. av E. W. DAHLGREN, 1897, II, sid. 155 o. f., och rörande dess historia F. U. WRANGEL, *Stockholmiana*, IV, sid. 27 o. ff.

Hans son LORENTZ, f. 1610, d. 1670, deltog i tyska kriget och var vid dess slut generalmajor och överste för ett lybskt regemente. 1651 upphöjdes han och hans två bröder i friherrligt stånd. S. å. blev han riksråd och krigsråd. CARL X GUSTAFS förtrolige vän och supbroder, sändes han 1654 till Holstein för att utse en gemål åt konungen. Inom hären avancerade han ända till fältmarskalk 1665. Hans bror JACOB, f. 1612, d. 1668, var 1640—63 assessor i Svea hovrätt; han medföljde franska ambassaden till Preussen. Av hans systrar, som gjorde så starkt intryck på OGIER, blev VENDELA, f. 1615, gift 1633 med landshövdingen i Värmland och på Dal TÖNNES HENRICSSON, adlad LANGMAN, med vilken svärfadern kom i en obehaglig och fördärvlig tvist, och ELISABETH, f. 1617, d. 1657, gift med landshövdingen PEHR HAMMARSKÖLD. (Uppgiften angående VENDELA VON DER LINDES giftasår, hämtad ur »Svenska adelns ättartavlor», stämmer, som synes, icke överens med OGIERS dagbok.)

[28] Nyköping härjades av eldsvåda 1632, och år 1665 nedbrann staden fullständigt inom några timmar med kyrkor och slott. Återuppbyggd avbrändes staden nästan helt och hållet av ryssarna år 1719. Åter 1825 brann en del av staden ner. Slottet är delvis återställt.

[29] JOHAN BENGTSSON SKYTTE, ett av de mest lysande namn i Sveriges storhets historia, CARL IX:s och GUSTAF ADOLFS förtroendeman, framstående som statsman, lärd och folkupplysningsivrare. Född 1577 i Nyköping som son till borgmästaren BENGT NILSSON SKRÄDDARE, studerade han i nio år vid Europas förnämsta universitet så grundligt, att han vid hemkomsten stod på höjden av tidens bildning, adlades 1603, blev lärare för de kungliga barnen och användes i både in- och utrikespolitiska värv av CARL IX, som hyste det mest obegränsade förtroende för honom. Som deltagare i en beskickning till England 1610 blev han av JAKOB I slagen till riddare. Som hertig utnämnde GUSTAF ADOLF honom till ståthållare över Västmanland, och efter sitt tillträde till regeringen anförtrodde han honom 1612 ledningen av hela rikets penningverk. Förgäves sökte han år 1615 av danske konungen uppnå lindring i den för riket så betungande Älvsborgs lösen. En lysande upprättelse för sig och riket vann han, då han efter det för danskarna förkrossande kriget 1644 jämte AXEL OXENSTIERNA dikterade fredsvillkoren vid Brömsebro 1645. Hans största bragd som statsman var dock, när han som Sveriges ombud vid europeiska hov sökte förtaga de olyckliga verkningarna av nederlaget vid Nördlingen. 1617 hade han blivit utnämnd till riksråd och lagman i norra Finland, förordnades 1622 till Uppsala akademis kansler och upphöjdes 1624 till friherre. 1629 blev han generalguvernör över Livland, Ingermanland och Karelen, 1634 förste president

i Göta hovrätt. Han dog under fredsunderhandlingarna med Danmark den 25 mars 1645.

Den svenska vetenskapen står i den största tacksamhetsskuld till JOHAN SKYTTE. Som kansler för Uppsala akademi organiserade och utvidgade han universitetet på bästa sätt, skänkte medel till den s. k. skytteanska professuren och var med all säkerhet den, som påverkade den forne konungslige lärjungen, då denne säkerställde akademiens ekonomi genom att skänka henne de gustavianska arvegodsen. Om hans nitälskan för folkundervisningen se not [12].

SKYTTE var gift med en dotter till den under näftåget i Dalarna mördade ståthållaren. Av hans barn tycks ovannämnde JOHAN SKYTTE (se not [13]) ha varit den duktigaste. Sonen BENGT, f. 1614, d. 1683, var en politisk vindböjtel; JACOB, f. 1623, d. 1654, var en lärd man, som 1643 utsågs till rektor vid universitetet i Dorpt och 1645 utnämndes till landshövding, men snart måste taga avsked på grund av klen hälsa. Dennes son GUSTAF ADOLF, f. 1637, var en 1600-talets viking, som tillsammans med sin syster ANNA och dennas man GUSTAF DRAKE bedrev sjöröveri på Östersjön, upptäcktes och häktades på Strömsrum samt arkebuserades på Jönköpings torg den 27 april 1663. ANNA SKYTTE rymde med sin man utomlands, och efter hennes död gifte DRAKE, som återvände till Sverige och undgick allt straff, om sig. — Han är huvudpersonen i VIKTOR RYDBERGS »Fribytaren på Östersjön».

[30] *Åby* (OGIER: *Oby*): by i Vagnhärad socken, Hölebo härad, Södermanlands län. Åby är än i denna dag både länsmansboställe (Åby n:r 2, 1 mtl) och gästgivargård (Åby n:r 1), numera skjutsstation. Enligt benäget meddelande av prosten E. A. PETTERSON i Vagnhärad fanns ännu för 4 à 5 år sedan en gammal boställsbyggnad av hög ålder kvar på Åby n:r 2, kanske densamma där franska ambassaden övernattade 1634.

[31] OGIER: *Telgæ*, vulgo *Tellier*.

[32] Södertälje, som kallades *Telge*, tills Norrtälje blev stad, nedbrann 1630.

[33] AXEL GUSTAFSSON BANÉR, riksråd, son av riksrådet GUSTAF BANÉR, som år 1600 föll offer för CARL IX:s hämndlystnad, och bror till den store härföraren JOHAN BANÉR, föddes på Djursholm 1594. Han var allmänt avhållen för sitt vänliga och ridderliga väsen och GUSTAF ADOLFS förklarade gunstling. 1633 blev han riksråd och ståthållare över Västmanland och Västra Dalarna. I rådet slöt han sig till Oxenstiernska partiet. 1634 blev han riksmarskalk och senare lagman över Kalmar län och Öland. Han dog 1642.

[34] GUSTAF HORN, riksråd, son av den från stridigheterna under SIGISMUND kände KRISTER HORN, f. på Vikhus i Västmanland 1601, åtnjöt undervisning av den lärde JOHAN MESSENIUS, företog studieresor i England, Frankrike, Nederländerna och Tyskland, råkade i Landsberg GUSTAF II ADOLF, utnämndes av honom till kammarherre hos drottningen och användes vid flera diplomatiska beskickningar. 1634 förordnades han till hovmarskalk hos drottning KRISTINA, som han undervisade i franska, och kallades 1638 till riksråd. Han avled till följd av ett fall från hästen på Vikhus 1639.

[35] JOHAN AXELSSON OXENSTIERNA, riksråd, son av rikskansleren, f. 1611, fick en utmärkt uppfostran, som fadern själv ledde, och begav sig därefter enligt tidens förträffliga sed på en utländsk studieresa. Efter att en tid ha tjänat under fältmarskalken GUSTAF HORN och ha befordrats till överste för Röda

regementet 1632, användes han i flera beskickningar. 1635 var han en av kommissarierna vid fredsunderhandlingarna i Polen, som OGIER skildrat i sin *Polska resa*. Fadern var mycket missnöjd med de villkor han därvid uppnådde. S. å. förordnades han till kammarråd, men fadern motsatte sig hans inkallande i rådet, även då han 1639 utnämndes till riksråd. Från 1641 var han jämte ADLER-SALVIUS ombud vid fredsunderhandlingarna i Tyskland, men kom därvid i häftig strid med denne. 1650 fick han i uppdrag att organisera Pommerns styrelse, blev 1653 lagman i Uppland, 1654 riksmarskalk och kansler för akademien i Greifswald samt 1655 ambassadör i Tyskland och president i wismarska tribunalet. Han dog i Wismar redan 1657. Som OGIER antyder, uppträdde han i hemlandet med en prunk och ståt, som stod i bjärt motsats till den övriga adelns enkla levnadssätt. I *Danska resan* (p. 75 sq.) skildrar den franske förf. honom som »en högrest och ståtlig, högt begåvad och lärd man».

[36] JOHAN KASIMIR, pfalzgreve, stamfader för pfalz-zweibrückenska regenthuset i Sverige, f. 1589, d. på Stegeborg 1652. Han gjorde 1613 vid ett besök i Sverige bekantskap med prinsessan KATARINA, dotter av CARL IX och MARIA av Pfalz, friade till henne och fick henne, ej utan svårigheter, som orsakades dels av hans reformerta tro och dels av hans fattigdom. Bröllopet stod den 11 juni 1615. Fördrivna från sitt lilla furstendöme i Tyskland, dit de flyttat 1617, funno de båda makarna en fristad i Sverige, där halvbrodern och svågern gjorde JOHAN KASIMIR till svensk ämbetsman genom att anförtro honom ledningen av kammarverket. GUSTAF ADOLF hade givit honom Stegeborgs slott i förläning, och drottning KRISTINA, som uppfostrats i hans hus, upphöjde honom 1651 till hertig av Stegeborgs län. Såsom OGIER antyder, hade han under förmyndarregeringen icke någon behaglig ställning vid svenska hovet; riksråden sågo nämligen med mycket oblida ögon, att hans ätt skulle få arvsrätt till svenska tronen. — Den 20-åriga dotter, som var MARIA ELEONORAS speciella gunstling och som OGIER upprepade gånger omtalar, var äldsta barnet i detta äktenskap, KRISTINA MAGDALENA, född 1616 och således vid tiden för den franska ambassadens ankomst till Sverige endast aderton år gammal. År 1641 gjorde hon i Stockholm bekantskap med markgreven FREDRIK VI av Baden-Durlach, som blivit förtrolig vän med hennes broder, sedermera konung CARL X GUSTAF, och blev förmäld med honom den 30 nov. 1642. Hennes gemåls anhållan om anställning vid den svenska hären avslogs av de misstänksamma riksförmyndarna, och de nygifta slogo sig då ner på markgrevens gods i Tyskland. Den vackra KRISTINA MAGDALENA dog 1662.

Riksrådens försök att mota JOHAN KASIMIRS ätt bort från svenska tronen slogo som bekant fel i mer än ett avseende. »Den lille pfalzgreven», som OGIER kallar CARL GUSTAF — han var vid tiden för den franska ambassadens besök 12 år gammal — blev Sveriges konung, och KRISTINA MAGDALENA blev stammoder till en svensk konung, ADOLF FREDRIK, och två svenska drottningar, JOSEFINA och VIKTORIA.

[37] Redan hans reformerta bekännelse lade hinder i vägen för en sådan ställning.

[38] MATTIAS SOOP, riksråd, f. 1585, d. 1653. Efter den övliga utrikes resan och krigstjänsten utnämndes han 1615 till hovmarskalk hos änkedrottning KRISTINA och året därpå hos hertig CARL FILIP, blev lagman i Värmland och inkallades av GUSTAF ADOLF i riksrådet 1627. År 1630 blev han ståthållare på Kalmar

slott och 1634 i Ingermanland. Som svenskt ombud deltog han i de underhandlingar, som ledde till freden vid Brömsebro 1645. Som riksråd tillhörde han Oxenstiernska partiet.

[39] Per Ericsson Sparre, riksråd, av den friherrliga ätten Sparre. f. 1592 på Rydboholm i Roslagen, d. på Kronobergs slott 1647. År 1631 utnämndes han till president i Dorpts hovrätt och 1633 till riksråd, 1640 till kansliråd, 1643 till lagman i Kalmar län och på Öland och 1646 till president i Göta hovrätt. 1647 upphöjdes han till friherre med Kronoberg vid Växjö till friherreskap. Såsom Ogier omtalar, var Per Sparre 1634 svenskt sändebud i Köpenhamn och framförde som sådan de danska anspråken på att sedermera konung Fredrik III skulle efterträda den s. å. avlidne ärkebiskopen i Bremen (se sid. 49). Ogiers skildring av ett besök i hans hem ger en underlig bild av gammaldags svensk enkelhet (sid. 55).

Hans bror Thure Ericsson Sparre blev även riksråd, f. 1593, d. 1664. Han utnämndes 1633 till ståthållare och 1634 till landshövding i Västmanland, 1639 till hovmarskalk, inkallades 1645 i rådet och var 1648—61 lagman över Gottland och Öland. 1647 upphöjdes han i friherrligt stånd.

[40] Johan Adler-Salvius, statsman, f. 1590 i Strängnäs, där hans fader var syndicus, d. 1652. Denne märklige man, som genom sin lysande begåvning och energi kom att spela en så framträdande roll i Sveriges historia under förra hälften av 1600-talet, framdrogs i unga år av biskop Petrus Jonæ i Strängnäs, som satte honom i tillfälle att studera. 1614 vann han magistergraden i Helmstädt och 1618 juridisk doktorsgrad i Montpellier. Efter hemkomsten förvärvade han snart Gustaf Adolfs stora förtroende; han lät honom taga del i organisationsarbetet vid Göteborgs anläggning och utnämnde honom till assessor i Svea hovrätt. Även använde han honom för politiska beskickningar; på hemfärden från en av dessa råkade han falla i händerna på kosacker, som höllo honom fången i fyra veckor. Salvius åtföljde sin konung 1630 till Tyskland, arbetade med mycken energi som hans generalkrigskommissarie och hösten 1631 hans resident och kommissarie i nedersaxiska kretsen med säte i Hamburg. Medan Axel Oxenstierna ledde de svenska angelägenheterna i Tyskland, var Salvius, såsom ock Ogier framhåller, själen i kansliet i Stockholm, dit han kallats som hovkansler 1634. År 1636 återvände han till Tyskland som ledare av fredsunderhandlingarna. och efter 1638 var han ensam Sveriges befullmäktigade ombud i Tyskland, där han stannade i Osnabrück till 1650. Det var han som avslöt de båda förbundsfördragen med Frankrike 1638 och 1641 samt fredspreliminärerna i dec. 1641. Även Sveriges finanser i Tyskland skötte han på ett lysande sätt. Jämte Johan Oxenstierna deltog han i fredsunderhandlingarna i Osnabrück från år 1643, under obehagliga stridigheter med rikskanslerens son (se not [35]). Av Gustaf Adolf upphöjd till adelsman med namnet Adler-Salvius, hade han ändock att kämpa mot de ledande männens motvilja mot den till börden ofrälse, och först 1648 blev denne sällsport duglige statsman efter mycket motstånd även från rikskanslerens sida riksråd. Hos drottning Kristina stod han högt i gunst; han uppsatte propositionen till 1650 års riksdag och förslaget om Carl Gustafs blivande barns arvsrätt till Sveriges krona. — Salvius gifte sig trettio år gammal med en sextioårig rik guldsmedsänka, som blev honom en trofast väninna och följde honom på hans många resor och beskickningar. Efter hans död skänkte hon till hans åminnelse åt Storkyrkan det ytterst dyrbara altare som ännu pryder densamma.

Endast på det första ställe, där OGIER nämner SALVIUS, ger han honom hans rätta förnamn (*Ioannes Saluius*); sedan kallar han honom ständigt *Petrus*.

[41] *Hans allerkristligaste majestät*, lat. *Rex Christianissimus*, fr. *Sa Majesté très-chrétienne*, var de franska konungarnas vanliga titel. Den förlänades LUDVIG XI år 1469 av påven PAUL II för honom och hans efterkommande och fördes sedan av varje fransk härskare ända till revolutionen. Efter första kejsardömets fall återupptogs den av LUDVIG XVIII och KARL X. Däremot brydde »borgarkungen» LOUIS-PHILIPPE sig ej om den.

[42] Idén om »ett romerskt rike av tysk nation» är nästan lika gammal som det forna romerska rikets fall. Den upptogs först av frankerna, antog fasta former under den frankiske konungen KARL DEN STORE, bragtes till mognad av hohenstaufernas frankiska kejsarätt, tillbakaträngdes, såsom D'AVAUX påpekar, genom GUSTAF II ADOLFS uppträdande på krigsskådeplatsen i Tyskland, nedslogs av NAPOLEON BONAPARTE, återupplevde under befrielsekrigen för hundra år sen, rotfästes genom BISMARCKS organisation av det nya tyska riket, växte efter hans bortgång till klart medvetande hos hela nationen och började förverkligas i och med Österrike-Ungerns ultimatum till Serbien den 23 juli 1914. Det består en förunderlig likhet mellan den romerska militärstatens utveckling ur ett obetydligt keltiskt-doriskt blandfolk (varom enligt min åsikt latinska språket bär vittne) till världshärskande nation och den preussiska militärmonarkiens utveckling ur ett lituslaviskt-tyskt blandfolk till världens härskarfolk. Liksom romarna ha preussarna arbetat sig fram mot världsväldet under ständigt förnyade strider med angränsande folk, under den store kurfursten, FREDRIK DEN STORE och BISMARCK. Den närmaste framtiden kommer att utvisa, om det lyckas dem, men det historiska omdömet låter sig ej vilseledas av politisk taktik; även om en svensk, som 1912 vistades en längre tid i Tyskland, icke från alla håll fått höra: *Der Kaiser hat gesagt, der Krieg wird in zwei Jahren kommen!* så skulle han i eget land haft bevis för att Tyskland rustade till krig: på hästmarknaderna i södra Sverige uppträdde i vintras plötsligt uppköpare, som för tyska statens räkning (i Västergötland sade de betecknande nog: för bulgariska statens) till högsta pris upphandlade allt vad remonter och draghästar som kunde erhållas i vårt land. Den som i åratal med spänning bevittnat Tysklands oerhörda kraftutveckling sade då sig själv: Nu kommer det stora tyska erövringskriget, kriget om Englands kolonier och pengar — nu stundar det nya romerska världsherradömet. (Aug. 1914.)

[43] **JACOB DE LA GARDIE**, härförare, en av den svenska krigshistoriens ädlaste gestalter, varpå OGIERS skildring av denne store man ger oss ytterligare bevis (sid. 91 o. f.), föddes den 20 juni 1583 som son av den tappre fältherren PONTUS DE LA GARDIE och utmärkte sig redan som yngling vid försvaret av Wolmar i Livland, framför vars sönderskjutna murar han tillsammans med CARL CARLSSON GYLLENHIELM i tre månader höll hela den polska hären bunden. Slutligen måste svenskarna dagtinga, men i sin förbittring bröt den polske befälhavaren ZAMOYSKI överenskommelsen, och de båda vapenbröderna fördes som fångar till Polen. Sedan DE LA GARDIE fyra år därefter blivit frigiven, gick han i tjänst hos prins MORITS av Oranien (se not [75]) och vann i Nederländernas här ett sådant rykte, att franske konungen erbjöd honom anställning i sin armé. Han återvände emellertid till Sverige och utnämndes av CARL IX till generallöjtnant 1608. När under oroligheterna i Ryssland tsar VASILI begärde Sveriges

hjälp, avslöt Carl 1609 en traktat med tsaren, enligt vilken han skulle bistå denne med en sändning av 5000 man mot att Ryssland till Sverige avstode Keksholms län och bistode Carl mot Sigismund. Det var nu Jacob de la Gardie företog sitt världsberömda tåg till Moskva i spetsen för en liten här av 4000 man, till största delen mycket oroliga utländska legotrupper, ett tåg, som fullt kan jämställas med Xenophons och Kheirisophos' återtåg genom Mindre Asien med sina »10 000» hellener. Under svårigheter av alla slag, strid icke blott med verkliga fiender, utan även med de ryska allierade och de upproriska trupperna intågade de la Gardie, sedan han slagit polackerna vid Tver och befriat det starkt belägrade Troiskoi, i mars 1610 i Moskva, som i två år belägrats av polackerna. I juni lämnade han Moskva och ryckte emot det av polackerna belägrade Smolensk, men möttes av dessa oförmodat vid Klutsjino. Då ryssarna och de främmande legoknektarna övergingo på fiendens sida, måste de la Gardie dagtinga, men den ridderlige polske fältherren tillät honom jämte hans fyrahundra svenskar och finnar att anträda återtåget till Novgorod på villkor att han ej mera understödde den ryske tsaren. Återkommen till svenskt område samlade de la Gardie ånyo en här, intog Keksholm, som ryssarna vägrade att utrymma, erövrade Novgorod och tvang nordvästra Ryssland att kora Gustaf Adolfs broder hertig Carl Filip till tsar. Det var vid underhandlingarna härom arkimandriten av Novgorod fäste svenskarnas uppmärksamhet på, att det ryska väldet ursprungligen varit svenskt (*ryss* = *ros* i *Roslagen*, *ros-piggar*) och dess första härskare svenska hövdingar. Genom de la Gardies hjältemodiga fälttåg vann Sverige freden i Stolbova 1617, som utestängde Ryssland från Östersjön. Även i det långvariga polska kriget deltog han till en början, men enades ej rätt väl med konungen. Riksråd 1613, upphöjdes han 1615 till greve, slogs 1617 till riddare, utnämndes samma år till riksmarsk, 1619 till landshövding i Estland och ståthållare i Reval, blev 1628 guvernör över Livland och kallades 1630 till ordförande i det nyinrättade krigskollegiet. Enligt Gustaf Adolfs förordnande blev han vid dennes död en av riksförmyndarna, slöt sig till Oxenstiernska partiet och var under rikskanslerens frånvaro ordförande i rådet. Om den store mannens enkla levnadssätt i vardagslag är Ogier ett vältaligt vittne; han var på sin tid en av de rikaste i landet. De la Gardie, som i äktenskap var förenad med Gustaf Adolfs ungdomsälskade, den sköna Ebba Brahe, med vilken han hade 14 barn, dog den 12 aug. 1652.

[44] Bengt Bengtsson Oxenstierna, riksråd, föddes på Frösvik i Uppland 1591. Fader- och moderlös, fick han genom en anförvants försorg studera vid universiteten i Rostock, Jena och Wittenberg och gjorde därefter så vidsträckta resor, att han fick sitt bekanta tillnamn *Resare-Bengt*. Efter att ha genomrest Europa företog han nämligen en äventyrlig färd genom de turkiska lydländerna i Asien, föll i rövarhänder och tog efter sin befrielse tjänst i Venedig mot turkarna 1614. Två år därefter företog han en ännu längre och vågsammare resa genom Persien, besökte Bagdad och Babylons ruiner och färdades vidare ända till Indiens gränser. På hemresan besökte han Armenien, Palestina och Egypten. Efter sin återkomst till Sverige 1620 blev han kammarherre hos Gustaf Adolf, reste i diplomatiskt uppdrag till Venedig och åtföljde sedan konungen i fyra år överallt på hans resor. Sedermera utnämndes han till överstestallmästare och 1631 till hovmarskalk samt blev s. å. svenskt sändebud i Paris. 1634 utnämndes han till generalguvernör över Livland och Ingermanland. 1641

inkallades han i rådet. Han dog i Riga 1643 och efterlämnade en intressant dagbok över sina resor.

[45] Vad som är känt om rikssalen är samlat i LORENZO MAGALOTTI, *Sverige under år 1674*, utg. av C. M. STENBOCK, 1912, sid. 112 o. ff.

[46] Den danske historikern TROELS-LUND begår ett misstag, då han i sitt stora verk *Dagligt Liv i Norden i det 16de Aarhundrede* (2den Udg., 3dje Bog, 1903, sid. 90) skriver: »I Sverige . . . har man i Overensstemmelse med Udviklingens Retning i Frankrig tillagt Soveværelset en særlig Betydning som Hjemmets Allerhelligste. Under Ludvig den Fjortende ansaas det for den höjeste Ære at faa Lov til at betræde Kongens Sovegemak. Det var samme Tankegang, der gjorde sig gældende, naar Dronning Christine af Sverige for at hædre et Gesandtskab modtog det i sit Sovekammer, siddende under en Tronhimmel og omgiven af Rigsraaderne og Hoffets Damer.» Det lat. *cubiculum* betecknar redan i den klassiska prosan ej blott »sängkammare», utan även boningsrum i allmänhet, kammare, och OGIER, vars tillförlitlighet man ej nog kan beundra, säger uttryckligen om det rum, vari änkedrottningen mottog den franska ambassaden: »det var ingen sängkammare, ty i sängkammaren mottagas icke män» (*cubiculum, nullo tamen lecto, nam ubi lectus est, nullos admittunt viros*).

[47] GABRIEL GUSTAFSSON OXENSTIERNA, riksdrots, yngre bror till rikskansleren, föddes 1587, studerade vid tyska universitet, åtföljde konungen under polska kriget och utnämndes 1617 till riksråd och hovmarskalk. 1618 blev han ståthållare på Stockholms och Uppsala slott. Han användes i flera beskickningar och arbetade ständigt i bästa samförstånd med brodern. Det var han som efter GUSTAF ADOLFS död föreslog ständerna att erkänna KRISTINA som landets drottning, såsom ock OGIER efter riksdrotsens egen berättelse så livfullt skildrar det i dagboksanteckningen för *17 jan.* Det var ock han som 1633 hade det sorgliga värvet att överföra hjältekonungens lik till Sverige. Till Svea rikes drots och en av Kristinas förmyndare utsågs han den 13 juni 1634. Han beskrives som en särdeles älskvärd man och dog, älskad och saknad av låga och höga, den 27 nov. 1640.

[48] CARL CARLSSON GYLLENHIELM, riksamiral, naturlig son av hertig CARL, sedermera konung CARL IX, och KATARINA NILSDOTTER, en prästdotter från Östergötland, föddes den 4 mars 1574 i Nyköping, erhöll god uppfostran och adlades 1592 av sin farbroder JOHAN III. Han gick i fransk krigstjänst och deltog sedan i kriget mot SIGISMUND, först i Finland och Sverige och därefter i Livland, men tillfångatogs vid Wolmar 1601 emot den ingångna dagtingan och kvarhölls i tolv år i det hårdaste fängelse i Polen. I denna svåra nöd skrev han sin *Schola captivitatis* och en översättning av Davids psalmer. Efter sin frigivning i dec. 1613 upphöjdes han till friherre, blev 1616 fältmarskalk, 1617 riksråd och generalguvernör över Ingermanland och Keksholms län och 1619 riksamiral. År 1621 överförde han som flottans högste befälhavare konungen och hären till Riga. 1626 blockerade han Danzig och överförde 1630 konungen och hären till Tyskland. Han förde ock befälet, då GUSTAF ADOLFS lik 1633 överfördes från Wolgast till Sverige. Trots sin genom den svåra fångenskapen nedbrutna hälsa hade han, som ock OGIER säger, bevarat sitt muntra, vänsälla väsen. Han dog barnlös på det av honom uppbyggda och efter honom uppkallade Carlberg den 17 mars 1650 och ligger begraven i

Strängnäs domkyrka; i hans gravkor hänga ännu de fotbojor, med vilka han var fjättrad i Polen.

49 Gabriel Bengtsson Oxenstierna, riksskattmästare, sedermera riksamiral, föddes på Lindholmen i Roslagen den 18 mars 1586, studerade vid utländska universitet, deltog 1611 med utmärkelse i kriget mot danskarna och blev guvernör över Estland, utnämndes 1617 till riksråd och blev, då konungen drog ut i polska kriget, ledamot av regeringen. Driftig affärsman som han var, gjorde han konungen utmärkt god nytta såsom ledare av finanserna, utskrivningarna, utrustningen av flottan o. s. v., men omtyckt av folket blev han ej, ty han hade, som man säger, »en hård hand». 1627 blev han lagman i Värmland. 1631 guvernör över hela Finland och 1634 såsom medlem av förmyndarregeringen riksskattmästare och president i räkningekammaren. Rikskansleren var emellertid mycket missnöjd med honom; han var, såsom denne skriver, »varken i ämbetet eller som enskild berömvärd; girigheten förleder honom till mycket opassande och giver anledning till tadel, tvister och trätor, som ökas dagligen». 1645—47 var han guvernör över Livland, och 1652 utnämndes han till riksamiral och president i amiralitetskollegiet. Han avled på sin egendom Edsberg (se not 74) den 12 dec. 1656.

50 Anna Margareta Sture, den sista av sin ryktbara ätt. Bröllopet stod året därpå, 1636.

51 Corfitz Ulfeldt, den bekante danske politikern och äventyraren, en av Danmarks mest begåvade män, vars omskiftande liv trotsar en romanförfattares fantasi och som genom omständigheternas makt och elak behandling i hemlandet blev rikets fiende i stället för att han kunde blivit till det största gagn för sitt fädernesland. Född 1606, steg han till de högsta hedersposter, var 1648 i två månader Danmarks regent, utsattes därefter för den skarpaste förföljelse, flydde 1651 ur landet medtagande en ofantlig förmögenhet och arbetade sedan med den största ihärdighet på sitt fosterlands fördärv. Efter ett oroligt, kringflackande liv dog han slutligen i en båt på Rhen den 20 febr. 1664. — Hans hustru, Kristian IV:s dotter Eleonora Kristina, utlämnades på ett lågsinnat sätt av engelske konungen Karl II, hölls fängslad i Blå tornet i Köpenhamn till 1685, levde sedan i Maribo kloster och dog där 1698. Hennes *Jammersminde*, som först utgivits i nyare tid, är ett huvudverk i den danska litteraturen.

Peder Vibe var son av den rike köpmannen Mikkel Vibe, studerade vid tyska universitet och kom sedan till Paris, där han i 3 år tjänade vid Ludvig XIII:s gendarmerikår. 1627 blev han dansk politisk agent och sedermera resident i Paris, upphöjdes i franskt och danskt adelsstånd och var 1634—43 dansk resident i Stockholm. Han blev Corfitz Ulfeldts bittra fiende. Vid sin död 1658 var han landshövding (*lensmand*) i Trondhjem.

52 Under Sveriges storhetstid följde man i vårt land ännu den julianska kalendern eller gamla stilen, som infördes av Julius Cæsar år 45 f. Kr. Den gregorianska kalendern eller nya stilen infördes av påven Gregorius XIII år 1582 på förslag av italienaren Luigi Lilio. Till att börja med antogs denna nya tidräkning blott i Italien, Spanien och Portugal, men så småningom har den antagits i nästan alla civiliserade länder. I Frankrike, Lothringen och katolska Nederländerna infördes den 1582, i de katolska landsdelarna av Tyskland och Schweiz 1583, i Polen 1586, i Ungern 1587, i det protestantiska Tyskland,

Holland och Danmark år 1700, i England 1752 och i Sverige 1753. I Ryssland räknar man som bekant ännu efter gamla stilen.

53 OGIERS etymologi är naturligtvis icke riktig. *Prestav* är lånat från ryska *pristav*, uppsyningsman, följeslagare, kommissarie, vilket ock, såsom av OGIERS framställning synes, var dess ursprungliga svenska betydelse. Numera har det som bekant en helt annan.

54 Troligen var denne prestav THURE LILLJESPARRE AV KRAKSTAD, son av CHRISTER HENRICSSON LILLJESPARRE. Hans hustru ANNA KYLE gifte om sig med ryttmästaren PHILIP BONDE till Säckestad, Krakstad och Norrgarn och dog 1664.

55 NICOLAS BOURBON D. Y. (brorson till NICOLAS BOURBON D. Ä., en fransk författare och hellenist, som åtnjöt så stort anseende på sin tid, att MARGARETA av Navarra anförtrodde honom sin dotter JEANNE D'ALBRETS uppfostran), fransk lärd och författare, f. 1574 i Vandœuvre, d. 1644 i Paris. Han var professor i grekiska vid Collège royal och ledamot av Franska akademien samt gjorde sig känd genom en samling latinska poesier, som han utgav 1630.

56 Riddarholmskyrkan.

57 *Deformatio*, vanställande, i motsats till Luthers *reformatio*.

58 Den svenska översättningen kan endast ge en svag föreställning om denna gravskrift:

In angustiis intravit,
Pietatem amavit,
hostes prostravit,
Regnum dilatavit,
Suecos exaltavit,
oppressos liberavit,
moriens triumphavit.

59 HUGO GROTIUS, berömd holländsk rättslärd, f. i Delft 1583, d. 1645 i Rostock. Han utnämndes 1603 till holländska republikens historiograf samt blev 1607 generalfiskal och 1613 rådspensionär i Rotterdam. Under striden mellan det oraniska och det republikanska partiet ställde han sig på det senares sida, dömdes 1619 till livstidsfängelse och hölls i fängsligt förvar på slottet Loevestein nära Gorkum. Härifrån lyckades han 1621 fly på ett äventyrligt sätt. Hans hustru, MARIA VAN REIJGERSBERGH, som delade hans fängelse, låste in honom i en boklår, som hon sände åstad. Han kom nu med sin maka till Paris och mottogs i början väl av RICHELIEU, som gav honom ett årligt underhåll, men snart ändrade sinnelag och indrog detta. 1634—45 var han svensk ambassadör i Paris, kom ock för en kort tid till Stockholm, men begärde sitt avsked och begav sig sistnämnda år på väg till Holland. Han blev emellertid så medtagen av den svåra överfarten över Östersjön, att han dog några dagar efter ankomsten till Rostock. — Hans av OGIER nämnda huvudverk, *De jure belli et pacis* (1625), blev av epokgörande betydelse för den europeiska civilisationen. »Det som satte pennan i handen på honom var anblicken av de många krigen, som ofta påbörjades utan skälig anledning och vilka släppte alla vilda lidelser lösa, som om människorna, när kriget började, förvandlades till rasande djur. Han leddes då att undersöka, huruvida all rätt här verkligen måste försvinna, och denna fråga förde honom tillbaka till rättens yttersta grundval . . . Krig kan för det första

vara ett krig mellan individerna inbördes. Men under förutsättning av ett ordnat socialt tillstånd och statsliv är det rättvisa kriget mellan enskilda inskränkt till nödvärn, och straffmakten ligger i regeringens hand. För det andra kan det uppstå krig av enskilda mot staten. Detta är uppror, och otillåtligheten härav står fast för GROTIUS ... För det tredje kan krig föras från statens sida mot den enskilde. Ett sådant är rättvist, när det gäller den som själv förövat orätt. Undersökningen av denna punkt leder således till en undersökning av straffets natur och berättigande. GROTIUS behandlar denna punkt på ett mycket intressant sätt. Han är en avgjord motståndare till vedergällningsteorien. Straffet har icke sitt ändamål i sig självt; blott ett vilt och omänskligt sinne kan finna tillfredsställelse i, att någon tillfogas smärta, när därigenom icke uppnås en ytterligare fördel för honom själv eller andra eller hela samhället. För det fjärde kan det vara krig mellan stater sinsemellan. Detta ämne behandlas vidlyftigast. Villkoren för ett krigs rättvisa och de humanitetshänsyn, som böra tagas under kriget, härledas av naturrättens principer. Huvudprincipen är, att människorna icke upphöra att vara människor, därför att de bliva fiender, och att då kriget blott är till för fredens skull, det måste föras på ett så ärligt och mänskligt sätt, att det icke omöjliggör freden. GROTIUS är på det klara med, att folkrätten saknar den sanktion, som statsmakten lämnar inom det egna folket. Stora stater tyckas kunna tillåta sig allt. Men även de äro i behov av ordnat samkväm med andra folk, och allmänna opinionen bland mänskligheten kan ej vara dem likgiltig, liksom kriget blott kan föras med kraft, då hos folket självt finnes tro på sakens rättvisa. Genom sitt inpräntande av humanitetens fordringar och påvisandet av analogien mellan villkoren för folkens samkväm och villkoren för samkvämet inom varje folk för sig gjorde GROTIUS ett starkt intryck på 17:e och 18:e årh:s statsmän.» (HARALD HÖFFDING, *Den nyere Filosofis Historie*, 1894—95, bd I, sid. 48 o. ff.)

Denna korta sammanfattning av HUGO GROTIUS' naturrättslära har här återgivits på grund av det inflytande den utövade på GUSTAF ADOLFS åskådning. Han förde beständigt denna bok med sig på sina fälttåg och sökte alltid som statsman och krigare tillämpa dess grundsatser. Också önskade han livligt att använda dess snillrike författare i Sveriges tjänst, men först efter hans död förverkligade AXEL OXENSTIERNA denna hans avsikt.

[60] OGIER: cappa, *une chape.*

[61] OGIER: capsula, *une chasuble.*

[62] OGIER: collare rugatum, *une fraise.*

[63] Någon *tractus* med dessa begynnelseord existerar mig veterligen icke. Troligen menar OGIER ps. 61 i vår nuvarande, n:r 128 i 1697 års psalmbok: *Hwar Christtrogen frögde sigh*, där dessa ord förekomma i 7:e versraden. Av ålder sjunges denna som gradualpsalm i julhögmässan. Det är den gamla katolska hymnen *Resonet in laudibus.*

[64] Ännu sjunges i församlingar här och var i vårt land *Trosbekännelsen* på sätt som OGIER skildrar det. På Runö i Rigaviken sjunger den gamla svenska församlingen *Credo* än i denna dag efter 1697 års psalm- och koralbok, kanske med samma ord och samma melodi som den franske attachén hörde i Stockholms Storkyrka juldagen 1634.

65 Trettondagen (lat. *Epiphaniæ festum*, fr. *le jour* eller *la fête de l'Epiphanie*), 6 januari, som numera har sitt namn därav, att det är den trettonde dagen efter juldagen, firades i den äldre kristna kyrkan, och firas så ännu i den grekisk-katolska, såsom Kristi dopdag. Den västerländska kyrkan förband däremot snart med denna dag minnet av de tre vise männens besök hos Jesusbarnet i Betlehem, och då dessa, de tre magerna eller österländske vise, av legenden förvandlades till tre konungar, blev den »heliga tre konungars dag», som ock var dess gamla svenska namn. Romersk-katolska kyrkan firar den till minne av, att Kristus denna dag för första gången uppenbarade sig för hedningarna, d. v. s. för magerna, och kallar den därför »Kristi uppenbarelses dag» (ἡ ἡμέρα τῆς Ἐπιφανείας).

66 Med *antiperistás* (gr. ἀντιπερίστασις) menade man i den äldre fysiken den egenskapen hos två varandra motsatta krafter, att den ena genom motståndet ökade den andras funktionsförmåga. Man sade sålunda, att kylan ökade den animala kroppens värme genom *antiperistas*, d. v. s. genom motsatsförhållandet till den omgivande luften. Den nutida fysikaliska vetenskapen förklarar naturligtvis detta fenomen helt annorlunda. — Om norrskenet, det »i luften irrande sken», som OGIER här omtalar, äro som bekant meningarna ännu delade.

67 Det var riksdrotsen GABRIEL OXENSTIERNA (se not 47).

68 Denna uppgift har OGIER troligen hämtat ur ett verk av den nylatinske författaren JOHN BARCLAY, f. 1582 i Pont-à-Mousson, där hans fader WILLIAM BARCLAY (f. 1541 i Aberdeen, d. 1605) var lärare i juridik. Han levde dels i Frankrike och dels i England samt från 1618 i Rom, där han dog 1621. BARCLAYS huvudverk *Argenis*, en sederoman med motiv ur samtiden, blev mycket läst och utkom i många upplagor. Dessutom skrev han en mot jesuiterna riktad roman och den länge som skolbok använda nationalkarakteristiken *Icon animorum*.

69 GUSTAF ADOLFS ungdomsälskade, grevinnan EBBA BRAHE.

70 Detta porträtts senare öden äro okända; måhända finnes det ännu i Frankrike. Riksdrotsen klagar i ett brev till sin bror rikskansleren över änkedrottningen, att hon bortskänker allt vad hon äger och har.

71 Se under *30 jan.*

72 Ambassadens andre-sekreterare, som avled i Stockholm den 18 april 1635.

73 Sid. 97.

74 *Edsberg* i Sollentuna socken och härad, Stockholms län, 15 km från Stockholm, vid norra änden av Edsviken. Godset, som omfattar 2474 har och nu är taxerat till bortåt 1/2 mill. kr., innehades av riksskattmästaren GABRIEL OXENSTIERNAS ätt ända till år 1757, då det genom köp övergick på den bekante mösschefen överståthållaren TURE GUSTAF RUDBECK (d. 1786), som uppförde den nuvarande ståtliga manbyggnaden av sten. Enligt meddelande av ägaren, ovannämnde T. G. RUDBECKS sonsons son, hovmarskalken R. C. G. RUDBECK, är det känt, att här funnits tegelbruk, men har hittills varit obekant, att på Edsberg även funnits ett stort bryggeri. I det under utgivning varande verket *Sverige, geografisk-topografisk-statistisk beskrifning*, av KARL AHLENIUS

m. fl. uppgives, att godset uppstod på 1640-talet; OGIER korrigerar denna uppgift.

[75] Med Seines sammanflöde (*confluens Séquana*) menar OGIER säkerligen icke Seines sammanflöde med en av sina bifloder i närheten av Paris, utan sammanflödet av de båda armar, med vilka floden omfattar Cité-ön.

[76] *Manes* (enligt de romerska grammatikerna av ett i det klassiska latinet obrukligt adjektiv, som betyder »god») voro i den romerska mytologien de dödas andar, som ansågos upphöjda till gudar och därför även kallades *Dii manes* (så även hos OGIER). På de bevarade romerska gravstenarna läses därför D. M. S. = *Dis Manibus sacrum*, helgad åt de gudomliga manerna. Trots sin ursprungliga betydelse av *goda* andar betecknar i den romerska litteraturen *manerna* de döda i allmänhet, medan *lares* betecknar de goda och *larvae* de onda andarna. Manerna firades den 21 februari med den allmänna dödsfesten *Feralia* (OVIDIUS' *Fasti*, II, 569), i den äldsta tiden med människooffer, sedermera med offer av vatten, mjölk och vin m. m.

[77] *Acrisiani satellites:* hänsyftar på HORATIUS' *ode* III, 16, de första stroferna. Med den av sin faders drabanter vaktade konungadottern DANAE åsyftas MARIA ELEONORA (se *Inledningen*). Sagan om DANAE är urgammal; den omtalas redan i *Iliaden* (XIV, 319), utgör motivet för en av SIMONIDES' skönaste sånger (fr. 22 i *Anthologia lyrica*) och en av *Antigones* härligaste körer (944 o. ff.) samt behandlades i romerska litteraturen bl. a. av OVIDIUS (*Metamorphoses*, IV, 608 o. ff.). — *Acrisianus* är bildat av OGIER själv; det latinska ordet är *Acrisioneus*, efter grekiskan.

[78] *Prinsen av Oranien* = prins MORITS av Oranien, den berömde nederländske fältherren. MAURITS VAN NASSAU, PRINS VAN ORANJE, var andre sonen till VILHELM I av Oranien och ANNA av Sachsen, f. 1567 i Dillenburg, d. 1615. Han studerade i Heidelberg och Leyden och blev efter mordet på fadern vid sjutton års ålder kallad till ståthållare i prov. Zeeland och Holland, 1590 även i Utrecht, Overijssel och Gelderland. Samtidigt utsågs han till unionens generalkapten och amiral. Han förstärkte genom att värva soldater från alla länder betydligt hären, organiserade och övade den energiskt och förde därefter med kraft och framgång kriget mot de spanska förtryckarna. På några få år rensade han de sju provinserna från spanjorerna och flyttade därefter kriget över till Spanska Nederländerna, där han den 2 juli 1600 vann den lysande segern vid Nieuwpoort. Hans här ansågs nu som den yppersta i Europa, och många sedermera berömda krigare tjänade under hans fanor, bland andra JACOB DE LA GARDIE (se not [43]). Större fältherre men oskickligare politiker än fadern, kom han i strid med den statskloke OLDENBARNEVELD, som 1609 mot hans vilja avslöt en vapenvila på 12 år med Spanien. Den bittra fejd, som nu följde mellan de båda stormännen och som ökades genom de religiösa stridigheterna mellan arminianerna och gomaristerna, slutade med OLDENBARNEVELDS avrättning 1619. Dock tillvällade MORITS sig icke hela statsmakten, men började 1621 ånyo kriget med Spanien, som nu ej mera gick så lyckligt som förut. Han besegrade dock spanjorerna vid Berg-op-Zoom och ingick förbund med Frankrike och England. — GROEN VAN PRINSTERER, *Maurice et Barneveld* (1875).

[79] OGIER: *Mareschallus Fortius.* — HENRI NOMPAR DE CAUMONT, hertig DE LA FORCE, f. 1582, d. 1678, deltog i stridigheterna under LUDVIG XIII, ut-

märkte sig vid belägringen av Montauban 1622, som ansattes av de kungliga trupperna, bemäktigade sig Montflanquin, övergick sedermera i konungens tjänst och blev 1638 fältmarskalk. Under fronden tog han prinsen av Condés parti. LUDVIG XIV avlägsnade honom från hären.

[80] Man torde lägga märke till, att OGIER icke anför något skäl, varför flickan skulle sova ut ett ölrus. Hade hon haft något krus stående bredvid bibeln, skulle förf. tvivelsutan ha anmärkt detta. Man behöver väl icke med den bigotte fransmannen antaga öldrickning som orsak till, att ett åttaårigt barn somnar över boken.

[81] OGIER: *Mareschallus Brezæus.* — URBAIN DE MAILLÉ-BRÉZÉ, markis, fältmarskalk och diplomat, f. 1597, d. 1650, blev guvernör över Saumur 1626, deltog i belägringen av La Rochelle och i striderna i Piemont 1629—30 och var 1631 franskt sändebud hos GUSTAF II ADOLF i Tyskland. S. å. utnämndes han till guvernör i Calais och marskalk av Frankrike. Som generallöjtnant och konungens ställföreträdare vid franska hären i Tyskland 1634 intog han i förening med marskalk DE LA FORCE Heidelberg och Speier, fick året därpå kommando i Spanska Nederländerna och slog spanjorerna vid Avein. 1636 blev han ambassadör i Holland och s. å. guvernör över Anjou, utmärkte sig sedan i Roussillon och Picardie samt utsågs 1642 till vice-konung i Katalonien och visade sig även där som en tapper krigare. MAILLÉ-BRÉZÉ var gift med en syster till kardinal RICHELIEU, och hans dotter CLAIRE-CLÉMENCE förmälde sig med den store CONDÉ.

[82] MANIUS CURIUS DENTATUS, PYRRHOS' besegrare, d. 272 f. Kr. Han gällde för de gamla romarna som ett mönster av enkelhet, omutlighet och oegennytta, ett exempel på gammaldags hederlighet (jfr HORATIUS' *Oder*, I, 12, 41). När han hade övervunnit sabinerna, tog han av det erövrade landet för egen del blott en åkerlapp så stor som även den ringaste borgare fick sig tilldelad, och odlade den med egna händer, när han lämnade statstjänsten. På denna egendom mottog han, berätta PLUTARKHOS och CICERO (*Cato maior* 16, 55), de samnitiska sändebuden, som försökte muta honom med skänker, och avvisade dem med de orden, att han hellre ville besegra dem som ägde pengar än själv äga några. Av det rika byte som frantagits PYRRHOS efter det avgörande slaget vid Beneventum valde han för sin del blott ett offerkärl av trä. Hans samtida GAJUS FABRICIUS LUSCINUS vann även ära i kriget med PYRRHOS. Då han sändes som ambassadör till konung PYRRHOS, ansträngde denne sig förgäves att muta honom. Trots sina segrar och det rika byte han därvid tog behöll han ingenting för egen del, utan dog fattig. Om hans efterlämnade döttrar drog romerska staten försorg.

[83] Jungfru Marias kyrkotagning (kyrkogång) firades förr den 2/12 febr., fyrationde dagen efter Jesu födelse. Den kallades i Sverige *kyndelsmässan* (av lat. *missa candelarum*) eller *ljusmässan*, av vad orsak ser man i OGIERS dagbok.

[84] OGIER: *Ereby* = *Orby* i Vassunda socken, Arlinghundra härad, Stockholms län. — *Ruclin* = *Rocklinge* i Västerlövsta socken, Simtuna härad, Västmanlands län.

Förbi dessa båda byar gick före järnvägarnas tillkomst, enligt vad kronolänsman H. N:SON HOLMSTRÖM, Stocksund, med tillhjälp av kolleger inom Uppland och Västmanland lyckats utröna, av ålder en starkt trafikerad vinterväg

mellan Stockholm och Dalarna. En blick på kartan visar, att avstånden passa förträffligt med OGIERS dagsresor. Den gamla byggnad i det invid byn Röcklinge belägna stationssamhället Heby, där länsmanskontoret nu är inrymt, utpekas av traditionen som ett f. d. länsmansboställe. — Den kyrka OGIER omtalar i närheten av *Ereby* måste ha varit Vassunda kyrka.

[85] HORATIUS' *Oder*, III, 16, 9—11.

[86] OGIER: *vernæ, ditis examen domus* är hämtat från HORATIUS' *Epoder* 2, 65:

Has inter epulas ut iuvat pastas ovis
videre properantis domum,
videre fessos vomerum inversum boves
collo trahentis languido
positosque vernas, ditis examen domus
circum renidentis Lares.

Vad fröjd vid sådan måltid se, hur får och lamm
från betet mätta hemåt jaga,
hur trötta oxarna på sänkta nackar fram
den uppåtvända plogen draga,
se slavarna, det rika husets egna stam,
vid härdens eld sin vila taga!

(G. BORGSTRÖMS övers.)

[87] OGIER: *Ioannes Vxellus.*

[88] *Mosel:* Då OGIER betecknar franskt vin med *vinum Gallicum* (se under *25 nov.*), menar han väl med *vina Francica* mosel. — Seden att dricka vinet kryddat, som väcker den franske förf:s avsky, härstammade lustigt nog just från Frankrike, där den förekom redan på KARL DEN STORES tid och var allmän ända till OGIERS dagar. TROELS-LUND, *Dagligt Liv i Norden i det 16de Aarh.*, Bog V, Sid. 106: »Kun en ringe Del af disse Vine blev nydt ublandet. Enhver, der formaaede det, 'forbedrede' dem ved Iblandning af Krydderier . . . i det 16de Aarhundrede hörte det hele Europa over vistnok til Undtagelserne, at Velstaaende drak ublandet Vin. Endnu ved Henrik IIIs Hof i Frankrig [1574—89] var det Skik at nyde Vinen paa den gamle Vis.» I Sverige höll sig således, enligt OGIER, denna sed ännu sedan den försvunnit från Frankrike.

[89] Hennes flicknamn var CECILIA REHN. Om PETER KRUSE och hans ätt (CRUSEBJÖRN) se not [26].

[90] OGIER: *Vvtica = Utica.* Stora Tuna i Falu domsaga och fögderi, Kopparbergs län, en bördig, tätt befolkad bygd, var genom sitt läge mellan Siljanstrakterna och Bergslagen av ålder en centralpunkt för Dalarna. Det var också till Stora Tuna GUSTAF VASA sammankallade dalkarlarna, då han 1525 och 1528 höll räfst med upprorsmännen bland dem. Även JACOB NÄF kallade till »landsting» här, vilket blev anledning till det s. k. näftåget. CARL IX lät utarbeta förslag till anläggande av en stad i Stora Tuna, vilken skulle kallas Gustafsstad och bliva residens för »superintendenten» över Bergslagen och Dalarna, men den kom ej till stånd. I stället anlade GUSTAF II ADOLF Säter, som blev residens för landshövdingen och bergmästaren (se not [101]). Stora Tuna socken hade på OGIERS tid vida större utsträckning än nu. Som han antyder, bedrevs järnhantering inom socknen, bl. a. vid Tunaberg och Silvberget, där osmundsjärn tillverkades redan under medeltiden. Kyrkan är densamma som

Ogier såg; den härstammar nämligen från medeltiden, men är, liksom så många andra av våra gamla kyrkor, i senare tid vandaliserad genom vitputsning, dock så, att de gamla målningarna från den katolska tiden finnas kvar under putsen.

91 Falun fick stadsrättigheter först den 30 okt. 1641; därför omtalar ej heller Ogier någon borgmästare i staden. I privilegierna uttalar förmyndarregeringen, att redan Gustaf Adolf hyst planer om att göra Falun till stad; de år 1624 uppsatta privilegierna blevo dock aldrig undertecknade av honom. Den 20 jan. 1609 fick orten sina första privilegier som köping.

92 Här synes Ogier, som eljest i regeln är beundransvärt tillförlitlig i sina uppgifter, begå ett misstag. Möjligen har någon av de stadens invånare, med vilka fransmannen sammanträffat, sagt honom på hans fråga, att stadens styresman var *præpositus* eller *propositus*. och Ogier, som genom sina nyförvärvade kunskaper i tyska språket visste att *præpositus* var = *Probst*, har gjort denna felaktiga anteckning. Det är alldeles uteslutet, att han kan mena församlingens *prost*, ty denne omtalar han senare (under *21 febr.*) som *pastor ecclesiæ*. — Att döma efter den nämnde ämbetsmannens av Ogier angivna funktioner synes det hava varit *fogden* eller *fogaten*. — Anmärkningsvärt är dock, att under medeltiden *præpositus* även betecknade »föreståndare, hövding» och att detta åtminstone på ett ställe blivit till svenska översatt med *provaster* = *prost* (isl. *prófastr*). Vi veta ingenting om Falu styrelse i äldre tid; alldeles omöjligt är ej, att här kvarlevde en gammal benämning på ortens världslige styresman. Se K. F. Söderwall, *Ordbok över svenska medeltidsspråket*, under *provaster* 1).

93 Kopparbergs kyrka, som härstammar från 12:e eller 13:e årh.

94 Vergilius' *Æneis*, VIII, 416 o. ff.

95 Vergilius' *Æneis*, VI, 268 o. ff.

96 Man firade i det gamla Rom till vingudén Libers eller Bacchus' ära den 17 mars *liberaliernas* fest, i staden med skådespel, på landet med allehanda upptåg och muntra sånger. Vid sidan av dessa fester insmög sig i Rom en hemlig fest, *bacchanalierna* eller *orgierna*, som firades nattetid med allehanda utsvävningar. Varför Ogier satt dessa orgier i förbindelse med den 20 febr., är oklart; Livius' utförliga framställning (39, 8 o. ff.) ger intet stöd däråt. Troligen förväxlar den franske förf. de två nämnda festerna med varandra.

97 Johan Trotzig, kallad »den rike», f. 1597 i Stockholm såsom son av en tysk borgare och handelsman Mårten Traubtzig, som 1581 inkom i Sverige, d. 1647, arrendator av Stora Kopparberget och direktör för styckegjutningen i Falun.

98 Horatius' *Ars poetica*, 434—436:

Reges dicuntur multis urgere culullis
et torquere mero quem perspexisse laborant,
an sit amicitia dignus . . .

99 Magister Laurentius Blackstadius tog namn efter Blacksta i Strängnäs stift, där han var född, blev 1625 kyrkoherde i Falun och utnämndes 1634 till prost (*præpositus*) i Stora Tuna kontrakt. Han dog 1640.

[100] *Runstav*, *primstav* eller *årsstav* var en under medeltiden och långt in i nyare tiden i Sverige allmänt använd kalender, bestående av en stav, kavel eller käpp, varpå runor voro inristade och tjänade som kalendariska tecken.

[101] Genom ett kungligt brev av den 9 juni 1626 bestämde GUSTAF II ADOLF, att *Sätra* (OGIER: *Setra*) skulle anläggas, och staden blev, såsom av OGIERS dagbok synes, säte för dåv. landshövdingen PETER KRUSE. Stadsprivilegier fick orten först den 8 maj 1642.

[102] OGIER nämner icke något om sin resa från Säter, men det är lätt att här supplera hans resebeskrivning: Från Säter har det franska sällskapet rest rakt österut för att på inbjudan av landshövdingens son FRANS KRUSE besöka det betydande gruvdistriktet i norra Uppland och bese hans fabriksanläggningar där. Därifrån reste fransmännen söderut till Uppsala.

[103] Husbyborg var en urgammal kungsgård, som på GUSTAF VASAS tid kallades Konungshuseby. Av den medeltida stenbyggnaden återstår ännu en 5 meter hög ruin, som med sina stora fönstergluggar vittnar om, att den ursprungligen, såsom ock OGIER uppger, varit en kyrka. Gården lyder nu under Strömsbergs bruk i Tolfta socken, vars direktör, greve HENNING WACHTMEISTER, med prisvärd pietet låtit omgärda den gamla ruinen med ett stängsel för att skydda den mot fortsatt åverkan.

[104] *S:t Ilian:* OGIER visste ej av, att därmed menades det franska helgonet *Saint-Gilles*, lat. *Sanctus Ægidius*. Hans liv är fullständigt höljt i dunkel; mest bekant är legenden, att på en av KARL DEN STORES jakter flydde en hind till eremitens grotta och att jägarna funno eremiten träffad av den pil som var ämnad åt djuret och hinden vilande vid hans fötter. De medeltida svenska legenderna om S:t Ilian äro samlade i GEORGE STEPHENS, *Ett forn-svenskt legendarium*, 1844—58, bd II, sid. 750 o. ff. — Efter detta helgon är bl. a. S:t Ilians socken i Västmanland (Västerås landsförsamling) uppkallad.

[105] Se under *3 dec.*

[106] Erik den helige.

[107] Psalt. 116: 15.

[108] Detta rara ur förstördes vid den stora branden 1702.

[109] Uppsala slott anlades ursprungligen av GUSTAF VASA 1545—49 och var till sina yttre partier färdigt under denne konungs tid. Därav återstår dock intet. Slottet brann 1572. Under JOHAN III:s tid fullbordades slottets södra del med södra tornet. Slottet bestod då av nuv. södra flygeln och den numera raserade västra delen. I den av OGIER omtalade kyrksalen är nu Uppsala landsarkiv inrymt. 1603—13 uppfördes nuv. norra tornet. Förbindelsen mellan norra och södra tornen, långhuset, påbörjades av GUSTAF ADOLF och fullbordades av hans dotter; i rikssalen på Uppsala slott nedlade hon Sveriges krona. Slottet brann 1702, stod länge som ruin, men återställdes på ADOLF FREDRIKS initiativ delvis 1744—61 och restaurerades i sin norra del 1903—05.

[110] Förekommer icke i *Svenska resan*, såvida icke därmed avses de längre ner under samma dato ivrigt häcklade gammalsvenska åsikterna om äktenskapets betydelse för mannens hälsa.

[111] Petrus Kenicius, Svea rikes ärkebiskop, f. 1555 i Umeå, d. 1636 i Uppsala, tycks — såsom Ogier har uppfattat honom — varit en tämligen klent utrustad man, som gjorde sin lycka genom sitt sega fasthållande vid den rena lutherska bekännelsen. Utan predikoförmåga och utan att vara omtyckt av sina ståndsbröder men med betydande teologisk lärdom vann han hertig Carls sympati genom sitt motstånd mot Johan III:s antireformatoriska planer, som upprepade gånger inbragte honom fängelsestraff. Frigiven kort före konungens död blev han 1593 professor i Uppsala, 1595 biskop i Skara och 1608 en av kommissarierna vid fredsunderhandlingarna med Polen i Reval. Carl IX genomdrev hårdnackat hans val till ärkebiskop i Uppsala 1609. Då Uppsala universitet vid reformationsfesten 1617 hade sin första promotion av teologie doktorer, blev han den främste av dem. 1617—33 var han talman i prästeståndet.

[112] Den sortens dryckesvisor ha gamla anor bland germanerna. Jag tänker icke på Luthers *Wein, Weib* etc., men mer än 1200 år före Ogiers tid skrålade västgoterna i Rom en visstump, som en lika indignerad romersk poet återger i det mycket omtvistade epigrammet (Riese, *Anthologia latina*, 2 uppl., 1894, I, sid. 221, n:r 285):

Under goternas *Skål! låt oss äta, dricka och älska!*
vågar ej någon väl uppläsa värdiga verser.

Inter *hails* gothicum, *skapjam, matjam jad drigkam!*
non audet quisquam dignos edicere versus

(där *skapjan* förekommer i ursprunglig betydelse, jfr svenska, gammaldanska och isl. *skap*, »membrum virile»).

[113] Cicero, *Tusc. disp.*, II, 25.

[114] Ogier skriver av misstag: *Nicopia*, Nyköping.

[115] Philippsburg, stad i Baden, blev 1338 av biskop Gerhard förvandlad till fästning och spelade en roll i Trettioåriga kriget; först erövrades den av svenskarna, därefter av fransmännen, sedan av de kejserliga — vilket väckte en så häftig förskräckelse hos den franske ambassadören i Stockholm — och slutligen åter av fransmännen, som vid westfaliska fredsslutet tillförsäkrade sig rätten att hålla en besättning i staden. Ännu i halvtannat århundrade vandrade den olyckliga staden fram och tillbaka mellan tyskar och fransmän. Napoleon Bonaparte lät vintern 1800—01 rasera fästningsverken.

[116] *Petrus Flaminius* skall tydligtvis vara Henrik Fleming; Ogier led uppenbarligen av en olycklig kärlek till det i synnerhet för katoliker heliga namnet *Petrus* (jfr not [40], sid. 123).

Henrik Fleming föddes 1584, genomgick en hård ungdom, tog tjänst hos Carl IX och deltog under Gustaf II Adolf i krigstågen mot Danmark och Ryssland. 1620 blev han landshövding över Ingermanland och 1622 överste för finska rytteriet. 1628—37 var han vice amiral. Tapper krigare som han var lade han i mars 1644 hela Jämtland under Sveriges krona. Duktig affärsman efterlämnade han en ansenlig förmögenhet, som han delvis använde för välgörande ändamål. Han dog 1650.

[117] *Barösund*, förr Baresund (Ogier: *Barsundia*): mycket gammal hamnplats å Kettilö i Östergötlands skärgård, Gryts socken av Hammarkinds härad,

tullstation och inloppshamn till Valdemarsvik. Den är möjligen samma hamn, där svenske konungen ANUND JAKOB och norske konungen OLOF HARALDSSON hade sina flottor förlagda efter sjöslaget mot KNUT DEN STORE i Danmark vid Helgeå år 1027. (*Barösund* och *Barrösund* i stället för det gamla *Baresund* eller *Barsund* är troligen en av de officiella förvrängningar av uråldriga svenska ortnamn, varpå *Råhus* i st. f. *Raus*, »Rååns mynning», är ett färskt och bedrövligt exempel).

[118] ANDERS DÜBEN var son till en organist vid S:t Thomaskyrkan i Leipzig och inflyttade omkr. 1624 till Sverige, där han 1625 fick anställning som organist vid Tyska kyrkan i Stockholm och sedermera blev hovorganist och hovkapellmästare hos drottning KRISTINA. Han uppträdde även som kompositör, bl. a. med en åttastämmig kantat, *Pugna triumphalis*, med anledning av GUSTAF II ADOLFS död. — Från denne tyske organist härstammar den svenska ätten VON DÜBEN.

[119] Troligen åsyftas i båda de nämnda fallen kopior av ALBRECHT DÜRERS berömda målning: *Den heliga trefaldighetens tillbedjan*, målad på trä och ursprungligen avsedd för ett kapell i Landau, men omkr. år 1600 av rådet i Nürnberg överlämnad åt kejsar RUDOLF, numera i kejserliga galleriet i Wien. Den anses så till komposition som utförande vara ett av DÜRERS yppersta verk. Ett av änglaansiktena bär konstnärens drag.

[120] STEN BÅTH, ättling av den urgamla adliga ätten BÅTH eller BÅÅT (så kallad först sedan början av 1600-talet, efter vapnet), son av JACOB JACOBSSON SNAKENBORG (till Stäflö, Hall och Söderby, slottsloven på Kalmar 1608, amiral för Kalmar skeppsflotta 1609, överste för Smålands rytteri 1612, v. president i Svea hovrätt 1621, d. 1627; det var hans barn som antogo namnet BÅTH), var en av de sex adelsmän som utsågos till medlemmar av PER SPARRES ambassad till Köpenhamn 1634 (Svenska riksrådets protokoll, IV, 1634, sid. 135). Av förtvivlan över sitt olyckliga äktenskap med en fransk borgardotter hängde han sig den 16 febr. 1639 i Stockholm.

[121] Malmvik på Lofön, på en mot söder utskjutande halvö. Det var ERIC LARSSON VON DER LINDE fransmännen här gästade. Det av OGIER omtalade trähuset var en stor byggnad, en huvudbyggnad med fyra flyglar, vilkas grundvalar ännu kunna iakttagas. Malmvik har stannat inom la haute finance; det innehaves nu av bankdirektör MARCUS WALLENBERG, vars mor, fru ANNA WALLENBERG, f. VON SYDOW, tillbyggde en stor flygel till den på 1700-talet uppförda huvudbyggnaden av sten. — Ytterligare beskrivning av Malmvik under *5 maj.*

I Lofös kyrka finnes familjen VON DER LINDES gravkapell.

[122] Drottningholm, dock icke det nuvarande kungliga slottet, utan en på 1500-talet uppförd byggnad, som nedbrann år 1661. Det nuvarande slottet är ett verk av NIKODEMUS TESSIN D. Ä.

[123] Han hette FARENSBECK. Vars andas barn han var, framgår av en resolution av riksrådet den 11/21 maj 1635: »Skall skrifvas till Storfursten om then insolentie hans Agent här haffver begångit, att låta bastionera een fyrverkare till dödz.»

[124] OLAUS MAGNUS, *Historia de gentibus septentrionalibus* (i 22 böcker, Rom 1555, flera uppl.).

[125] Minnesvård . . . varaktigare än kopparn: *monumentum . . . ære perennius* — uttrycket är hämtat från HORATIUS' *Oder*, III, 30:

Exegi monumentum ære perennius.
Rest jag har mig en vård mera än kopparn stark.

[126] JOHAN LEUHUSEN, f. 1597, d. 1641, var, som OGIER säger, kungl. sekreterare och användes i flera diplomatiska uppdrag. Om hans sändning till fredskongressen i Lübeck 1629 berättar OGIER utförligt. Han var vid denna tid äldre än OGIER uppger: 32 och icke 25 år. LEUHUSEN blev sedan GUSTAF ADOLFS kommissarie i Frankrike och förordnades 31 mars 1634 till gesant i Holland. På riddarhuset förvaras ännu ett donationsbrev, varigenom GUSTAF II ADOLF till belöning för hans trogna och nitiska tjänster förlänade honom, hans arvingar och efterkommande den bröderna FRIEDRICH och HANS ERNST FUGGER före den svenska ockupationen tillhöriga byn eller köpingen Dietenheim i Syd-Tyskland. LEUHUSEN har näppeligen haft någon glädje av denna donation.

[127] En av renässansens berömda släkter av boktryckare-filologer. ALDUS PIUS MANUTIUS, 1450—1515, bildar epok inom boktryckarkonsten, emedan han uppfann kursivstilen och införde oktavformatet; hans upplagor av klassiska författare äro några av de vackraste verk av boktryckarkonsten som över huvud taget existera. — PAULUS MANUTIUS, 1512—1574, var redan mera vetenskapsman än boktryckare, och ALDUS MANUTIUS D. Y. ägnade sig helt åt vetenskapen och lämnade boktryckeriet ifrån sig, sedan hans firma utgivit 908 editioner av grekiska, romerska och italienska författare, s. k. *aldiner*. — Den nämnda editionen av CICEROS brev till ATTICUS är utg. av PAULUS MANUTIUS.

[128] FRANÇOIS HOTMAN var en fransk rättslärd och filolog, som 1567 blev professor i Bourges, men som hugenott måste fly under Bartolomeinatten och dog 1590 i Basel.

JOSEPH SCALIGER (DELLA SCALA), den berömdaste representanten för den franska filologien (1550—1700). Han blev 1593 LIPSIUS' efterträdare i Leyden och dog där 1609. Hans arbeten blevo grundläggande på den klassiska kronologiens, epigrafikens och numismatikens områden.

[129] OGIER har tydligen fått den uppfattningen, att Sverige var ett valrike liksom Polen.

[130] ALBERT KRANTZ, lat. *Albertus Krantzius*, tysk historieskrivare, som gjorde sig känd genom arbeten om de nordiska länderna, f. omkr. 1445 i Hamburg, d. där 1517.

[131] Se under *23 april*.

[132] Stilleståndet i Altmark den 16/26 sept. 1629.

[133] AUGIER GHISLAIN DE BUSBECQ, en fransk lärd som gick i österrikisk tjänst som diplomat och dog 1592. OGIER menar troligen hans *Epistolæ ad Rudolphum II Imperatorem e Gallia scriptæ*, som utkommo 1630, men han utgav även en samling brev från en beskickning i Turkiet (1589).

[134] En kopia av detta tal, som D'AVAUX den 30 mars 1635 sände kardinal RICHELIEU, är bevarad i franska arkivet (Suède, vol. 3, f:o 325, Bibliothèque de l'Arsenal, vol. 4532, pag. 105).

[135] ANTOINE DE L'ÂGE, hertig av PUYLAURENS, var gunstling hos hertig GASTON D'ORLÉANS, som var kardinal RICHELIEUS bittre fiende, förmådde på

anstiftan av denne GASTON att försona sig med sin bror LUDVIG XIII och att upplösa det äktenskap han hade ingått med hertigens av Lothringen syster. Till belöning upphöjdes han 1634 till hertig av Puylaurens. Han fängslades emellertid i Vincennes under förevändning, att han underblåste missämjan mellan konungen och hans broder, och dog i fängelset 1635.

[136] Kartusianernas munkorden stiftades omkr. 1084 i Chartreuse utav den helige Bruno av Köln och fingo mycket stränga ordensregler 1134. De hade kloster även i Sverige, t. ex. Mariefred.

[137] Jacobsdal vid nordvästra änden av Norra Brunnsviken, ej långt från slottet Ulriksdal, vars huvudbyggnad senare uppfördes av JACOB DE LA GARDIE och som han likaledes kallade Jacobsdal. Det gamla Jacobsdal kvarstår ännu i nästan orubbat skick, och många av träden i den ståtliga lindallén, som leder från Ulriksdal förbi Jacobsdal till Järva, äro äldre än JACOB DE LA GARDIES tid.

[138] STANISLAW KONIECPOLSKI var en av Polens yppersta härförare, f. 1591, d. 1646. Bland hans många krigarbragder märkas belägringen av Smolensk 1611, kampen vid Cecora med turkarna 1620, erövringen av Puck eller Putzig från svenskarna 1627, segern vid Libiszow s. å. och vid Trzciana 1629. Han var en av de tappraste och ridderligaste motståndare svenskarna någonsin hava haft. Även i striderna med tatarerna utmärkte han sig; sålunda vann han år 1644 en seger över 40 000 tatarer vid Ochmatov. Tillika med RAFAL LESZCZYNSKI, JAKOB SOBIESKI och JERZY OSSOLINSKI förde han de underhandlingar med svenskarna, som under fransk bemedling ledde till fredsfördraget i Stuhmsdorf 1635. KONIECPOLSKI var ofantligt rik och byggde flera palats och kyrkor; bland hans slott är Podhorce i Galizien det mest berömda; det har ett bekant historiskt porträttgalleri och äges nu av furst SANGUSZKO.

[139] Fjärde dag påsk. Tredje och fjärde dag påsk firades förr som helgdagar och äro såsom sådana upptagna i 1697 års psalmbok.

[140] Digerdöden år 1350.

[141] LUCIUS ANNÆUS SENECA, NEROS lärare, död på hans befallning år 65 e. Kr., skrev filosofiska arbeten och 8 sorgespel; av det här nämnda *Thebais* äro endast 2 scener bevarade. De äro samtliga genom sin retoriska svulst mer eller mindre onjutbara för oss.

[142] JUSTUS LIPSIUS är en framstående representant för filologiens franska period, d. 1606. Han var professor i Louvain och Leyden och inlade stor förtjänst genom revidering av romerska författare, i synnerhet TACITUS.

[143] D'OGIER: *Mazaræus Vasco*, troligen en broder till den *Franciscus Mazaretus Vasco*, som det franska sällskapet råkade i Säter. I riksrådsprotokollen kallas han MAZALET:

20 nov. 1634: Rijkz-Admiralen presenterade några puncta, öfverlefrerade af Fermin Mazalet, och såsom han der uthinnan tillbjuder sig både vela och kunna optaga thedh stora skeppet, som baak om Lusteholmen [Skeppsholmen] ligger nedsunckit, så frampt Regeringen hånom halfparten af skepp och godz [giffwa vill], altså blef hånom thedh bevilljat medh sådan förordh, att han thedh på sin egen omkåstnadt upptaga skulle och sädan för sin halvpart i skeppet och stycken låta lösa sig uth och taga penningar för halfva skeppet och koppar för sin andeel i styckerne, effter som självfe contractet i bookstafven vijdare uthviser. (Svenska

riksrådets protokoll, utg. av Riksarkivet, IV, 1634, Stockholm 1886, sid. 242 o. f.)

[144] Den vanliga dräkten för en katolsk präst, då han utför en kyrklig förrättning.

[145] Den välformade latinska meningen (citat?) rymmer en oöversättlig ordlek: *Sola, qua solari me ipsum soleo, recte facti recordatio.*

[146] Trier erövrades 1634 (1635?) av spanjorerna, men återtogs av fransmännen under TURENNE 1645.

[147] JOHAN DE LA GARDIE var en bror till riksmarsken JACOB DE LA GARDIE och således son av fältherren PONTUS DE LA GARDIE, f. 1580, d. 1642. Han var ståthållare i Finland i början av GUSTAF ADOLFS regering, först i Åbo 1611, därefter tillika i Tavastehus 1616, och blev 1616 guvernör i Reval. 1633 inkallades han i rådet.

[148] »Sjöarsenalen» fanns då ännu på Blasieholmen, gamla Skeppsholmen, men flyttades några år därefter till nuv. Skeppsholmen.

[149] Jfr HORATIUS' *Oder*, II, 15, 10—20.

[150] Det var en av MARIA ELEONORAS svagheter att ständigt gå med byggnadsplaner. Folkhumorn döpte dessa planlagda lustslott till »MARIA ELEONORAS luftslott».

[151] VERGILIUS' *Æneis*, I, 419 o. ff.

[152] KLODOALD var sonson till den frankiske konungen KLODVIG och konung KLODOMIRS tredje son. Hans båda bröder blevo mördade av LOTHAR, men KLODOALD räddades av faderns trotjänare. Han ägnade sig därefter åt det andliga kallet och grundade i omnejden av Paris, på ett ställe vid namn Novientum, ett kloster, som kallades S:t Klodoald, det senare Saint-Cloud.

[153] Psalt. 91: 7.

[154] Under *26 mars.*

[155] Det ryktbara Ljungby horn, som numera finnes å Trolle-Ljungby slott i nordöstra Skåne; hornet härstammar från tiden omkr. år 1300. — OGIER översätter *troll* med *diabolus* (på ett ställe riktigare med *dæmon*); *faunus* hade varit mera korrekt.

[156] Den lilla grekiska dikt, som här åsyftas (n:r 21 i VALENTIN ROSES ed. av *Anacreontea* och sid. 351 i EDUARD HILLERS ed. av TH. BERGKS *Anthologia lyrica*), är ej av ANAKREON, utan från en långt senare tid. Den lyder i ordagrann svensk översättning:

Den svarta jorden dricker,
och träden dricka jorden,
och havet dricker flöden,
och solen dricker havet,
och månen dricker solen.
Vi bannen I mig, bröder,
att även jag vill dricka?

[157] OGIER: *Albertus Durer.*

[158] Med *uterque Lucas* avser OGIER naturligtvis LUCAS CRANACH, far och son.

[159] HANS BURGKMAIR (OGIER: *Burgmaiter*), bajersk målare, f. 1473 i Augsburg, d. sammastädes 1531, rönte starkt inflytande av den venetianska konsten men utbildade sig i synnerhet efter ALBRECHT DÜRER, målade i början ganska torrt och kärft, men uppnådde efter hand mycken kraft i färgen, renhet i formen och god karakteristik. Bland hans profana målningar märkes *Slaget vid Cannæ* (1629) i galleriet i Augsburg, märklig genom sitt trogna återgivande av 1600-talets dräkter.

[160] MELCHIOR FESELEN verkade i Passau och Ingolstadt, där han dog 1538. Hans målningssätt är ganska stelt. I Pinakoteket i München finnas av honom *Roms belägring av Porsena* (1529) och *Alesias erövring av Cæsar* (1533).

[161] VERGILIUS' *Bucolica*, I, 72:

Impius haec tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has segetes? En quo discordia civis
produxit miseros! En quis consevimus agros!

Skall då den råe soldaten de nysådda åkrarna äga?
Säden skörda barbaren? Ack se, till vad elände förde
tvedräkt ej borgarna! Ack, för vem väl gjorde vi sådden!

[162] GUSTAF OXENSTIERNA, av Croneborg, äldste son av riksdrotsen GABRIEL BENGTSSON OXENSTIERNA, f. 1613, d. 1648.

[163] Troligen den NILS GYLLENSTIERNA, som 1636 blev assessor i Göta hovrätt, d. 1638.

[164] *Gdansk* är Danzigs polska namn (lat. *Gedanum*).

[165] Denna sjötull var ytterst viktig för Sverige som en av de förnämsta resurserna för krigföringen i Tyskland.

[166] Vår tid kan det förefalla underligt, att denna ambassad, som egentligen påtvingades Sverige, skulle underhållas på landets bekostnad, i synnerhet då man av riksrådsprotokollen ser, hur svårt man under samma tid hade att skaffa pengar till de nödvändigaste utgifter. Den berättigade oro ambassaden väckte hos regeringen avspeglar sig i riksrådets protokoll från 1634 och 1635, av vilka följande utdrag böra lämnas:

17 (27) dec. 1634: Drotzen och Fellthërren gjorde relation om de discurser, som de separatim hafva hafft medh den Fransöske Gesanten om den Pålenske tractaten och väsendet i Tysslandh. Item att han, Gesanten, hade låtitt sig förmärckja, thedh han öfver Januarij och Februarij ville här förtöfva, och fördenskuldh begärädt, att hans tractament och oppvachtande motte här effter blifva något ringare.

29 dec. (8 jan. 1635): Discurrerades om then Fransösche Gesantens expedition och nödigt vara, att någre af Rådet deputerades dijt neder till att förnimma hans egentlige mening och hvad han kan hafva vidare att proponera, än för detta skedt är.

(Resolverades att Drotzen, Her Fleming, Her Sparre och Her Salvius skulle i morgon fahra dijt neder till honom.)

5 (15) jan. 1635: Delibererades om den Fransösche Gesandtens depesche.

Drotzeten förmente bäst, att thet sändes två till Gesandten, som svara honom på hans senaste communication, hvilken mäst der på gick uth, att han här ville förtöffva een tijdh och förvänta vijdare information ifrån sin kungh.

Her Pär Baner sade thet vara betänckeligit, ty der man sänder några til honom medh svar på hans communication, då lärer han åter till äffventyrs svara något och proponera, som åter måste tagas in deliberatione; uthan förmente man skulle hasta medh hans affskedh, och när honom thet presenterades, då tillijka svara honom på omberörde communication.

Drotzen: Thet bleff honom loffvat, att honom skulle ifrån Regeringen sändas svar; och effter han haffver begynt att visitera H:nes Kongl. Maij:tt och Fruentimberet, dy skulle man disponera H:nes K. Maij:tt [änkedrottningen] der till, att hon låter seija honom, thet han här effter har der medh fördrag och håller sigh stilla i sitt qvarter; eller där H:nes Maij:tt thet intedt göra vill, då måste thet aff Regeringen skee, effter thet ingalunda tjena och sigh skicka vill, att han uthi Regeringens absentia Hennes Kongl. Maij:tt visitera skall. Medan han och begärer, att Regeringen ville particularisera medh honom extrema, och huru vida dee ärna inlåta sigh i tractaten medh dee Påhler, dy skulle han vijsas till alliancen emellan Franckerijke och oss, och remittera honom i thett öffrige till Commissarierne i Pryssen. Och effter dee mäste aff Regeringen nu resolverade vore att förreesa, och ovist var hvadh tijdh de åter tillbaka komma, måtte och så hända att gesandten uthi deras absentia får breff antingen från sin konung eller Kungen i Pohlandh, att han sigh här ifrån skynda skall och Regeringens återkompst intet afbijda kan, var thet orsack nogh, att Regeringen giffver honom sin depesche, för än som dee föresandes voro.

Delibererades: 1. Hvadh depesch hånom skulle gifvas. 2. Om han blifver qvar öfver vintern, huru han skall i medler tijdh blifva underhollen och tracteret. 3. Hvar R. Marskalken skall taga dedh, som till hans tractement hörer. 4. Om något vijdare medh hånom communiceras skall.

Hoff-Cantzleren gaf thedh consilium, att man [skulle] påtänkja några krafftige argument till att öfvertala hånom att föresa, i synnerhet låta hånom dedh förnimma, att vij antingen moste göra fridh i Tysslandh eller Pålandh, och fördenskuldh nödigt, att Gesanten strax föreste och så lagade, att han kunde bijvåna Rijkzdagen i Pålandh och der pussera gemüterne till fredh.

Resolverades att tvenne af Regeringen eller Rådet skulle gåå till hånom och bruka allehanda argument, doch discretement och caute att persvadera hånom till att resa.

R. Marskalken besvärade sig åter igen deröfver, att han intet får några medell till att opphålla hoffstaten medh; hafver nu så åffta der öfver klagat och förslag i Cammaren inlagt, att han framdeles vill vara ändskyllat. Af dedh borgande och bettlerij, som han härtill till hofförtäringen hafver brukat, vill följa, att när åhret ähr om, att hoffstaten då stiger dubbelt så högt, som han ähr gjort.

(Handlingar rörande Sveriges historia, Tredje serien: Svenska Riksrådets protokoll, utg. av Kongl. Riksarkivet genom Severin Bergh, IV—V, 1634—1635. Stockholm 1886—88.)

JOHAN EKEBLADS BREV.

Utgivna av NILS SJÖBERG.

I. Från Kristinas och Cromwells hov. Pris 6: 75, inb. 8: 25.

ANDREAS BOLINUS: EN DAGBOK FRÅN 1600-TALET.

Utg. av E. BRUNNSTRÖM. Pris 1: 50.

LORENZO MAGALOTTI: SVERIGE UNDER ÅR 1674.

Från italienskan. Med 23 samtida bilder, utg. av CARL MAGNUS STENBOCK. Pris 5 kr., inb. 6: 50.

BREV FRÅN OLOF HERMELIN

till Samuel Barck. 1702—1709. Utg. av CARL v. ROSÉN. Pris 6 kr., inb. 7: 50.

MAGNUS STENBOCK OCH EVA OXENSTIERNA.

En brevväxling. Utg. av CARL MAGNUS STENBOCK. I. Pris 6 kr., inb. 7: 50.

ERIK SPARRE OCH STINA LILLIE.

Skildring, efter brev från karolinska tiden, av SIGRID LEIJONHUFVUD. Pris 6: 50, inb. 8: 50.

SVENSKA KRIGARBRAGDER.

Skildrade av CARL GRIMBERG och HUGO UDDGREN. Pris 4: 25, inb. 5: 75.

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG.

142296